Yazar Hakkında

1951 Manisa doğumlu. 1976'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümünden mezun oldu. Öğretmen olarak Erzurum, Karabük, Afyon-Sandıklı, Manisa-Gördes ve Amasya-Suluova'da görev yaptı. 2005'te emekliye ayrılan Abdulhalim Durma 'Evliyalar Şehri' adıyla bir kitap dizisi hazırlamaya başladı. Elinizdeki kitaptan önce Amasya, Kastamonu, Afyonkarahisar, Isparta, Tokat, Samsun, Sivas, Adıyaman, Malatya, Elazığ, Manisa, İzmir, Çorum, Muğla, Sinop, Erzurum, Giresun, Ordu, Bayburt, Ağrı, Hakkari, Siirt, Bitlis, Van, Şanlıurfa, Gaziantep, Kahramanmaraş, Kırşehir, Karaman, Niğde ve Antalya'yı yayınlayan yazarın hazırlanmakta olan son kitabı Nevşehir ile ilgili.

Yazarın ayrıca, Din Psikolojisi ve Kişilik isimleriyle ebook formatında iki tercümesi ile Kadı Kızı isimli bir roman çalışması vardır.

Evliyalar Şehri Aksaray

Abdulhalim Durma

ISBN

978-9944-0466-7-2

Dizgi
Abdulhalim Durma

Kapak Tasarımı
Abdulhalim Durma

Baskı Yeri
Yenigün Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti. Turgut Özal
Bulvarı No. 53/1 İskitler/ Ankara
Tel-: 0312 384 6183-84

1000 Adet basılmıştır
2016

İçindekiler

Aksaray Evliyaları

Aksaray'da Tarikatlar

XIII. Yüzyıl

Coğrafi konumu bakımından önemli bir merkez olan şehrin IV. Yüzyıldan önce bir sur ile çevrili olduğu, günümüzde şehir merkezindeki yapay tepede bir iç kalesi ve bunun içinde bugünkü Ulucami'nin yerinde en az bir büyük kiliseye sahip olduğu ve günümüzdeki Aksaray Lisesi'nin yerinde bir hamam bulunduğu söylenebilir. XIV. Yüzyıla kadar kilise kayıtlarında ismi geçen ve piskoposluk merkezi olan şehrin merkezine ve çevresine yapılan diğer yapılarla Bizans dönemi şehir dokusunun oluşturulduğu düşünülebilir[1].

Nicetas Choniata, Türklerin şehre "*Taxara*" ismini verdiklerini, bunun Türkçe Aksaray isminin Rumcalaşmış şekli olduğunu ifade eder[2]. Anadolu Selçuklu Devleti idaresine girdikten sonra Sultan II. İzzeddin Kılıçaslan'ın (1155-1192) yaptırdığı saraya

---

[1] GÖRÜR Muhammed. Anadolu Selçukluları ve Beylikler Döneminde Aksaray Şehri. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi. Ankara. 1991. sh. 171

[2] Bizanslı devlet adamı ve tarihçi (1155-1217) Niketas Choniates (Konyalı anlamında) Doğu Roma İmparatorluğunun tarihini yazar. Umberto Eco'nun Baudolino isimli romanıyla, Alan Gordon'un bir esrarlı bir cinayet romanı olan '*A Death in the Venetian Quarter'*da yer alır.

nisbetle şehir Aksaray adını alır[3]. Anadolu Selçukluları devrinde bir kültür merkezi olan Konya ve Kayseri'nin birbirine bağlandığı ana yol üzerinde bulunan Aksaray, II. İzzeddin Kılıçaslan'ın inşa ettirdiği dini, ticari ve sosyal tesislerle adeta yeniden kurulur[4]. Bu sultanın askeri üs ve içtimai müesseseler kurduğu bir yer olduğu için Darüzzafer, Darülcihad, Darürribat ve ayrıca şehre kötü insanların alınmamasından dolayı iyi insanların yaşadığı yer anlamına gelen **"Şehr-i Süleha"** adlarıyla da anılmıştır. Havası, suyu ve konumu itibarıyle Selçuklu sultanlarının yaz aylarında mesire yeri olan Aksaray, Anadolu Selçukluları'nın dağılmaya başlamasıyla Karamanoğulları'nın hakimiyetine girer.

Kalenin VII. asırda başlayan ve X. asrın ortalarına kadar devam eden Arap-Bizans seferleri esnasında tahrip edildiği tahmin edilmektedir[5]. II. Kılıçarslan 1170 tarihinde Aksaray şehrini yeniden inşa ederek burasını askeri bir üs haline getirir[6]. Muhtemelen

---

[3] İlhan Şahin. Aksaray. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt.2

[4] Osman Turan. Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti. Turan Neşriyat Yurdu. İstanbul. 1969

[5] Nevzat Topal. Anadolu Selçukluları Devrinde Aksaray Şehri. Doktora Tezi. Niğde Üniversitesi. Niğde. 2006

[6] II. Kılıçaslan hür ve geniş düşünceli bir hükümdar olmasına rağmen uğur ve kehanete fazlasıyla inanırdı. Zamanının müneccimleri, 1186 yılı Şaban ayında yıldızların durumuna bakarak tufan benzeri büyük bir fırtına kopacağını ve birçok insanın helak olacağını iddia etmişler; bunun üzerine başta

şehrin etrafını surlarla çevirmiş ve mevcut surları da tahkim ettirmiştir. Evliya Çelebi Aksaray kalesini anlatırken, şehrin ortasında dört köşeli, sağlam bir kale olduğundan, kule, burç, dendan ve mazgallarının çok yüksek olmadığından söz ettikten sonra “etraf hisar” tabiri kullanarak kale kapılarından bahseder. Bugün tamamen yok olmuş olan kalenin surları; Ulucami’nin doğusundaki Kalealtı Mahallesi’ni takip ederek Cumhuriyet İlköğretim Okulunun batısına doğru gelir. Zincirli Mahallesinin kuzeyinden Zinciriye Medresesi önüne kadar gelip Adliye Binasının güneyinden Hamidiye Mahallesinin doğusuna doğru hareket ederek Ulucami’de son bulur. 1910 tarihinde mevcut olan Kale’nin 1928’lerde ortadan kalktığı anlaşılmaktadır.

Osmanlı tahrir defterlerinde Karamanoğlu Mehmed Bey Camii adıyla geçen yapı *Ulucami* adını sonradan almıştır[7]. Caminin banisi ve yapım tarihi hakkında farklı görüşler vardır. Bazı araştırmacılara göre Anadolu Selçuklu eseri sayılan yapının ilk defa Sultan I. Mesud zamanında (1116-1155) inşa edildiği ve II. Kılıçaslan döneminde (1155-1192) onarıldığı kabul edilir. Caminin minberi bu ilk yapıdan kalmıştır. Günümüzde Aksaray Müzesi’nde bulunan kitabesine göre yapı, mimar Firuz tarafından Karamanoğlu II.

Konya ve Aksaray olmak üzere bazı şehirlere müstahkem yer altı sığınakları yaptırmıştı.

[7] ULUCAMİ. Zeynep Hatice Kurtbil. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 42

Mehmed Bey zamanında, 1408 yılında yenilenmiştir[8]. Bazı araştırmacılar tarafından ise vakfiyelere dayanılarak yapının inşasına Karamanoğlu Mehmed Bey zamanında başlandığı ve oğlu II. İbrahim Bey döneminde, 1431 yılında tamamlandığı, minberin de II. İbrahim tarafından bir Selçuklu yapısından getirildiği ileri sürülmektedir. 1706'da bir minare eklenen yapı 1883'te onarım geçirir[9]. 1901 yılında yapının batı tarafına bir şadırvan eklenir. Cami 1925'te mühendis Salih Bey tarafından esaslı bir onarımdan geçirilmiştir. Bu onarım sırasında özellikle batı cephesi ve taçkapıda değişiklikler yapılmış, minaresiyle şadırvanı yeniden inşa edilmiştir. Yapı son olarak 1980'de tamir edilmiş ve üst örtüsü yenilenmiştir.

Çok ayaklı cami tipinde inşa edilen yapı kareye yakın dikdörtgen plana sahiptir. Kesme taştan inşa edilen caminin cephe duvarları batı yönünde beş, kuzey ve güney yönlerinde üçer payanda ile desteklenmiştir. Yapının kuzeybatı yönünde dikdörtgen planlı bezirhane, batı cephesinin güneyinde ise yine dikdörtgen planlı bir mekan yer almaktadır. Bu birimlerin hangi tarihte yapıldığı bilinmemektedir. Caminin aydınlatılması cephelere açılan dikdörtgen formlu pencerelerle sağlanmaktadır. Belli bir düzen göstermeyen pencereler batı ve güney cephelerinde iki sıra, kuzey ve doğu

[8] Konyalı II. Mehmed'in aynı tarihte Aksaray kalesini de onarttığını kaydeder.

[9] Müftünün yardımı ve halkın delaleti ile gerçekleştirilen tamir kitabesinden Konyalı söz eder.

cephelerinde tek sıra halinde ele alınmıştır. Güney ve doğu cepheleri sağır sivri kemerlerle şekillenmiş ve pencereler bu kemerler içine yerleştirilmiştir. Yapının batı ve kuzey cephelerinde birer giriş bulunmaktadır. Ana giriş batı cephesindedir ve bezemesiyle diğer cephelerden ayrılmaktadır. Cephenin ortasında yer alan taçkapı dikdörtgen formlu ve cepheden taşkın biçimde ele alınmıştır. Mukarnaslı kavsaraya sahip, sivri kemerli girişin iki yanında birer niş görülmektedir. Cephenin iki yanında pilastırlarla iki katlı düzenleme oluşturulmuştur. Bu düzenlemelerden altta yer alanında mukarnaslı bir niş ve bunun üzerinde yatay yerleştirilmiş boş bir kartuş bulunmaktadır. Bu düzenlemenin üzerinde dilimli, kör bir kemer ve iki yanında birer rozet motifi mevcuttur. Üstte yer alan ikinci alanda ise şemse formunda bitkisel bezeme görülmektedir. Cephe düzenlemesi üstte profilli bir kornişle sınırlandırılmış olup taçkapının üstü içi bitkisel bezemeli üçgen alınlıkla sonlanmaktadır.

Yapı iç mekanda birbirine sivri kemerlerle bağlanan on iki paye ile yirmi beş birime ayrılmıştır. Bu birimlerin üzeri mihrap önünde ve müezzin mahfilinde kubbe, diğer birimlerde tonozla örtülüdür. Tonozlar girişte kilit taşı süslü kaburgalı tonoz, diğer birimlerde çapraz tonoz şeklindedir. Mihrap önünde yer alan kubbe kıvrımlı kemerler üzerine oturmaktadır. Geçiş Türk üçgenleriyle sağlanmıştır. Kubbe eteğinde ve eksenlerde birer adet yuvarlak niş görülmektedir. Bu nişlerin önceden pencere açıklığı olduğu ve örülerek kapatıldığı düşünülmektedir. Müezzin mahfili önündeki kubbeye

geçiş pandantiflerle sağlanmıştır. Bu birimin kuzeyinde mukarnaslı tonoz bulunmaktadır. Yapının kuzeyi iki kat halinde düzenlenmiştir. Mahfile çıkış yapının batı duvarına bitişik ahşap merdivenle sağlanmaktadır, kuzey cephesinde de bir dehlizle mahfile geçişi sağlayan bir kapı vardır. Güney duvarının sağ kıble köşesinde sonradan örülmüş bir kapı açıklığı görülmektedir.

Yapının süsleme açısından en önemli kısmı ahşap minberidir. Selçuklu döneminin özgün örneklerinden biri olan minber kündekari tekniğiyle yapılmış, sedef kakma ve kabartma süslemelerle değerlendirilmiştir. Bitkisel ve geometrik motiflerle bezenen minberin kapı kanatları ve korkuluklarında Selçuklu sülüsüyle yazılmış bazı sûreler vardır. Güney duvarının ekseninde yer alan alçıdan yapılmış mihrap son dönem eseridir. 1925'te yapılan onarımlar sırasında yenilenen minare caminin güneybatısında, yapıdan bağımsız şekilde ele alınmıştır. Kesme taştan minarenin kürsü kısmı altıgen planlı, gövdesi çokgen formludur. Çift şerefeli olan minare üstte konik bir külahla sonlanmaktadır.

Geçirdiği tamirler neticesinde dış cephesinde bir takım değişiklikler yapılan Aksaray Ulucamii iç planı ile özgünlüğünü korumaktadır. 1998 yılında çalınan Aksaray Ulu Camii minberine ait kapı kanatları Türkiye'ye getirilerek 2013'te Ankara Etnografya Müzesi Müdürlüğü'nde koruma altına alınır[10]. Minberin kapı kanatları abanoz ağacından kündekari tekniğiyle yapılmış

[10] http://www.kulturvarliklari.gov.tr/

olup Anadolu Selçuklu Sultanı I. Mesud'un hükümdarlık yıllarına (1116-1156) tarihlenmektedir. Sultan Mesud'u öven sözlerin de yer aldığı eser Anadolu Selçuklular döneminden günümüze ulaşan en eski minberdir. Aksaray Ulu Camii minberine ise yeşil limon ağacından ve tamamen el işçiliği ile orijinalinin birebir kopyası olarak üretilen imitasyon kapı kanatları monte edilmiştir.

Camide ses akustiğinin sağlanması için tavanda bazı yerlerde taş kaplaması yapılmış, bunun yanı sıra camiye, yaşanabilecek kaymaların tespit edilmesi için denge unsuru da eklenmiştir.

Alayhan Aksaray-Nevşehir karayolu üzerindedir[11]. Eski eserlerde adı Ala-i Ribatı, Ala-i Kervansarayı veya Pervane Ribatı olarak geçmektedir. XII. Yüzyılın son yılları ile XIII. Yüzyılın ilk yılları arasında yapılmış olabileceği söylenir. Kışlık kapı girişinde aslan motifi bulunmaktadır. Selçukluların Anadolu'ya gelişleriyle ilk yaptırdıkları kervansaray olması açısından önemlidir. Kendisinden önceki menzil Öresin Han'dır. Sonraki menzil ise Sarı Han'dır.

2002 yılında Alay Han'da kazı ve sağlamlaştırma çalışmaları yapılır[12]. Bu çalışmalar sonunda Aksaray-Nevşehir yol yapımı sırasında yolun avlu üzerinden geçirildiği ve avlunun yıkılarak yola dahil edildiği, avlu temellerinin yolun altında ve yolun dışındaki alanlarda sağlam vaziyette günümüze kadar geldiği tesbit

[11] Aksaray Kültür Envanteri. Aksaray Valiliği.2009

[12] http://www.anadoluselcuklumimarisi.com/

edilmiştir. Avlunun kuzeydoğu yönündeki temel duvarları ortaya çıkartılmış, 2002 yılında yapının yıkılan kuzeydoğu duvarı, doğu duvarının birinci payandaya kadar uzanan bölümü ile girişin doğu yönü iç sövesi, yine girişin batı yönü kemer ayağı ve aslan figürünün arkasında kalan kemer kavsarası sağlamlaştırılmıştır[13]. Kazıda ayrıca büyük bir bölümü amorf nitelikli olmak üzere, çok sayıda sırlı ve sırsız seramik, kandil parçası, kama bıçak şekilli madeni buluntular ve iki adet bakır para ele geçmiştir. Kapalı kısmının güneydoğu köşesi 1995 yılında yıkılmıştır. Bilinen en erken tarihli sultan hanı olan Alay Hanı, kendinden daha önce inşa edilmiş bir yapının yerinde ve külliye halinde yapılmıştır. Ne var ki çevresindeki yapıların durumu belli değildir.

Son yıllara kadar oldukça kötü bir durumda olan hanın sadece kapalı bölümün taçkapısı ve bu kapının gerisindeki duvar ile doğu-batı duvarı mevcut idi. 2008 yılında başlayan restorasyon çalışmalarıyla kapalı bölümün tonozları tamamlanmış ve üzeri kapatılmıştır. Halen turistik amaçlı olarak kullanılmaktadır.

---

[13] Portalde yer alan bu aslan figürü, Anadolu'da tek oluşuyla haber konusu olur. Sembolü özel ve farklı kılan, aslanın çift gövdeli ve tek başlı olmasıdır. Bununla ilgili farklı yorumlar yapılır. Devletin gücünün iki katına çıkmasının yanı sıra 2. Kılıçarslan'ı sembolize ettiği de öne sürülür. Karahanlılarda Tirmiz Sarayı'nda da tek başlı çift gövdeli aslan figürü görülür. Ancak Anadolu'da sadece Alayhan'da vardır.

Tepesidelik (Öresin) Han Aksaray-Nevşehir yolu üzerinde Alayhan'a 12 km, Ağzıkarahan'a 6 km, Aksaray'a yaklaşık 21 km mesafededir. Bebek Hanı olarak anılmaktadır. XIII. Yüzyılın sonlarında yapılmış olup banisi ve mimarı bilinmemektedir. Sadece kışlık (kapalı) bölümden ibaret olup dikdörtgen planlı bir yapıdır. Avlusuz ve duvarları yığma, kesme taş kaplı olarak inşa edilmiştir. Ayaklar ve kemerleri kesme taştandır.

Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından beş yıl önce ihale yoluyla restorasyonu yapılan han, 2011 yılında bir işletmeci tarafından 49 yıllığına kiralanır.

Şehir merkezinde Şamlı Mahallesi Nevşehir Caddesi üzerinde bulunan *Eğri (Kızıl) Minare* kırmızı sırlı tuğladan inşa edilmiştir. Minare inşaında kübik kaidenin köşeleri pahlanarak sekizgen pabuçluk kısmına oradan da yuvarlak bir bilezikle silindirik gövdeye geçilmiştir[14]. Gövde ince bir silme ile ikiye ayrılmış, alt kısmı zikzak üst kısmı yatay örülmüştür. Gövde üzerinde küçük aydınlatma mazgalları vardır. Gövdeden bezemeli bir şerit ve iki sıra mukarnasla şerefeye geçilir. Mukarnasları süsleyen yeşil ve mavi renkli çiniler geometrik desenlidir. Çinilerin büyük kısmı zamanla dökülmüştür. Silindirik petek kısmı ile konik külah kısmı bir silme ile ayrılmıştır. Kaidenin doğu yüzünde minarenin kapısı bulunmaktadır. Şerefeye 92 basamakla

---

[14] Aksaray Kültür Envanteri. Aksaray Valiliği.2009

çıkılmaktadır. Gövdesi kuzey doğu istikametinde 27 derece eğiktir.

Kitabesi günümüze gelemeyen minare, mimari ve süsleme özelliklerinden hareketle I. Alaeddin Keykubad dönemine (1221–1236) tarihlendirilmektedir. Fatih Sultan Mehmet dönemi ve sonrasına ait kaynaklar ile Aksaray Şer'i Sicil Defteri'nde Keyhüsrev Camisi ve Minaresi olarak adı geçer[15]. Eserin 1628 yılında IV. Murad tarafından verilen bir de beratı bulunmaktadır. 1883 yılında çok harap durumda olan caminin yıkıldığı kaydedilir[16]. Eğri Minare'nin eğik mi yapıldığı yoksa sonradan mı eğildiği hep merak edilmiştir[17]. Araştırmalara göre, Eğri Minare'nin ustası tarafından eğik yapılmış olduğu, genel görüş olarak kabul edilmiştir. Eğri minare yapıldığı yıllarda hemen kıble tarafında bulunan Uluırmak nehri minareye muhtemelen bugünkünden çok daha yakındı. Minareyi yapan mimar hem yerçekimi kanununa muhalefet ederek, hem de bozuk bir zemin olan ırmak kenarına minareyi nehrin aksi istikametinde (Kuzeybatı yönünde) eğri yapması, tamamen mimarlık eseridir. Bayrak ve Yılmaz, Eğri Minarede bir sapma olup olmadığını tespit etmek amacıyla bir yıl süren çalışmalarında, minarenin ölçü

---

[15] http://www.mekan360.com/

[16] Nevzat Topal. Anadolu Selçukluları Devrinde Aksaray Şehri. Doktora Tezi. Niğde Üniversitesi. Niğde. 2006

[17] http://www.kulturportali.gov.tr/

periyodları süresince hareket etmediği sonucuna varmışlardır[18].

Bugün mevcut olmayan *Aksaray Darüşşifası* Şifahane Mahallesi'nde idi. Banisi bilinmeyen yapının kitabesi ve vakfiyesi bulunmamaktadır[19]. Topkapı Sarayı arşivindeki 1524 tarihli Aksaray Darüşşifa Medresesi'ne Müderris atamasıyla ilgili belgeden, Kanuni Sultan Süleyman döneminde (1520-66) faaliyette olduğu anlaşılmaktadır. Kitabesi ve vakfiyesi günümüze ulaşmayan yapı, araştırmacılar tarafından farklı dönemlere tarihlendirilmektedir. Buna göre darüşşifanın II. Kılıçarslan dönemi (1156-1192), I. Alaeddin Keykubad dönemi (1220-30), ve XIII. yüzyılın II. yarısında inşa edilmiş olma ihtimali bulunmaktadır. Yapının Hoca İbrahim bin İsmail adlı bir mimarın eseri olduğu ve onun Kelük bin Abdullah'ın yanında yetiştiği ifade edilmektedir[20]. Kanuni zamanında muhkem olup müderris tayin edilen bu şifahanede ünlü şeyh, Cemaleddin Aksarayi'nin tıp eğitimi gördüğü ve

---

[18] Temel BAYRAK, H. Murat YILMAZ. Eğri Minarenin Eğilmesinin Statik Analizi

[19] www.anadoluselcuklumimarisi.com/

[20] Mimar Kölük bin Abdullah'ın başlıca yapıları şunlardır. Konya Felekabad Köşkü (1222'yi izleyen yıllarda), Konya Nizamiye Medresesi (1237), Konya Sahip Ata Camisi (1258), Konya Sahip Ata Darûlhadisi (İnce Minareli Medrese 1258). Nakkaş ve ressam olan Kölük 1223 - 1258 arasında, ortalama 35 yılda bu dört yapıyı yapmıştır.

hekimlik yaptığı bilinmektedir[21]. Cemaleddin'in İbn Nefis'in Mucizü'l Kanun isimli tıp eserine şerh yazmış olduğu bilinir[22].

Cantay eserinde darüşşifanın sadece tonoz başlangıcına kadar karşılıklı iki harap duvarının kalmış olduğunu kaydeder[23]. Darüşşifa'nın Şenkitoğlu ile Ali Paşa arasındaki çarpışmalar boyunca Şenkitoğlu için sığınılacak yer olarak kullanıldığı görülür[24]. "Öyle ki dört ay müddetle her sabah Şengit oğlu, sığınmış olduğu Aksaray hastanesinden adamlarıyla birlikte çıkıyor, Ali Melik, Ahmed ve adamlarıyla Aksaray meydanında savaşıp vuruşuyordu."

Bir adı da Köhne olan *Bedriye Medresesi*, I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1205-1211) zamanında Aksaray valisi olan Danişmendlilerden Bedreddin Yusuf tarafından, XIII. Yüzyıl başlarında Minarecik Mahallesi'nde Cıncıklı Mescit'in ilerisinde yaptırılmıştır[25]. XX. Yüzyılın başlarında Kadızade İbrahim Efendi, kesme taştan iki katlı ve yedi odalı

---

21 Süheyl Ünver. Konya Aksaray'ı Darüşşifa Medresesine Ait Bir Vesika

22 Osman Turan, sh. 367

23 Gönül Cantay. Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları. Atatürk Kültür Merkezi Yayını. Ankara. 1992

24 Aksaraylı Kerimüddin Mahmud. Musameretü'l Ahyar. Çev. Mürsel Öztürk. TTK Basımevi. Ankara. 2000

25 Eşref Temel. Hurufât Defterleri'ne Göre Aksaray Kenti Klasik Eğitim Kurumları (XVIII.-XIX. Yüzyıllar Arası). Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üni. Konya. 2008

medreseye müderrislik yapar. 1520 tarihli tahrir defterinde adı geçen medreseye vakfedilen yerler arasında zemin ve kervansaray yer almaktadır[26].

Daha önce aynı yerde bulunan Bedriye Medresesi'nin yerine Kadızade İbrahim Efendi tarafından 1910 tarihinde bir medrese yaptırılır[27]. Bu yeni medrese yerel taş kullanılarak yapılmış "L" planlı, yedi odalı bir binadır. Odaların beş tanesi doğu-batı istikametinde iki tanesi güney-kuzey istikametindedir. Her odanın ayrı kapısı mevcuttur. Odalarda dikdörtgen biçimli, kenarları ahşap pervazlı ikişer pencere vardır. Odaların önünde on yedi taş sütun ve yedi kemerin oluşturduğu revak yer almaktadır. Odaları ve revağı tek çatı örtmektedir. Tavan ahşap hatıllar üzerine serilmiş hasırdan oluşmaktadır. Çatı üçgen olup ahşap iskeletlidir. Üzeri alaturka kiremitle örtülüdür. Medrese 'Melahat Sultan Kadıoğlu Bedriye Medresesi' ismiyle restore edilmiştir.

Sur dışında olduğu düşünülen *Muzafferiye Medresesi*'nin inşa tarihine ait değişik görüşler ileri sürülmektedir. Gökmen Selçuklu Danişmendli ilişkileri ile ilgili makalesinde şunları kaydeder[28]. Muzafferüddin Mahmud, I. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde Aksaray

---

[26] Mehmet İnbaşı. XVI. Yüzyıl Başlarında Aksaray Şehri

[27] Bediha Uğur. Tarihsel Süreç İçerisinde Aksaray. Yüksek Lisans Tezi. Yakın Doğu Üniversitesi. Lefkoşa 2013

[28] Mehmet Ali Hacı Gökmen. Selçuklu-Danişmendli İlişkileri Çerçevesinde Kadınhanı'na Adını Veren Raziye Devlet Hatun

valisi olur. Muzafferüddin Mahmud'un Aksaray'da birçok hayır ve hasenatı vardır. Muzafferiye Medresesi, Melik Mahmut Gazi Hangahı, Zahirüddin (Zahiriyye) Hangahı, İmadiyye Hangahı, Beramuniye Medresesi, Melikiyye Medresesi ve Bedriye (bugünkü adıyla Kadıoğlu) Medresesi bunlar arasındadır. Medresenin 1501 ve 1530 tarihlerinde ismi kayıtlarda geçmektedir. Sonraki kayıtlarda ismine rastlanmayan medrese yıkılmış veya vakıfları bulunmadığı için kapanmış olmalıdır. Osman Turan'ın, medresenin 1958 yılında harap bir vaziyette mevcut olduğunu ifade ettiği nakledilmektedir. Medrese bugün mevcut değildir.

I. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde (1205-1211) yapıldığı söylenen *Melikiyye Medresesi* hakkında Fatih devri Aksaray vakıflarında kayıt mevcuttur.

Yeri belli olmayan *Ebubekriye Medresesi*'nin I. Alaaddin Keykubad döneminde (1220-37) yapıldığı belirtilmektedir. Konyalı, medresenin banisinin I. Alaaddin Keykubad devrinde Kayseri Subaşısı olan Seyfeddin Ebubekir olduğunu ileri sürer. Medrese hakkında Fatih devri Aksaray vakıflarında kayıt mevcuttur.

Ervah Mezarlığı yakınındaki *Hüsamiye Medresesi*'nin III. Gıyaseddin Keyhüsrev devri kadıaskeri olan Hüsameddin tarafından yaptırılmış olması muhtemeldir. Bu medreseye Subasan Medresesi de denilmektedir. Kitabesi ve vakfiyesi günümüze gelemeyen medreseyi inceleyen araştırmacılar ev yapımı için taşlarının söküldüğünü ve harap olduğunu

kaydederler. Bugün mevcut olmayan yapının XX. Yüzyılın başlarında yıktırılarak yerine kesme taştan 20 odalı ve dershaneli bir bina yaptırılmıştır. 1921 yılında bu bina da yıktırılarak yerine mutasarrıf Abdullah Sabri Karter (1867-1939) tarafından bugünkü Aksaray Merkez Anadolu Lisesi yaptırılır[29].

Seyfiye Medresesi, Konyalı'ya göre, I. Alaeddin Keykubat (1220-1237) dönemi devlet adamlarından Seyfeddin Ayaba tarafından yaptırılmıştır[30]. XIII. Yüzyıl başlarında Meydan Mahallesi'nde bulunan bu medresenin vakıfları defterlere kaydedilmiştir. 1520 yılına ait tahrir

---

[29] Bursa doğumlu şair, yazar. Soyadı Karter olan Abdullah Sabri, İbn-i Ali imzasını da kullanmıştır. Öğrenimini İstanbul'da yapar ve 1889'da Mülkiye Mektebi'nden mezun olduktan sonra çeşitli devlet görevlerinde bulunur. Bu arada Sivas'ta yayımlan-makta olan vilayet gazetesinin başyazarlığını yapmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte 1908-1912 yılları arasında Bursa mebusu olarak Meclis-i Mebusan'da yer alır. Bundan sonra Kırşehir mutasarrıflığında, Aksaray, Edirne, Mersin valiliklerinde bulunur. Milli Mücadele'ye katılır ve Cumhuriyet'in ilanından sonra Şûra-yı Devlet üyeliğine getirilir. Bu görevinden 1932'de emekli olur. 1936'da 1182 cilt kitabını Bursa Orhangazi İl Halk Kütüphanesi'ne bağışlamıştır. Bunlar arasında 18 yazma ile kendi el yazısıyla hazırlanmış ve Divanü Lügati't-Türk'te yer alan Türkçe sözcük-lerin anlamlarını açıklayıp yerlerini gösteren 22 ciltlik Açar (Anahtar) başlıklı çalışması da bulunmaktadır. Eserleri. Şiir: İmdat, 1919 Osmanlı Tarihi (manzum tarih), 1895-98 Çiftçim Diyor ki (manzum), 1920 Açar (yazma sözlük)

[30] Temel, agt.

defterinde Aksaray'daki vakıf eserler arasında yer alan medresenin iki köy ve bir mezraa geliri vardır[31]. Bugün mevcut olmayan yapının Meydan Mahallesi'nde olduğu belirtilmektedir. Belgeler bu medresenin varlığını XIX. Yüzyıl ortalarına kadar sürdürdüğünü göstermektedir.

XII. Yüzyılın son çeyreği ile XIII. Yüzyılın ilk yarısında yaşayan Türkiye Selçuklu Emiri Ayaba bu süre zarfında hizmet ettiği üç sultan döneminde oldukça önemli görev ve roller üstlenmiştir[32]. Bu görevler onun hem tecrübesini hem de gücü ve etkinliğini artırmıştır. Seyfeddin Ayaba bu süre zarfında büyük bir servet de edinmiştir. Elde ettiği güç ve servet onu devlet içersinde en etkin, en korkulan ve en büyük devlet adamı haline getirmiştir. Seyfeddin Ayaba, devlet görevlileri üzerinde kurmuş olduğu tahakkümü Sultan üzerinde kurmak istemiş ve böylece Türkiye Selçuklu tarihinde farklı bir rol oynamıştır. Sultan'ın yapmış olduğu tasfiye hareketi neticesinde tutuklanmış ve yargılandıktan sonra öldürülmüştür.

II. Kılıçarslan, Aksaray'ı yeniden imar ederken buraya bir de han yaptırmıştır. Bir şehir içi hanı olan yapı, şehir merkezinde Zinciriye Medresesi ile Ulu Cami arasında idi. Kılıçarslan Hanı (Penbe/Pamuk Han, Kapalı Han) veya son yıllarda Belediye Hali olarak

---

[31] İNBAŞI Mehmet, 16. Yüzyıl Başlarında Aksaray Şehri

[32] Barış Saday. Türkiye Selçuklu Devlet Adamı Seyfeddin Ayaba. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi. Ankara. 2012

isimlendirilen Han 1987 yılında Aksaray Belediyesi tarafından yıktırılır.

Aksaray-Nevşehir karayolu güzergahının onbeşinci kilometresinde bulunan kervansaray, Hoca Mesud Bin Abdullah tarafından inşa ettirilir[33]. I. Alaeddin Keykubad döneminde başlanan inşaat, 1243 yılında Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında bitirilir[34]. Ağzıkarahan Kervansarayı'nın mimarisinde Selçuklu devrine ait süslemeler ve motifler gözlenmektedir. Bünyesinde hamam, imaret, çeşme, gözetleme kulesi ve yazlık ve kışlık bölümleri bulunan Ağzıkarahan Kervansarayı zamanın şartlarına göre tam donanımlı bir kervansaraydır. Aynı zamanda askeri konak ve sığınak özelliği bulunan kervansarayın dört bir yanında kale burçlarında bulunan dendanlar yer almaktadır. Düzleştirilmiş, hafif eğimli bir arazi üzerine kurulmuş olan han, kare şeklinde bir avluya sahip olup etrafında çevrelenmiş odalar ve revaklardan meydana gelmiştir.

Avlu ortasında yer alan köşk mescit, Selçuklu han mimarisinin önemli örneklerinden birisidir. Kare planlı mescidin iç kısmı gülbezek şeklinde süslemeli bir kubbeyle örtülmüştür. Cephedeki kapalı alanın duvarının

---

[33] Hoca Mesud'u bazı kaynaklar şair olarak anlatmakta ise de Süheyl ü Nevbahâr ve Ferhengnâme-i Sadî adlı eserleriyle tanınan Hoca Mesud'un yaşadığı dönem ile yapının banisi Hoca Mesud'un yaşamış olduğu dönem arasında yabana atılmayacak zaman farkı vardır.

[34] http://www.agzikarahan.com/

üzerinde kare şeklinde üç kuleye ait yağmur oluk uçları, aslan başına benzeyen bir şekil oluşturmaktadır.

Hanın güney dış tarafında dikdörtgen planlı hamamın harabeleri bulunmaktadır[35].

Ağzıkarahan, Karamanlılar ile Memreş adlı bir Türk beyi arasındaki çatışmada büyük tahribe uğramış, iki kulesi yıkılmış, XIV. Yüzyıl başlarında Kerimeddin Gazan Han tarafından yeniden yaptırılmıştır. Hacı Ali Paşa Aksaray'daki köprülerden birini tamir eder ve yenilerken taşlarını bu hanın üstündeki dendanlardan söktürmüştür[36].

---

35 http://www.turkishhan.org/

36 Ortaköy'ün gelişmesinde katkısı olan Hacı Ali Paşa Ortaköy'de Merkez Camiyi yaptırmıştır. Şehir merkezinde hayır işlerine imza atmıştır. Birçok tarihi eseri tamir ettirmiştir. Sultan II. Abdülhamid 'in serkurenasından (yakın çevresi) olan Hacı Ali Paşa medrese tahsilinden sonra ayağında çarığı ile tahsilini ilerletmek için İstanbul'a gitmiştir. Topkapı sarayında ilmini genişleten Ali Paşa herkes tarafından takdir edilmiştir. Odasının duvarına astığı çarığa sıklıkla bakarak böbürlenmekten kaçınmıştır. Görevini hakkıyla yerine getirirdi. Aksaray'dan kendisine zeki çocukların gönderilmesini isterdi. Amacı çocukları okutmaktı. Servetini hayır işlerine harcayan bu vefalı Ortaköy'lü Ulu Caminin önüne şadırvan sebil yaptırdığı gibi halkın Uluırmak'tan su içmesine gönlü razı olmadı Ekecik'ten su getirtti. Sultan Abdülhamidi tahttan indiren ittihatçılar padişahın en yakınlarından birisi olan Ortaköylü Hacı Ali Paşaya dürüstlüğünden ve İslama olan hürmetinden dolayı saygı duymuşlardır. Ortaköy'de Paşalar olarak adlandırılan ailelerin soyu (Sürmeli) hala yaşamaktadır.

Yapının biri dıştaki, diğeri içteki taçkapısında olmak üzere iki kitabesi vardır. Vakfiyesi günümüze ulaşmamıştır. Tarihi kaynaklarda Hoca Mesut Ribatı adı ile de bilinmektedir.

1945 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarım görmüş, ancak bu onarım yarım bırakılmıştır[37]. Ağzıkarahan 'restore et, işlet, devret' modeli ile 2010 yılında bir firmanın bünyesine katılmıştır.

Köyde ayrıca yeni yapılan caminin güneydoğusunda harap bir halde, bugün mevcut olmayan kitabesine göre 1883 yılında inşa edilmiş bir cami bulunmaktadır[38].

Aksaray-Konya Karayolunda Sultanhanı kasabasında bulunan *Sultanhanı* sultan hanlarının en önemlilerindendir. Selçuklu Devri han mimarisinin aynı zamanda en güzel örneklerinden biri olan Sultanhanı'nın I. Alaeddin Keykubat tarafından 1229 tarihinde inşaatına başlanmış, 1269 tarihinde de yenilenmiştir. Mimarı Havlan oğlu Mehmet'tir.

Han yazlık (açık) ve kışlık (kapalı) bölümlerden oluşmakta olup dikdörtgen bir plana sahiptir. Bütün Anadolu kervansarayları gibi kesme taş malzemeyle inşa edilen eserin duvarları kulelerle takviye edilmiştir. Girişi kuzey doğu cephesindeki tamamen ak mermerden yapılmış taç kapıdandır. Yaptıranın, yapanın ve tamirinin

---

[37] Aksaray Kültür Envanteri. Aksaray Valiliği.2009

[38] Ali Boran-Zekai Erdal. Aksaray'da Üç Cami

kitabeleri bu taç kapıda mevcuttur. Yazlık kısmın avlu ortasında “Köşk Mescit” bulunmaktadır.

Hurufat Defterleri’nde Sebil Mahallesi’nde olduğu kaydedilen *Yılanlı Medresesi*’nin kim tarafından ve ne zaman yaptırıldığı bilinmemektedir. Konyalı’ya göre Ervah Mezarlığı’nın yakınlarında yaptırılmıştır. Yılanlı, Mariye, Yılancık ve Ebubekir Buk‘ası olarak da bilinen bu medresenin vakıfları defterlere kaydedilmiştir. Evliya Çelebi, *Seyahatname*’de, bu medreseden Yılancık Medresesi diye söz ederek harap bir bina olduğunu kaydeder. Temel çalışmasında, medresenin I. Alaeddin Keykubat (1220-1237) döneminde, Kayseri Subaşısı Seyfeddin Ebubekir tarafından yaptırılan ve vakıf defterlerinde zikredilen Ebubekriye Medresesi olabileceğini ileri sürer[39].

Melik Mahmud Gazi Hangahı veya *Darphane* olarak bilinen yapı Şeyh Hamid Mahallesi Güzel Baba Sokak’ta Baba Yusuf Hakiki Külliyesi yanındadır[40]. Yapı günümüzde toprak seviyesinin üç metre altındadır. Zemin seviyesi ikinci kat düzeyindedir. Kuzeyindeki girişi ve kuzeybatı yönündeki odası iki katlıdır.

Ortadaki ana mekanın üzeri kubbeyle örtülüdür. Geçişleri çökertmeli pandantiflerle sağlanan ve yüksek bir kasnak üzerine oturan kubbesi yıkıktır. Ana mekanın kuzeybatı köşesinde ikinci kata çıkışı sağlayan bir

---

[39] Temel, agt. Sh. 67

[40] Bekir Deniz. Belgeler Işığında Aksaray Melik Gazi Hangahı Veya “Darphane” Diye Bilinen Yapının Tarihlendirilmesi

merdiven yer alır. Merdiven 1972 yıllarında sağlam iken günümüzde yıkıktır.

1895 yıllarında Aksaray'ı ziyaret eden F. Sarre ve İ. H. Konyalı'nın ifadesinden, hangahın dışının ve içinin çok gösterişli ve süslü olduğu anlaşılmaktadır. 1972-1992 yıllarında kısmen sağlam olan süslemeler, 1993 yılında dehlizin sarhoşlar tarafından sığınak şeklinde kullanılması ve ateş yakılması sonucu isle kaplanmıştır.

Esere adını veren Melik Mahmud Gazi Danişmendli hükümdarlarından Nizameddin Yağıbasan'ın oğludur. Asıl adı Muzafereddin Melik Mahmud İli olan Mahmud Gazi Bedreddin Yusuf ile birlikte Gıyaseddin Keyhusrev'in hizmetine girmiş, sultanın ikinci kez tahta çıkmasında yardım etmişlerdir. Gıyaseddin Keyhusrev ve I. İzzeddin Keykavus devirlerinde görevlerde bulunan Melik Mahmud 1210 yıllarında Aksaray emirliği yapmıştır.

Yapı vakfiyesinde belirtildiği gibi, Uluırmak Nehri kenarındadır. Ancak, camisi yıkılmış ve toprak altında kalmıştır. 1483 tarihli ikinci vakfiyenin ve padişahın emri gereğince Şeyh Hamidüddin'in (Somuncu Baba) oğlu Şeyh Baba Yusuf'un idare ettiği Melik Mahmud Gazi Hangahı Vakfı'nın, onun oğulları Şeyh Evhadüddin ve Şeyh Safi tarafından idare edileceği bildirilmekte ve vakıfları ile gelirleri açıklanmaktadır.

Sultan Abdülaziz'in (1861-1876) tahta çıktığı yıllarda Melik Mahmud Gazi Hangahı vakıflarının ve cami imamlığının Şeyh Hamid-i Veli soyundan gelen Seyyid Hafız Yusuf tarafından yürütüldüğü, buna ait

beratın Sultan Abdülaziz tarafından 1864 yılında yenilendiği görülür.

Kaynaklar ve vakıf kayıtlarına göre yapı XIV. Yüzyıldan itibaren Somuncu Baba diye tanınan Şeyh Hamid-i Veli ve çocukları tarafından hangah (zaviye-tekke) olarak kullanılmış, vakıfları da Somuncu Baba'nın oğlu Baba Yusuf Hakiki ve o soydan gelenler tarafından 1925 yıllarına kadar yönetilmiştir. 2014 yılında restorasyonu gündeme gelmiştir.

Mahallenin ileri gelen yaşlılarına göre, Aksaray'ın ilk mektebi burada açılmış; 1900 yıllarında yapının güneybatısına, bugünkü yıkık odayı da kaplayan, Kılıçaslan Mektebi ya da Tekkezade Mektebi diye anılan üç sınıflı kerpiç bir okul inşa edilmiştir. 1925 yılında mektebin bulunduğu alan ve tekkenin çevresindeki vakıf arazisi, Vakıflar Genel Müdürlüğünce şahıslara satılır. Mektebin bulunduğu yaklaşık 80 m.lik alan ev haline getirilir ve 1974 yılında ise yıkılır. Çevredeki yaşlılar yapının Cumhuriyet yıllarının başlarında cami olarak kullanıldığını, ana mekanın orta yerinde, bir tarafı kuzey duvarına dayanan mermer bir sütunun taşıdığı kadınlar mahfili bulunduğunu, 1940-1950 yıllarında da terkedildiğini söylemektedirler. 1974 yılında, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yapının güneyindeki eyvanın güney duvarı ile batıdaki odanın güney duvarı yenilenmiş ve bu arada içerisindeki toprak dışarı atılmıştır.

Sebil Mahallesi'nde bulunan *Beramuni (Taciye) Medresesi*'ne ait tak kapısı kalıntısı, günümüzde Aksaray Milli Eğitim Müdürlüğü olarak kullanılan binanın

bahçesindedir. Vakfiyesi ve kitabesi mevcut olmadığı için Beramuni Medresesi'nin ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı belli değildir[41]. Ancak, Konyalı'ya göre, 1229'da Konya'da Hatuniye Mescidi'nin Kütük Minare denilen minaresini de yaptıran, I. Alaeddin Keykubat (1220-1237) ve II. Gıyaseddin Keyhüsrev (1237-1246) dönemi devlet adamlarından, Bedreddin Beramuni tarafından inşa edilmiştir.

Bazı Araştırmacılar yapının banisinin II. İzzeddin Keykavus döneminde (1247-49) Anadolu'ya gönderilen ve ömrünün büyük bir kısmını Aksaray'da geçiren Moğol vezirlerinden Taceddin Mutez olduğunu ileri sürerler[42]. Sur dışında olduğu düşünülen ve yeri tam olarak bilinemeyen eserin, Gazan Han tarafından 1299 tarihinde Aksaray'a gönderilen, Sutay'ın oğlu Baranbay tarafından yapıldığı ileri sürülmektedir[43]. Moğolca boranud sözünün, bir unvan veya rütbe olduğu ve Arapça berraniye kelimesine karşılık geldiği ifade edilmektedir. Taciye Medresesi ile Beramuniye Medresesinin aynı yapı olduğu ileri sürülmekte ise de, bunu teyit edecek herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

---

[41] TEMEL Eşref. Hurufat Defterleri'ne Göre Aksaray Kenti Klasik Eğitim Kurumları (XVIII.-XIX. Yüzyıllar Arası). Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üni. Konya. 2008

[42] www.anadoluselcuklumimarisi.com/

[43] Nevzat Topal. Anadolu Selçukluları Devrinde Aksaray Şehri. Doktora Tezi. Niğde Üniversitesi. Niğde. 2006

Yapıdan günümüze sadece portalin bir bölümü gelebilmiştir. Plan ve mimari özellikleri hakkında bilgi yoktur. Portalden kalan bölümde kaplama malzemesi olarak kesme blok taşlar kullanılmıştır. Günümüze ulaşan portalde bitkisel ve geometrik formda taş süsleme görülür. Kitabesi ve vakfiyesi günümüze ulaşmayan yapının süslemelerinden yola çıkılarak 1250-1275 yılları arasında yapıldığı kabul edilir.

Eski fotoğraflarından görüldüğü üzere Aksaray'da Kalınlar yolunda bulunan muhteşem türbe, tuğlasından faydalanmak üzere bir Aksaray Belediye başkanı tarafından yıktırılır[44]. Yanında bulunan bir taş parçası üzerinde Hatun Tacüddevlet ve din yazılıdır. Eski Aksaray müftüsü Süreyya Dellaloğlu Taceddin Mutez'in sandukasını bu türbelerden birisinde görmüş olduğunu söyler[45].

Kendisine Kastamonu, Aksaray ve Develi vergi gelirlerinin verildiği bilinen Taceddin Mutez'in Aksaray'da bir medrese inşa ettirdiği ve medreseye

---

[44] Abideleri ve Kitabeleriyle Aksaray Tarihi. İbrahim Hakkı Konyalı. Fatih Yayınevi Matbaası. İstanbul. 1974

[45] TBMM Albümünde hakkında şunlar yazılıdır. Süreyya DELLALOĞLU (Ali Süreyya DELLALOĞLU) **DP** Aksaray - 1887, Hacı Mustafa – Ayşe - Ortaokul, Medrese - Arapça, Farsça - Bankacılık ve Maliye – Aksaray Maliye Merkez Tahsildarı, İlçe Muamelât Memuru, Adliye İta Müdürü, Aksaray Halk İktisat Bankası Veznedarı ve Müdürü – IX. Dönem Niğde Milletvekili - Evli, 3 Çocuk. Ölüm Tarihi: 17.12.1965

müderris olarak Kayserili Şerefeddin'in atanmasını Mevlana'dan talep ettiği görülmektedir[46]. IV. Kılıçarslan Aksaray'da Taceddin Mutez'in tertip ettiği bir ziyafette Muineddin Pervane'nin tertibi sonucunda öldürülmüştür (1266).

Konyalı, Eflaki'yi kaynak göstererek, Taceddin Mutez tarafından Aksaray'da Darüzzakirin adı verilen bir zaviyenin yaptırıldığını, Kutbeddin Haydari'nin şeyh tayin edildiğini ve şeyhin posta oturuş törenine Mevlana'nın da katıldığını belirtmektedir.

Eflaki'de yer alan bir kayıtta da Taceddin Mutez'in "*cizye*" malından olduğunu söylediği üç bin dinarı Mevlana'ya gönderdiği, fakat Mevlana'nın bunu reddederek kabul etmediği ve bu duruma çok canının sıkıldığı kaydedilmektedir[47].

Anonim türbe Ervah Kabristanı'nın yüz metre kadar ilerisinde inşa edilmiştir. XIII. Yüzyılın ilk yarısında yapıldığı ileri sürülmektedir. İ. Hakkı Konyalı, türbede yer alan kitabeleri okuduğunu söyleyen Aksaray Müftüsü Süreyya Dellaloğlu'nun ve yerel tarihçi Mehmed Hamzakadı Bey'in sözlü olarak aktardığı bilgiye istinaden türbedeki mezarlardan birinin Taceddin Mutez'e ait olduğunu söylemektedir. Ancak Taceddin

---

[46] Eflaki, I. Cilt. Sh. 365

[47] Mevlana'nın mektupları arasında, Taceddin Mu'tez'e hitaben yazılmış dokuz mektup vardır. Mevlana, bu mektupların çoğunda ona vezir-i a'zam (en büyük vezir) diye hitabetmekte ve muhtelif kimselerin işlerinin görülmesi için ricada bulunmaktadır.

Mutez'in nerede öldüğü ve defnedildiği tespit edilememektedir. Türbenin 1929 yıllarında belediye Başkanı olan Hadi Arıbaş tarafından yıktırıldığı ifade edilmektedir. Türbe bugün mevcut değildir.

Konya yolu üzerinde bulunan *Akhan*'ın bugün sadece bir duvar kalıntısı kalmıştır. Aksaray-Konya Karayolunun 22. kilometresinde bulunan han, Yenikent Belediyesi sınırları içinde olup, Aksaray-Konya yolu üzerinde ve adını da tarihi handan alan Akhan Yaylasında bulunmaktadır.

Selçuklu Hanlarından Akhan, İpek Yolu üzerinde ve Anadolu'nun ortasında avlulu kervansaray olarak XIII. Yüzyılda yapılmıştır[48]. Akhan Sultan hanları şemasına uyan bir han olmakla birlikte 1253 yılında yapıldığı tahmin edilmektedir. Simetrik bir plan göstermeyen kervansaray açık ve kapalı bölümlerden oluşmaktadır. Toplam 1.100 m²'lik bir alan üzerine oturmakta olup, kare bir avlu ve derinlemesine dikdörtgen bir holden oluşmaktadır. Kapalı mekan derinlemesine iki sıra paye ile üç sahına ayrılmıştır. Ortada bulunan sahın yan sahınlardan daha geniş ve yüksek tutulmuştur. Üst kısım tonoz ile örtülmüştür. Sivri kemerli niş biçiminde portali, basık kemerli giriş kapısı ile yarım metre dışa taşmıştır. Üzerinde bulunan kitabesi ile oldukça sade bir görünüşe sahiptir. Kapalı mekanın simetrik düzenlemesine rağmen avluda asimetrik bir plan uygulanmaktadır. Avlu girişinin sağ tarafındaki bölümde, iki katlı mekanlar, bir eyvan ve

---

48 http://www.yenikent.bel.tr/

iki kapalı birim yer almasına rağmen, diğer tarafta revaklar ve kapalı mekana bitişik tonozlu iki mekan yer almaktadır.

Akhan daha sonraları köylüler tarafından bilinçsizce yıkılarak taşları evlerin temelinde kullanılmıştır. Şu an sadece bir köşesi ayakta durmakta olup restorasyonu planlanmaktadır.

Aksaray şehir merkezindeki *Çorakçılar* ve hacıların konaklaması için yapılmış olan *Hacılar Hanı*'ndan bazı duvar kalıntıları ayakta kalabilmiştir. Kurtuluş Mahallesinden Ervah mezarlığına giden yolda bulunan Hacılar Hanı'nın Selçuklu dönemi eserlerinden olduğu ileri sürülür. Aksaraylı hacıların toplanarak buradan yola çıkmalarından dolayı bu isim verilmiştir. Yapının ticari mekanlardan uzak ve bir mezarlık içinde bulunmasından hareketle bir tarikat yapısı olabileceği ifade edilir[49].

Ulu Irmak üzerinde yer alan ve Perekzade İbrahim Efendi Camii'nin yanında bulunan Başköprü, Dere ve Çerdiğin mahallelerini birleştirmektedir. Kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı olan köprüde ikisi serbest, ikisi de kenarlarda olmak üzere dört destek üzerine kuzey-güney doğrultusunda atılan sivri kemerlerle ortadaki büyük, kenarlardaki küçük olmak üzere üç gözlü olarak yapılmıştır. Büyük kemeri taşıyan ayaklarda üçgen kesitli sel yaranlar görülmektedir. Kesme taş, moloz taş ve demir malzeme kullanılmıştır.

[49] Görür ve Topal'ın çalışmalarında bu görüş dile getirilir.

Küçük kemerlerden biri Ulu Irmak duvar içerisine alınırken ırmağın dışında kalmış ve tamamen toprak ile örtülmüştür. Son yıllarda Aksaray Belediyesi tarafından üzeri betonla kaplanmış ve genişletilmiş olan bu Selçuklu dönemine tarihlenen köprünün kenarlarına da demir korkuluklar yapılmıştır.

Debbağlar Köprüsü Zincirli Mahallesindedir. Mahalli kesme taştan yapılmıştır. Yuvarlak kemerli olup üç gözlüdür. Daha önceki Selçuklu devri köprünün iskeleti üzerine yeniden inşa edildiği tahmin edilmektedir. Ulu Irmak üzerinde kurulmuştur. Zinciriye Mahallesi ile Küçük Bölcek Mahallesi'ni birleştirmektedir. Uluırmak duvar içerisine alınırken kemerlerden bir tanesi duvar içerisinde bırakılmıştır. Kaymakam Sokağı tarafına bakan ayaklardan birinin üzerinde dört satırlık kitabesi mevcuttur. Bu kitabeden, köprünün 1893 tarihinde Hacı Ali Paşa tarafından tamir ettirilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Son yıllarda üzeri beton kaplatılmış ve kenarlarına beton korkuluklar yapılmıştır.

Kalanlar Mahallesindeki *Kalanlar Köprüsü* de Selçuklu dönemine tarihlenmekte olup kesme taştan yapılmıştır. Üçayaklı, dört kemerlidir. II. Abdülhamit döneminde Ortaköylü Hacı Ali Paşa tarafından onarımı yapılmıştır. Süslemesi yoktur. 36 m. uzunluğundadır.

Ulu Irmak üzerinde yer alan *Nakkaşlar Köprüsü*, Nakkaş ve Meydan mahallelerini birleştirmektedir. Kesme taştan inşa edilen köprü üç gözlüdür. Gözler sivri kemerli olup biri büyük, ikisi küçüktür. Büyük kemeri taşıyan ayaklarda üçgen kesitli sel yaranlar

görülmektedir. Süslemesi yoktur. Uluırmak duvar içerisine alınırken küçük kemerlerden bir tanesi tamamen, diğeri yarı yarıya toprak altında kalmıştır. Son yıllarda Aksaray Belediyesi tarafından üzeri betonla kaplanmış ve genişletilmiştir. Kenarlarına da demir korkuluklar yapılmıştır.

İl merkezine 29 km. mesafede bulunan *Helvadere* kasabasındaki savunma amaçlı kullanılmış olan ve bugün sadece dış duvarları ayakta kalan *Ashabı Kehf Hanı* Selçuklu Dönemi hanlarındandır. İki katlıdır. Alt katında kemerli odalar bulunmaktadır. Odanın üst kısmında ışıklıklar vardır. Bir ocak bulunmaktadır. Temel taşları yapının ön kısmında ve batısında devam etmektedir. Savunma amaçlı olarak da kullanılmış bir handır. Gözetleme kulesi mevcuttur.

Şehir merkezinde Kalanlar Mahallesinde bulunan ve tamirler sebebiyle günümüze orijinalliğinden uzaklaşarak gelebilen *Kalanlar Camii*'nin Selçuklular dönemine kadar gittiği söylenir.

Selçuklu dönemine tarihlenen *Kesik Minare Camii Minaresi* sırlı kırmızı tuğladan yapılmıştır. Halk arasında yıkık ve güdük şerefesinden dolayı Güdük, çinilerinden dolayı da Sırçalı Minare olarak tanınmaktadır.

Kızıl Minareye ait camiyi I. Keyhüsrev'in yaptırdığı sanılmaktadır. Çok harap durumda olduğu için 1883'te yıkılarak yerine yeni cami yaptırılmıştır. Yapı tek katlı olup kiremitle örtülüdür. Dikdörtgen pencerelerin

üzeri sivri kemerlidir. Yapıya sonradan düzgün kesme taştan inşa edilmiş son cemaat yeri eklenmiştir.

*Küçük Bölcek Camii'*nin aslının kubbeli olduğu bilinmektedir. Daha sonra kerpiçten malzeme kullanılarak yeniden yapılmıştır. Yalnızca minaresinin XIII-XIV. yüzyıllarda yapılmış olduğu bilinmektedir. Minare üzerinde tuğlaların oluşturduğu zikzak şekilli süslemeler mevcuttur.

Şifahane Mahallesindeki *Leyla Hatun Camii* muntazam kesme taştan yapılmıştır. Avlu kapısının üzerinde açık taş basamakla çıkılan bir açık minaresi vardır. 2014'te restore edilmiştir.

Selçuklular döneminde Aksaray'da tespit edilen hangah ve zaviyeler şunlardır[50]. Melik Mahmud Gazi Hangahı, İmadiyye Hangahı, Zahriyye Hangahı, Efdaliyye Hangahı, Hacı Hamuş Zaviyesi, Fahriyye Mevlevihanesi, Kalenderhane Zaviyesi, Feramurziyye Zaviyesi, Şerif Hüseyin Zaviyesi[51]. Ayrıca, köylerde de zaviyeler bulunmaktadır.

Görür çalışmasında, bunlara ilaveten Selçuklular döneminden günümüze gelebilen Pir Sultan Tekkesi'nin kuzeyindeki Araçzade (Tekke) Camiinden ve Kılıçarslan

---

[50] Nevzat Topal. Anadolu Selçukluları Devrinde Aksaray Şehri. Doktora Tezi. Niğde Üniversitesi. Niğde. 2006

[51] Battuta Aksaray'a geldiğinde, şehrin yönetimi bir ahi olan Eretna beyinin vekili Şerif Hüseyin'in elindedir.

Hamamı'ndan söz eder[52]. *Kılıçarslan Hamamı* 1900'lerin başında Ulu Irmak'ın taşarak şehri kapladığı ve buz tuttuğu zaman kullanılamayacak hale gelir. Terkedilen hamam 1941 yılında tahıl ambarı yapılır. 1980'lerde içi ve dışı örtü seviyesine kadar toprak ve çöple dolar. Bilahare 2013'te kazı çalışmaları ile bilim dünyasına tanıtılan yapı 2016'da restore edilecek eserler listesine alınır.

Bu yüzyıla tarihlenen ve çini süslemeleri sebebiyle halk arasında *Cıncıklı Mescid* diye anılan Hacı Yusuf Mescidinin bazı kaynaklarda Hacı Yusuf Medresesi veya Kadiroğlu Medresesi diye anıldığı da görülür[53].

Kırkkızlar Tepesi üzerindeki türbenin yakınında yer alan *Köşk* de günümüze ulaşan Selçuklu dönemi yapıları arasında yer alır. Yapıyla ilgili veriler sınırlıdır ve çevresinde daha önce hiçbir arkeolojik kazı yapılmamıştır[54]. 1992 yılındaki onarım sonucunda da geçmiş izlerinin birçoğunu kaybetmiştir. Bu duruma rağmen eldeki veriler yapının özgün durumuna ilişkin fikir vermekte ve üç farklı durum sunmaktadır. Fakat her üç durumda da köşk yapısının bir türbe–mescit şeklinde

---

[52] Muhammed Görür. Anadolu Selçukluları ve Beylikler Döneminde Aksaray Şehri. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi. Ankara. 1991

[53] Görür, sh. 59

[54] Rana Ata. Aksaray Kılıçarslan Tepesindeki "Köşk" Yapısı. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi. İstanbul. 2007

düzenlendiği ve çevresine yeni binalar eklenerek yapının bir zaviye haline getirildiği sonucuna varılabilir. XIII. Yüzyılın başlarından itibaren kullanılmaya başlanan yapı alanının XIV. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren değişiklikler geçirdiği ve yeniden inşa edildiği düşünülebilir[55].

Selçuklu döneminde şehirde bugün mevcut olan iki minare, iki mescit, bir medrese, iki köşk, bir hamam, iki köprü, bir türbe, bir mezarlık ile mevcut olmayan bir cami, dört medrese, bir darüşşifa, iki hanigah, bir saray, bir han, bir hamam, iki türbe, ve bir mezarlık yaptırılır[56].

Moğollar kendi dönemlerine kadar Anadolu Selçuklu Devleti'nin en önemli şehirlerinden birisi olan Aksaray'a ölümcül bir darbe vurmuşlar ve gerilemesine sebep olmuşlardır[57].

---

[55] Turgut Saner-Rana Ata. Kiosk Building On The Hill of Aksaray Kılıçarslan

[56] Görür, sh.185

[57] Ramazan Ata. Osman Turan'a Göre Anadolu Selçuku Devleti Zamanında Aksaray

Bu dönemde Karamanoğulları ile Osmanlılar ve Kadı Burhaneddin arasındaki siyasi mücadelelerden oldukça etkilenen şehir Yıldırım Bayezid zamanında Osmanlı topraklarına katılır (1397).

Şehri ziyaret eden Battuta ondan övgülerle söz eder[58]. "Anadolu'nun en sağlam ve güzel beldelerindendir. Etrafı akarsu ve bahçelerle çevrili. Şehri üç kanal bölüyor, bunlar evlerin içinden geçiyor."

Osmanlılar'ın ilk devrinde yetişen tefsir, lugat, edebiyat ve tıp alimi **Cemaleddin Aksarayi** (v.1388)'nin asıl adı Mehmed'dir[59]. I. Murad devrinde dini, edebi ve akli ilimler alanında ün yapmış alimlerden biri olup nisbesinden de anlaşılacağı üzere Aksaraylıdır.

Doğum tarihi ve öğrenimi hakkında ayrıntılı bilgi bulunmamakla beraber Aksaray'da yaşadığı, ilmi faaliyetlerini burada sürdürdüğü bilinmektedir. Bazı kaynaklarda soyunun dördüncü kuşakta Fahreddin er-Razi'ye (ö. 1210) ulaştığı belirtilmektedir. Kendi döneminde Cemali nisbesiyle tanınmıştır.

Döneminde Cevheri'nin es-Sıhah adlı lugatını ezbere bilenlerin ancak tayin edildiği Aksaray Zincirli Medresesi'nde müderris olan Aksarayi öğretim faaliyetini burada sürdürür. Rivayete göre, talebelerini üç kısma

[58] Battuta. Seyahatname. I. Cilt. Sh. 414-415

[59] CEMÂLEDDİN Aksarâyî - Mustafa Öz. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt. 7

ayırırdı. Birinci kısma evinden medreseye giderken yol boyunca ders anlatırdı. Yürüyerek ders yaptıkları için bunlara “meşşaiyyûn” denilirdi. İkinci kısım talebe medresenin revaklarında toplanıp ders yapardı; bunlara da “revakıyyûn” adı verilirdi[60]. Üçüncü kısmı teşkil edenler ise medresenin içinde ders gören öğrencilerdi. Büyük dedesi Fahreddin er-Razi’nin de yürürken ders anlattığı rivayet edilir[61].

Devrinin ilim ve irfan hayatına büyük ölçüde hizmet etmiş olan Aksarayi pek çok talebe yetiştirmiştir. Osmanlılar’ın meşhur alimlerinden Molla Fenari (1350-1431) de Mısır’a gitmeden önce öğrencileri arasında bulunmaktaydı. Seyyid Şerif el-Cürcani (1339-1414), Aksarayi’nin şöhretini duyarak talebesi olmak için Karaman’a giderken şehre yaklaştığı bir sırada onun Şerhu’l-İzah’ını inceleme fırsatı bulmuş, eserin aslının şerhinden daha açık ve anlaşılır olduğunu görünce, "Bu kitap sığır etinin üzerindeki bir sinek gibidir. Çünkü "İzah" zaten anlaşılır bir kitaptır", diyerek Aksarayi’nin

---

60 Bilindiği gibi, gerçekte yürüyerek ders anlatma Aristo’nun Lise’de (Lykeion) uyguladığı bir metottur. Revâkıyyûn tabiri ise İslâmî literatürde İlkçağ felsefe ekollerinden biri olan Stoa ekolü mensuplarına verilen bir isimdir.

61 Ahmet Yaşar Ocak Osmanlı’da Dini Düşünceyi oluşturan iki ana ekolden birinin Fahreddin Razi Ekolü olduğunu belirtir. Diğeri İbn Teymiye Ekolüdür. –Osmanlı Medeniyeti Tarihi I. Cilt-

ilmi yetersizliğine hükmederek geri dönmek istemiştir[62]. Ancak görüştüğü bazı kimselerden Aksarayi'nin telifte güçlü olmamakla birlikte ders okutmada çok başarılı olduğunu öğrenmesi üzerine yoluna devam etmişse de Karaman'a vardığında Aksarayi'nin öldüğü haberini duymuş ve burada karşılaştığı Molla Fenari ile Mısır'a gitmiştir. Büyük alim Zenbilli Ali Efendi (1445-1526) de Cemaleddin Aksarayi'nin neslinden geldiği için Cemali mahlasını almıştır.

Konyalı eserinde, Yavuz'un ve Kanuni'nin veziri Pir Mehmed Paşa'nın vakıf gelirlerinden istedikleri gibi faydalanma endişesi ile Aksaray'daki iki ailenin Cemaleddin Aksarayi'nin nesilleri oldukları iddiasıyla adeta yarışa girmiş olduklarından söz eder[63]. Hatta Hamza Kadı'nın naaşının gömüldüğü yerden çıkarılarak dışarıya atılmış olduğunu, daha sonra onun neslinden

62 Ali Rıza Kencik. Cemâleddin Aksarâyî Ve Ona Nispet Edilen "Erba'ûne Hadîsen" Adlı Eserin Tahkiki. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi. Konya. 2009

63 Cemaleddin Aksarayî'nin torunlarından olup, babası ulemadan Mehmed Celâleddin b. Ahmed Çelebi'dir. Ana tarafından soyu Larende (Karaman)'de medfun Mevlâna Hamazatüddin'dir. Eğitimini ve medrese tahsilini Amasya'da görmüştür. Sonra mahkeme-i şeriyeye katip olur ve üstün yetenekleri dolayısıyla başkatipliğe yükselir. II. Beyazıt tahta çıkması ile İstanbul'a gelir ve devlet hizmetine girer.

indikleri iddiasıyla Perekzadelerin ölülerinin buraya gömülmüş olduklarını anlatır[64].

Cemaleddin Aksarayi tefsir, hadis, fıkıh, ahlak, edebiyat ve tıp gibi konulara dair birçok eser yazmış olup başlıcaları şunlardır: 1. Şerhu'l-İzah. Dımaşk hatibi Kazvini'nin meani ve beyan konusundaki el-İzah, adlı eserinin şerhidir. Aynı eserin Şerhu müşkilati'l-İzah, başlıklı bir yazması da Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir. 2. Haşiye ale'l-Keşşaf. Zemahşeri'nin el-Keşşaf'ına bir haşiyedir. 3. İtirazat ala Şerhi'l-Keşşaf. 4. Haşiye ala Şerhi Mecmai'l-bahreyn. İbnü's-Saati'nin Mecmau'l-bahreyn ve mülteka'n-neyyireyn adlı kendi eserine yazmış olduğu Hanefi fıkhına dair şerhin haşiyesidir. Eser bazı Şafiilerin Hanefi fıkhına itirazları göz önüne alınarak kaleme alınmıştır. 5. Esile ve ecvibe. Tefsir, hadis ve fıkıh meselelerine dair çeşitli soru ve cevapları ihtiva eder. 6. Hallü'l-Mûcez. İbn Sina'ya ait el-Kānûn fi't-tıb adlı eser üzerine İbnü'n-Nefis tarafından Mûcezü'l-Kānûn adıyla yapılmış çalışmanın şerhidir. Eser birkaç defa basılmıştır. 7. Keşfü'l-İrab. Taceddin el-İsferayi'nin nahve dair Lübbü'l-elbab fi ilmi'l-irab adlı eserinin şerhidir. 8. Ahlak-ı Cemali. Katib Çelebi, Yıldırım Bayezid'e ithaf edilen ve üç bölümden (makale) oluşan bu eserin ilk bölümünde insanın kendi şahsına, ikinci bölümünde aile fertlerine, üçüncü bölümünde de diğer insanlara karşı görevlerinin anlatıldığını söyler. Aynı bilgileri Bursalı Mehmed Tahir de tekrarlar. Buna

---

[64] Konyalı, sh. 1454

göre Ahlak-ı Cemali'nin, geçmişi X. yüzyıl düşünür ve bilginlerinin çalışmalarına kadar uzanan ve zamanla gelişerek Tûsi'nin Ahlak-ı Nasıri'sinde en mükemmel şeklini bulan İslam ahlak programının bir devamı olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Agah Sırrı Levend, İstanbul ve Ankara kütüphanelerini tarayarak hazırladığı ve bu kütüphanelerde bulunan İslam ahlakına dair başlıca eserleri tanıttığı yazısında bu eserler arasında Ahlak-ı Cemali'ye rastlamadığını belirtmektedir. Aksarayi'nin bunlardan başka Beyzavi'nin Şafii fıkhına dair el-Gāyetü'l-kusva'sına yazdığı bir şerhi ile Şemsiyye fi esrari'l-kelimati's-Sıddikıyye, Şerh-i Müşkilati'l-Kurani'l-Kerim ve Şerh-i Müşkilati'l-ehadis adlı eserleri olduğu da kaydedilmektedir (son iki eser Farsça'dır).

Kabri, Evrah kabristanlığının giriş kısmının 80 m. ilerisindeki ismini taşıyan mescidin yanındadır. Kabrin üzeri açıktır.

Cemaleddin-i Aksarayi Hazretleri ilk tahsilini Aksaray'da yapmış, daha sonra devrin önemli kültür merkezlerinden biri olan Amasya'ya gitmiştir. Orada hemşehrisi İbrahim Aksarayi'nin oğlu Fahreddin İlyas Rumi'den ders almıştır. Amasya kadılığı ve Darül ilm müderrisliği yapar. 1366 yılında Amasya kazaskeri Pir Nizameddin'in vefatı üzerine yerine tayin edilir. Daha sonra Konya kadılığına atanmış, buradan da Aksaray Zincirli medresesine atanarak talebe yetiştirmiştir.

Cemaleddin-i Aksaray-i mescidi, çilehanesi ve itikafhanesi sağlığı zamanında yapılmış olup, yapılış tarihini belirten bir kitabesi yoktur. Mescidin bitişiğinde, çilehanesi ve itikafhanesi 1978 yılına kadar mevcuttu. Muntazam kesme taşlardan yapılmıştır. Mescidi tek kubbeli, tek pencerelidir. Perekzadeler tarafından yıktırılarak yerine 1979-1980 yılları arasında tek kubbeli bir mescid (Camii) yaptırmışlardır. Şu an çilehane ve itikafhanenin yerleri boş durumdadır. Cemaleddin-i Aksaray-i Hazretlerinin Kabr-i şerifleri, mescidin yanındadır. 1883 yılında vefat etmiş olan Perekzade Müftü İbrahim Hilmi Efendi, Şeyh Cemaleddin-i Aksaray-i Hazretlerinin kabri üzerine bir sanduka yaptırmış ve mermer üzerine Cemaleddin-i Aksaray-i Hazretlerinin kitabesini yazdırmıştır.

Cemaleddin Aksarayi, Osmanlı Devletine kendi sülalesi ile birlikte, pek çok ilim ve devlet adamı yetiştirecek bir kadronun ilk simasıdır. Cemaleddin Aksaray-i'nin torunu Şeyh Muhiddin'in 1482 tarihli vakfiyesine göre babaları ve dedeleri Aksaray'ın fethinden beri oradadırlar. Cemaleddin Aksaray-i için belirtilen devir Zincirli medresesinin inşası, bir başka deyişle Karamanoğulları ile Eratna Beyliğinin hakimiyet yıllarıdır.

Cemaleddin Aksaray-i ağırbaşlı, fazilet sahibi, dinin emirlerini yerine getirmede titiz davranan, hayır yapmayı seven ermiş bir kişi olarak anlatılır.

Cemaleddin'in Aksaray'daki zaviyesinin 1368 tarihli kitabesi bulunmaktadır[65]. Konyalı eserinde zaviyenin yıkıldıktan sonra Perekzadelerin haziresine dönüşmüş olabileceğini kaydeder[66].

---

[65] Karaman Vilayeti Zaviyeleri. Akif Erdoğru

[66] Konyalı, Sh. 1531

XV. Yüzyıl

II.Mehmed, Aksaray ve çevresinde Karamanoğulları taraftarlığını azaltmak, yeni fethettiği İstanbul'da Türk ekseriyetini temin etmek gibi iki taraflı bir siyaset takip ederek Aksaray'dan birçok müfessir, muhaddis, alim ve mutasavvıf ile halktan çok sayıda aileyi alarak İstanbul'a yerleştirir ve İstanbul'un bugünkü Aksaray semti o zaman kurulmuş olur[67].

Zincirli Medrese, Çelebi Sultan Mehmed'in damadı Karamanoğlu İbrahim Bey (1424-1464) tarafından inşa ettirilmiştir[68]. Medrese bu ismini portal kemerine hayvanların girmelerini önlemek için asılan zincirlerden almıştır[69]. İbrahim Bey Aksaray'da, babası Nasıreddin Mehmed Bey (II. Mehmed Bey) tarafından inşaı başlatılan Ulu Camii tamamlatır. Medresesini de bu arada inşa ettirdiği ve binanın XV. Yüzyılın ilk yarısına ait bir eser olduğu kanaati yaygındır. Bir zamanlar hapishane olarak kullanıldığından oldukça tahrip edilmiş, fakat son yıllarda ele alınarak onarılmaya başlanılmış olan Zincirli Medrese açık avlulu, dört eyvanlı medrese

---

67 ORAL M. Zeki. Aksaray'ın Tarihi Önemi ve Vakıfları

68 Aptullah Kuran. Karamanlı Medreseleri. XV. Yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen yapının yüzyıl önce Yahşi Bey tarafından yaptırılmış olduğu da ileri sürülür.

69 Konyalı, sh. 1335

tipinin güzel ve müzeyyen bir örneğidir. Bina, iki yanında yollar yüksek yapıldığından bugün 1.50 metre kadar toprağa gömülmüş ve beden duvarları çok alçakmış gibi bir hal almıştır.

Medresenin gayet süslü portali doğu cephesindedir. Giriş eyvanının sağında ve solunda sivri beşik tonozlu ikişer oda bulunur. Avlunun güneyinde, içinde bir lahit bulunan eyvanın derinliği 4.85 m, eni 4.20 m, yanlardaki odaların derinliği ise 4.00 m. dir. Yerel (tüf) kesme taş ve tuğla kullanılarak yapılan medrese, dört eyvanlı ve açık avlulu medrese planı düzenindedir. Portali Selçuklu geleneğini devam ettiren plastik Selçuklu motifleriyle işlenmiş, eyvanlar bitkisel ve geometrik şekillerle tezyin edilmiştir. Medresenin diğer bir özelliği de dış duvarları üzerinde yer alan dendanlardan dolayı bir kale görünümü sergilemesidir[70].

Zinciriye Medresesi dört eyvanlı, revaklı, üzeri tonoz ve kubbe ile örtülü sekiz bölmeli, üstü açık avlulu bir plana sahiptir. Giriş doğudaki taç kapıdan sağlanmakta olup bu kapı istalaktit ve mihrapçıklarla süslü, basık kemerli bir kapıdır. Eyvanlar tonoz örtülü olup bitkisel ve geometrik motiflerle bezemelidir. Avlunun etrafında revaklardan sonra tonoz örtülü, değişik büyüklükte altı oda, batıdaki ana eyvanın kuzey ve güneyinde ise üzeri kubbe ile kapatılmış iki büyük oda bulunmaktadır.

---

[70] http://www.kulturportali.gov.tr/

Zinciriye Medresesi, Anadolu tarihinde iz bırakan önemli eğitim kurumlarından birisi olmuştur. Bu medresede yetişen pek çok ilim ve irfan sahibi şahsiyet arasında hadis, tefsir, fıkıh, ahlak, edebiyat ve tıp dallarında birçok eseri bulunan Cemaleddin Aksarayi bu medresenin ilk müderrislerinden biridir. Döneminde, Cevheri'nin *es-Sıhah* adlı sözlüğünü ezbere bilen kimselerin bu medreseye müderris olarak tayin edildiği nakledilir[71].

1483 tarihli Vakıf Defterinden, Eskinci Medresesi Vakfının diğer adının Zincirli Medresesi ve mutasarrıfının Mevlana Muhyiddin olduğunu öğreniriz. 195 akçe yıllık geliri vardır ve harap vaziyettedir[72].

Zinciriye Medresesi, Osmanlı Devleti'nin son zamanlarına kadar faaliyetini sürdürmüştür. Bundan sonra, 1940'lı yıllarda bir ara hapishane olarak

---

[71] Tâcü'l-luġa adlı sözlüğüyle tanınan Arap dili âlimi Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî (ö. 1009'dan önce). Kısaca es-Sıhâh, diye de bilinen bu eser, Arap sözlükçülüğü tarihinde tertip itibariyle yeni bir çığır açtığı gibi sadece sahih kelimeleri (Bedevî Araplar'dan gelen fasih kelimeler) ihtiva etmesi açısından da ayrı bir özellik arzetmektedir. Yazıldığı günden bugüne kadar tekmile, zeyil, şerh, ihtisar, tenkit ve tercüme gibi birçok çalışmaya konu olan Tâcü'l-luga ilk defa 1853 Tebriz'de basılmış, daha sonra 1865 ve 1875 yıllarında Bulak'ta yayımlanmıştır

[72] Fahri Coşkun. 1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri

kullanılmış, bu sebeple de bazı yerleri yıkılmıştır[73]. Zinciriye Medresesi 1973 yılında Niğde Müzesi'ne bağlı bir müze olarak faaliyete geçmiş ve 1985 yılında da Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından restore edilerek Aksaray Müzesi olarak ziyarete açılmıştır. Müzenin taşınmasının ardından restore edilen medrese Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğünce yap-işlet-devret modeli ile ihale edilmiştir. Günümüzde Aksaray Belediyesi tarafından sosyal ve kültürel etkinliklerde değerlendirilmektedir.

Asıl adının Abdullah olduğu anlaşılan **Şeyh Hamîdüddin** kaynakların pek çoğunda Kayserili diye gösterilir[74]. Atalarının Türkistan'dan geldiği rivayet edilen Hamîdüddin Aksarâyî, ilk tasavvufî eğitimini babası Şeyh Şemseddin Mûsâ'nın yanında aldıktan sonra Dımaşk'a giderek zâhirî ilimleri öğrenir. Onun Dımaşk'ta Bâyezîdiyye Hankahı'nda uzun yıllar bir şeyhe hizmet ettiği, Bâyezîd-i Bistâmî'nin ruhaniyetiyle terbiye edildiği ve Üveysî olduğu kaydedilir. Diğer taraftan, asıl şeyhinin Safeviyye tarikatının pîri Safiyyüddin Erdebîlî'nin torunu Alâeddin Erdebîlî (ö. 1429) olduğu vurgulanmaktadır. Bu kaynaklarda, Hamîdüddin'in

---

[73] TEMEL Eşref. Hurufat Defterleri'ne Göre Aksaray Kenti Klasik Eğitim Kurumları (XVIII.-XIX. Yüzyıllar Arası). Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üni. Konya. 2008

[74] Somuncu Baba. Haşim Şahin. TDV İslam Ansikopedisi. Cilt 37

Dımaşk’ta iken aradığı iç huzuru bir türlü bulamayıp mürşid aramak için yola çıktığı, Tebriz yakınlarındaki Hoy şehrinde yaşayan Şeyh Alâeddin Erdebîlî’nin yanına gittiği, zikir meclisine katıldığı ve ona intisap edip tasavvuf yolunda büyük ilerlemeler kaydettiği belirtilmektedir.

Hamîdüddin Aksarâyî, Erdebil Tekkesi’nde seyrü sülûkünü tamamladıktan ve bir süre inziva hayatı yaşadıktan sonra şeyhinin emriyle Anadolu’ya dönüp Bursa’ya yerleşir. Sarı Abdullah Efendi, Alâeddin Erdebîlî’nin Somuncu Baba’ya hilâfet verip Anadolu’ya gönderirken yanındakilere, “Diyâr-ı Acem’de emanet olarak bulunan esrâr-ı ilâhiyye onunla birlikte diyâr-ı Rûm’a intikal etti” dediğini rivayet eder. Somuncu Baba’nın Bursa’ya geldiği ilk yıllarda pek ön plana çıkmadığı ve kendini halktan gizlemeyi tercih ettiği anlaşılmaktadır. Bu dönemde onun eşeğiyle ormandan odun getirip bu odunlarla ekmek pişirdiği ve ekmekleri sırtına yüklenerek sokak sokak dolaşıp “somunlar, müminler!” diyerek halka dağıttığı rivayet edilir. Kendisine Etmekçi Koca veya **Somuncu Baba** lakabının verilmesi de bundan dolayıdır.

Somuncu Baba, bu şekilde halk içine karışıp melâmîmeşrep bir hayat sürmekte iken Ulucami’nin açılışı sırasında Emîr Sultan tarafından hükümdarla (Yıldırım Bayezid) tanıştırılır. Hükümdarın damadı olan Emîr Sultan kendisine yapılan hutbe okuma teklifini, “Gavs-ı a‘zam şu anda bu şehirdedir, onların mübarek varlığı varken halka nasihat ve hitap etmeyi bize teklif

etmek münasip değildir”, diyerek reddetmiş ve bu görevin Somuncu Baba’ya verilmesini tavsiye etmiştir. Bunun üzerine Yıldırım Bayezid, cuma namazını kıldırma ve hutbe okuma görevini Somuncu Baba’ya tevcih edince o da mecburen hutbeye çıkmak zorunda kalır, namazdan sonra verdiği vaazda Fâtiha sûresini yedi farklı şekilde tefsir ederek Molla Fenârî’nin karşılaşmış olduğu bir güçlüğü de halleder. Somuncu Baba’nın başta padişah olmak üzere herkesi etkilediği, hatta bu olaydan sonra Molla Fenârî’nin kendisine mürid olduğu rivayet edilir.

Bu olayın ardından sırrının açığa çıkması, halk ve iktidar nezdinde tanınan bir şahsiyet haline gelmesi, kendisine yönelik ilginin gitgide artması, halkın arasına karışıp sakin bir hayat sürmeyi daha çok tercih eden Somuncu Baba’yı bunaltır ve çareyi Bursa’dan ayrılmakta bulur. Onun Bursa’dan ayrıldıktan sonra Adana’da Ceyhan ırmağının kenarında bulunan Sîs Kalesi’nin dağ tarafındaki bir köyde Nebî Sûfî adında birinin evine yerleştiği, Hacı Bayrâm-ı Velî’nin buraya gelip kendisini ziyaret ettiği söylenir.

Nebî Sûfî’nin evinde bir süre kaldıktan sonra önce Dımaşk’a giden, buradan Mekke’ye geçerek haccını eda eden Somuncu Baba hac dönüşü tekrar Sîs’e gelir, yanına Nebî Sûfî’yi de alarak Aksaray’a gidip yerleşir. Ömrünün geri kalan kısmını bu şehirde müridlerinin eğitimiyle meşgul olarak geçirdiği, Aksaray’da vefat edip orada defnedildiği ileri sürülür. Sonraki dönemlerde yapılan bazı çalışmalarda Somuncu Baba’nın asıl

kabrinin Malatya'nın Darende ilçesinde bulunduğu konusunda farklı bazı görüşler öne sürülmüştür[75]. Buna göre Somuncu Baba, adı geçen ilçenin Hıdırlık adı verilen bölgesinde oğlu Halil Taybî ile birlikte gömülüdür. Bu görüşün kaynağı olarak Somuncu Baba'nın soyundan geldiği söylenen Osman Hulûsi Ateş'in aile arşivindeki bazı belgelerle geç dönemlere ait bazı arşiv belgeleri gösterilmektedir. Somuncu Baba'nın Yûsuf Hakîkî adında bir oğlu olduğu anlaşılmaktadır. Babasının ölümünden sonra Hacı Bayrâm-ı Velî'ye intisap eden Yûsuf Hakîkî tasavvufa dair bazı eserler kaleme almıştır. Geç döneme ait arşiv kayıtlarında Halil Taybî isimli bir oğlunun daha varlığından söz edilmektedir. Darende'de yaşadığı anlaşılan Halil Taybî'nin hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır[76].

Türk tasavvuf tarihinde Safevî-Erdebîlî geleneğini Anadolu'ya taşıyan bir mutasavvıf olarak önemli bir yere sahip bulunan Somuncu Baba'nın benimsemiş olduğu tasavvuf düşüncesinde melâmetî anlayış ön plana çıkar. Onun en önemli halifesi ve kendisinden sonra fikirlerinin Anadolu coğrafyasına yayılmasını sağlayan şahsiyet Akşemseddin ve Bıçakçı Ömer Dede gibi iki farklı meşrebe ve karaktere sahip

---

[75] Bunun için Evliyalar Şehri Malatya'ya bkn. Sh. 93-103

[76] Akgündüz, 'Arşiv Belgeleri Işığında Somuncu Baba ve Neseb-i Alisi' isimli eserinde Somuncu Baba'nın Aksaray'da makamı olduğunu, asıl kabrinin Darende'de bulunduğunu aydeder.

şahsiyeti yetiştiren, II. Murad devri Anadolu sûfîliğine damgasını vurmuş Hacı Bayrâm-ı Velî'dir. Hacı Bayrâm-ı Velî, Bursa'da iken tanıştığı Somuncu Baba'ya intisap ederek tasavvuf yoluna girmiş, onunla birlikte Adana'ya, Dımaşk'a, Mekke'ye ve nihayet Aksaray'a gitmiş, bir süre sonra şeyhinin izniyle yaklaşık 1403-1405 yıllarında Ankara'ya yerleşmiş, vefatında yanında bulunmuştur. Somuncu Baba'nın diğer müridleri arasında Şeyh Şücâüddin Karamânî (Edirne'de vefât etti ve bu şehirde Debbağlar Mahallesindeki mescidi ve dergâhının bulunduğu yerde defnedildi), Şeyh Muzaffer Lârendevî ve Molla Fenârî'nin isimleri sayılmaktadır. Ayrıca daha sonraki dönemde Hacı Bayrâm-ı Velî'ye intisap eden Kızılca Bedreddin'in de başlangıçta Acem diyarından Anadolu'ya birlikte geldiği Somuncu Baba'ya bağlı olduğu rivayet edilir[77].

Onun döneminin diğer sûfîleriyle de yakın dostluklar kurduğu bilinmektedir. Yıldırım Bayezid'e kendisini "gavs-ı a'zam" olarak tanıtan Emîr Sultan ve 1404-1405 yıllarına tekabül eden hac dönüşü Aksaray'a kadar giderek kendisini ziyaret eden Şeyh Bedreddin (1359-1420) bunlar arasında zikredilebilir. Somuncu

[77] Hacı Bayram-ı Velî'nin Bedreddin ismini taşıyan iki halîfesi vardır. Birinin lakabı İnce (Dakîk), diğerinin ise Kızıl ya da Kızılca'dır (Ahmer). Gerek sûfî biyografilerinde gerekse o döneme dair kaleme alınan eserlerde her iki Bedreddin'in hayatlarına ilişkin pek fazla bilgi yoktur. Kızılca Bedreddin Bayramîliğin İstanbul'daki ilk temsilcileri arasında sayılır.

Baba'nın Şerh-i Hadîs-i Erbâin, Zikir Risâlesi ve Silâhu'l-mürîdîn adlı üç eseri olduğu ileri sürülmektedir. Ancak kaynaklarda onun eser yazdığına dair bilgi bulunmaması, bu eserlerin eldeki nüshalarının oldukça geç tarihli olması bunların ona aidiyeti konusunda şüphe uyandırmaktadır.

Anlatılır ki, Alaeddin-i Erdebili, bir gün Hamid-i Veli'ye, "Artık bizden öğrendiğin ilmi, Allahü tealanın dinini, insanlara öğretmek üzere Anadolu'ya git!", buyurdu[78]. Ona böylece, insanları yetiştirmek için icazet verdi. Hocasının bu sözleri, bazı anlayışı kıt, hasetçi kimselerin, içlerinden Hamid-i Veli'ye buğz etmelerine sebeb oldu. Hace Alaeddin, Hamid-i Veli'yi bütün talebeleriyle birlikte, "Şemseddin-i Tebrizi Makamı." denilen yere kadar uğurladı. Veda edip yanlarından ayrılınca, hased edenlerin de bulunduğu topluluğa dönerek, "Hamidüddin'in arkasından, gözden kayboluncaya kadar bakınız. Eğer dönüp bizden tarafa bakarsa, Anadolu'da onun ilminden istifade ederler. Şayet bakmazsa, onun ilminden hiçkimse istifade edemez.", buyurdu. Orada bulunanlar merakla Hamidüddin'in arkasından bakmaya başladılar. Bu hali cenab-ı Hakkın izniyle anlayan Hamid-i Veli, gözden kaybolmadan önce iki defa arkasına baktı. Böylece onların hasedlerini giderdi.

[78] Somuncu Baba, Evliyalar Ansiklopedisi

Türbesi Aksaray kabristanının ortalarındadır. 1980 (H.1400) senesinden itibaren, Aksaraylı Şahin Başer Beyin gayretleriyle türbesi yeniden onarılarak bugünkü hale gelmiştir.

Hamid-i Aksarayi Hazretlerinin okuduğu kasideler, Aksaraylıların dillerinde dolaşmaktadır.

Aksaray'da 2011'de Uluslararası Somuncu Baba ve Kültür Çevresi adı altında Sempozyum düzenlenir. 2014'te türbesi yanına külliye yaptırılır. Valilik, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ve Belediye tarafından 2016 Ekiminde Anma Haftası düzenlenir.

Hakîkî Yûsuf'un ne zaman ve nerede doğduğu hakkında elde kesin bir bilgi yoktur[79]. Ölüm tarihi 1487 olmalıdır. Tasavvuf yolunda ilk ve temel bilgileri kuvvetli bir ihtimalle babası Şeyh Hâmid-i Velî'den alan Hakîkî Yûsuf'un nerelerde ilim tahsil ettiği konusunda rivayetler şöyledir: Evliya Çelebi'ye göre El-Hac Bayram Velî'nin talebesi olup Ankara'da ledün ilmini tamamlamış ve Aksaray'da Bayramiye Tarikatinin öncüsü olmuştur. Babasıyla beraber bir müddet Bursa'da bulunmuş, ancak Bursa'da babasının karşılaştığı o meşhur olaydan sonra veya biraz önce Aksaray'a dönmüştür.

Çeşitli kaynaklarda Baba Yûsuf, Yûsuf Hakîkî Baba, Baba Yûsuf Hakikî, Şeyh Yûsuf, halk arasında ise

---

[79] Erdoğan Boz. Hakiki Divanı. Kültür Bakanlığı. Afyonkarahisar. 2007

Hakîkî Baba ve Gül Baba olarak bilinen Hakîkî Yûsuf, Dîvân'ında (Hakîkî Dîvânı) ailesinden bahseder.

Anlatılan meşhur bir kıssaya göre, Hakîkî Yûsuf, babası Şeyh Hâmid-i Velî hazretlerinin halifesi olmak ister. Ancak onun bu teklifi babasınca uygun görülmez. Emanetin ehline verilmesi gerektiğini söyleyerek halifeliği Hacı Bayram-ı Velî (1352-1430) Hazretlerine bırakır. Babasından uzun bir nasihat dinleyen Hakîkî Yûsuf, ikna olarak Hacı Bayram-ı Velî hazretlerinin müridi olur.

Hakîkî Yûsuf, Fatih Sultan Mehmet zamanında, Mâlik Mahmud Gazi hankâhının başındaydı. Aksaray'ın Osmanlılar'a geçtiği tarihlerde de (1476) yine bu hankâhın şeyhiydi. II. Bayezid adına 1500-1501 yıllarında Aksaray vakıflarını tespit eden defterde, Hâmidü'd-dîn-zâde Baba Yûsuf'un evlat vakfı yer alır. Bu vakfiyede Evhadü'd-dîn ve Şeyh Safiyü'd-dîn adlarında iki oğlu olduğu ve evlatlarına vakfettiği yerler tafsilatlı bir şekilde yazılmıştır. Sultan II. Murat adına yazılan 1584 tarihli defterde de Şeyh Hâmid-i Velî Mahallesi nüfusu yazılırken buradaki nüfusa 15 mükellef erkeğin Şeyh Hâmid-i Velî'nin torunları olduğu babalarının adlarıyla gösterilmiştir. Hayatının geri kalan kısmını Aksaray'da şeyhlik yaparak geçiren Hakîkî Yûsuf'un türbesi Aksaray'da Şeyh Hamid Mahallesi'ndedir. Aynı mahallede Şeyh Hamid Camii ve hankâh bulunmaktadır. Söz konusu hankâh, Şeyh Hâmid-i Velî ve Hakîkî Yûsuf'un şeyhlik yaptıkları tekkedir.

Yûsuf-ı Hakîkî'nin, yedi eseri bulunmaktadır[80]. Bunlar *Hakîkî-nâme* adıyla anılan divanı, *Mahabbet-nâme* isimli tasavvuf ve ahlâka dair olan mesnevisi, *Tasavvuf Risâlesi* isimli tasavvufa dair mensur eseri, babasının *Hadîs-i Erbaîn*'ine yazdığı bir şerh, tercüme bir eser olan *Metâli'u'l-İman,* ayrıca *et-Tesnîm* ve *er-Rahîk el-Mahtum* isimli eserlerdir. Son ikisi Kahire'de Hidiviye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

Yusuf Hakiki Baba türbesi ve mescidi, şehrin kuzeydoğusunda Şeyh Hamid Mahallesindedir. Türbe ve mescide ulaşım Eğri Minarenin bulunduğu yol üzerinden sağlanmaktadır. Mescid ve türbe taşla çevrilmiş bir avlu içerisinde yer almaktadır. Büyük avluya giriş kapısı taştan yapılmış olup sağında ve solunda ve iç kısımlarında dört adet mihrapcık bulunmaktadır. Avlu içindeki su kanalı bir küçük kemer köprü kurularak geçirilmiştir.

Mescid kısmına girişte sağ kısımda kütüphane, abdesthane kısımları konulmuştur. Plan itibariyle komplex L şeklinde yapılmıştır. Sol tarafta yer alan mescid kapısı demirden yapılmıştır. Mescid kısmı yeniden inşa edilmiştir. Kubbeli taş yapının içi günümüzde sıva ile sıvanmış, üst kısımları boyanmış, alt kısımlar lambiri tahta ile kaplanmıştır. Sağ kısımda hutbe okunması amacıyla ağaçtan minber vardır. Güney kısmında sonradan yapılmış olan tahta mihrap yer almaktadır. Mihrabın her iki tarafında mescidin

---

80 Ali Çavuşoğlu. Yusuf Hakiki'nin Tasavvuf Risalesi

aydınlanması amacıyla kalın duvar içinde dıştan iki adet pencere yapılmıştır. Yapı 1990 yılında yeniden tamir görmüştür.

XVI. Yüzyıl

XVI. Yüzyıl başlarında şehirde bir boyahane, bir bozahane, bir bezirhane ve en az doksan beş dükkan mevcuttur[81]. Ayrıca, şehirde ve civarında ekonomik faaliyetlerin ağırlığını zirai mahsuller, meyvecilik ve hayvancılık teşkil etmektedir. XVI. Yüzyılda isimleri bilinen çarşılar şunlardır: Börekçi Çarşısı, Haddadan Çarşısı, Penbe Çarşısı, İplik Pazarı, Eskiciler Pazarı, Kazancılar Çarşısı, Büyük Çarşı, Bezzazis Çarşısı, Muytabhane, Haffafiye, Bulgurhane, Kılıççılar Çarşısı, Çömlekçiler ve Debbağlar çarşısı[82]. 1525'te Aksaray kazası içinde bir cami, bir imaret, bir mevlevihane, bir kalenderhane, bir muallimhane, bir bedesten, dört kervansaray, dört hamam, beş medrese, yirmi üç zaviye ve kırk iki mescid bulunmaktadır. Bu eserler arasında Ulucami (XV. Yüzyıl başlarında Karamanoğulları döneminde yeniden tamir edilmiştir), Nakkaş Camii, Şeyh Hamid-i Veli Camii, Bedriyye Medresesi, Beramuniyye Medresesi ve Zincirli Medrese ilk planda dikkati çekmektedir.

Mehmet İnbaşı makalesinde yüzyılın başlarında Aksaray'daki vakıf müesseselerini şöyle kaydeder[83].

---

[81] Aksaray. İlhan Şahin. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt.2

[82] Nevzat Topal. Anadolu Selçukluları Devrinde Aksaray Şehri. Doktora Tezi. Niğde Üniversitesi. Niğde. 2006

[83] İNBAŞI Mehmet. XVI. Yüzyıl Başlarında Aksaray Şehri

Adem Mescidi, Ahmed Beğ Mescidi, Alagöz Mescidi, Ali Gaznevi Zaviyesi, Ali Süleyman Zaviyesi, Ammadiye Hanegahı, Aşık Baba Zaviyesi (Kırşehir) Barakderiyye Zaviyesi, Bedir Mescidi, Bedriyye Mescidi, Beramuniyye Medresesi, Bezhani Vakfı, Boyacı Ali Mahallesi Mescidi, Celaleddin Türbesi, Cemaleddin Mahallesi Mescidi, Çeşme Mahallesi Mescidi, Dar-ı Hatib Mescidi, Darü'l kalem Saraciyye, Davud Fakih Mescidi, Debbağın Mescidi, Devlet Paşa Hatun Zaviyesi, Efdaliyye Hanegahı, Emirze Beğ Mescidi, Emir Mescidi, Eslem Paşa Hatun türbesi, Elad-ı Baht-ı Şadi Hatun Vakfı, Evlad-ı Emir Gazi vakfı, Evlad-ı Şeyh Hasan, Fahriyye Melevihanesi, Fakağı Zaviyesi, Fakağı Mescidi, Feyzullah Vakfı, Habil Zaviyesi, Hacı Bayram Sultan Mescidi, Hacı Bektaş Zaviyesi, Hacı Bektaş Zaviyesi (II.), Hacı Gaybi zaviyesi, Hacı Musa Zaviyesi, Hacı Rükneddin Mescidi, Hacı Yakub Çelebi Cüzhanisi, Hacı Yusuf Mescidi, Hani Yusuf Ağa ve Ahmed Beğ türbesi, Hani Hüsameddin Derviş Hacı Mahmud, Hasanoğlu Mescidi, Hatib Mahallesi Messcidi, Haydariyye Mescidi, Hoca Hüseyin Mescidi, Huvand Hatun, İbrahim Beğ İmareti (Konya), İbrahim Mescidi, İdi Hatun türbesi, İmaret-i Halil Ağa, Kadı Mürsel Medresesi (Konya), Kalembazarı Mescidi, Kalenderhane Zaviyesi, Kara Hamad Mescidi, Kelabiye Vakfı, Kerim Hasan Mescidi, Kızılca Mahallesi Mescidi, Kiçikapu Mescidi, Küçük Meyan, Matlak Vakfı, Mehmed Beğ b. Alaeddin Beğ

Vakfı, Mektebiye Medresesi, Melik Mahmud Gazi Haegahı, Mescid-i Mehmed Çelebi, Mescid-i Nesibe Hatun, Meszuniyye Medresesi, Mevlana Bedreddin Mescidi, Mevlana Saru Danişmend Mescidi, Mevlana Saru Yakub Mescidi, Mevlana Şemseddin Vakfı, Mevlana Tusi Vakfı, Mislek Vakfı, Misleva Vakfı, Nakkaşiye Zaviyesi, Neziyye Hatun Medresesi, Ortadeniz Mescidi, Paşacık Mahallesi Mescidi, Pir Köprü Mescidi, Samiyye Zaviyesi, Seyfiyye Medresesi, Sinan Mescidi, Sofu Vakfı, Şeyh Baba Yusuf b. Hayreddin Vakfı, Şeyh Cemaleddin Zaviyesi, Şeyh Çoban/Şeyh Ali Çelebi Zaviyesi, Şeyh Efendi Mescidi, Şeyh Hoca Paşa Mescidi, Şeyh Kemal Zaviyesi, Şeyh Mehmed Zaviyesi, Şeyh Paşa Mescidi, Tac-ı Eslem Hatun Vakfı, Tahiriyye Hanegahı, Taş Bazarı Mescidi, Tercaniyye Zaviyesi, Teşviş Mahallesi Mescidi, Tirhac Mescidi, Tursan Zaviyesi, Zincirlü Medresesi, Zincirlü Mescidi.

Evkaf olarak vakfedilen yerler dört hamam, 95 dükkan, bir bezirgan, bir çiftlik, sekiz değirmen, 84 bağ ve bahçe, 52 hane-i vakıf, dört kervansaray, bir bezzazistan, iki karye, 12 mezraa ve 220 zeminden ibarettir.

Pir Ali Sultan Hazretlerinin türbesi Taşpazar mahallesindedir. Duvarları ve kubbesi taştandır. Türbenin içinde üçü sandukalı, dördü adi toprakla örtülü yedi yatır bulunmaktadır. Pir Ali Sultan'ın unvanı türbe kitabesinde (Burhan-ed-din) şeklinde geçer. Mesnevi Şarihi Abdullah Efendi onun isminin Alaeddin olduğunu söyler. Aksaray'daki şöhreti (Pir Ali Sultan) dır. Alaeddin Ali

Sultan da derler. Abdullah Efendi, kitabının bir başka yerinde bu şeyhe geniş yer vermiştir. Kerametleri pek çoktur. Aksaray'da onun şöhretini çekemeyenler, ona inanmayanlar, İstanbul'a onun Mehdilik davasında olduğunu yazarlar[84]. İstanbul'dan durumunun incelenmesi hakkında Aksaray Kadılığı'na emir verilir. Kadı Pir Ali Sultan'ı huzuruna çağırır, şahitleri de getirtir. Pir Ali Sultan kendi aleyhinde şehadet edeceklerin yüzlerine celal ile bakınca onlardan biri derhal cansız yere düşer ve ölür, öbürü de kusmaya başlar. Kadı şer'i meclisi dağıtır. Durumu İstanbul'a bildirir. Kanûni Sultan Süleyman'a arz edilir. Sultan Süleyman Acem (İran) seferi için otağıyla Üsküdar'a çıkmış bulunmaktadır. "Biz kendimiz o tarafa gidiyoruz" der. Böylece yapılacak iş ertelenir. Kanûni Aksaray'a varınca Mehdi denilen bu zatı görmek ister. Tebdil giyinir. Pir Ali Sultan'ın evine gider. Padişah evinde onun bir çok kerametlerini görür ve sohbetler eder.

Kanûni, Pir Ali Sultan'a alçak gönüllülük gösterir. Acem seferi hakkında bazı müjdeleyici işaretler alır. Kanûni İran seferinde azizin dediklerinin hepsinin hakikat olduğunu görür. Çok memnun olur. Dönerken Aksaray'da Pir Ali Sultan'a tekrar uğrar. Uzun sohbetler yapar. Ondan din ve devlet işleri hakkında nasihatler ister ve alır. Onun nasihatleri Kanûni'nin kalbini deler. Ağlatır. Pir Ali Sultan'a bir çok mülk ve mezralar teklif

---

[84] Pir Ali Aksarayi, Evliyalar Ansiklopedisi

eder. O, hiçbirini kabûl etmez. Bunun üzerine oğlunu İstanbul'a yanına göndermesini ister. Sultanın bu arzusunu kabûl edip, "Şevketli Padişahım! Oğlum İsmail Hak yoluna kurban olmaktan dönmez. Onu size göndereyim." der. Padişah İstanbul'a döndükten sonra Pir Ali Hazretleri oğlu İsmail'i ve birkaç müridini İstanbul'a gönderir. Altı ay sonra da Pir Ali hazretleri vefat eder. Yerine irşad vazifesini yürütmek üzere Çelebi Şeyh geçer.

Nakledilir ki, Bünyamin Ayaşi'den (v. 1512 veya 1520) sonra makamına halifesi **Pir Ali** (Sultan) **Aksarayi** geçer[85]. Pir Ali Aksarayi için Bayrami Melamiliği'nin tam olarak kurucusu olduğu, zamanında yalnız Melamilerce değil, herkes tarafından 'kutb' sayıldığı belirtilir. Onun tasavvuf anlayışında şeriat çizgisinin dışına taşmaya asla izin bulunmadığı, sadık dervişlerinden Askeri'nin *Mir'atu'l-ış*k'da naklettiği sözlerinden açıkça anlaşılmaktadır. Aksarayi, diğer meşayih gibi kendisinin de, yol evladını bel evladından üstün tuttuğunu, net bir şekilde ifade etmektedir. Nitekim oğlu Derviş Kemal (Oğlan Şeyh İsmail Maşuki) ile müridleri arasında bir ara meydana gelen kavgadan sonra, "Benim gerçek evlatlarım müridlerimdir", demiştir.

Oğlan Şeyh'in icazeti olmadan şeyhliğe kalkıştığını, esas salahiyetin Şeyh Aksarayi tarafından Pir Ahmed Edirnevi'ye verildiği ifade edilmektedir.

---

[85] Reşat Öngören. XVI. Asırda Anadoluda Tasavvuf. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi. İstanbul. 1996

"Kutupluk" rütbesinin Pir Ali Aksarayi'den oğlu Oğlan Şeyh'e geçtiğini kabul eden kaynaklar, Oğlan Şeyh'in idamından sonra silsilesinin Ahmed Sarban (Deveci Ahmed, ö.1545) ile devam ettiğini kaydetmektedirler. Kanuni'nin (1533-34) senesinde gerçekleştirdiği Irakayn Seferi'ne devecibaşı olarak katılmış ve bu sefer esnasında Pir Ali Aksarayi ile Karaman'da görüşerek ona intisab etmiştir. Şeyhinden hilafet aldıktan sonra memleketine giderek vefatına kadar burada irşad faaliyetinde bulunmuştur. Padişah İstanbul'da (Süleymaniye'de Bozdoğan kemeri bitişiğinde) bir de Melamiler için tekke kurdurmuştur. Buraya ilk şeyh olarak Pir Ali Aksarayi'nin halifelerinden Şeyh Yakub Helvai'nin (ö.1588) tayin olunduğu belirtilmektedir.

Pir Alinin türbesinde kitabesiz iki tahta sanduka var ki bunlardan biri oğluna, öbürü zevcesine aitmiş[86]. Rivayete göre, Pir Ali'nin İsmaili Ma'şuki'den başka bir oğlu daha vardır. Türbe dahilinde diğer bir hizada dört kabir daha var. Mahalli rivayete göre bu mezarları, rü'yasında bir hoca keşfetmiş ve gördüğü mahaller kazılınca kemik bulunmuş; bunun üzerine oralarda dört mezar yükseltmişlerdir. Pir Ali, Aksaray'da hala büyük bir şöhrete malik ve hürmete mazhardır. Hatta türbenin karşısındaki evlerin türbenin önünden geçen caddeye nazır ön cephelerinde pencere yokmuş. Ev sahipleri bunun sebebini "Bu zatın korkusundan hepimiz titreriz.

---

[86] Abdülbaki. Melamilik ve Melamiler. İstanbul Devlet Matbaası. 1931

Bu tekke civarında nice evler yıkıldı, hanümanlar söndü. Eşiğine ayak basarken yüreğimiz oynar. Sokağa pencere açmadığımızın sebebi hep budur. Bir evin içinde dünyanın iyi, kötü her türlü hadisati geçer; işte onları göstermemek, mülevvesatı dahilde bırakmak için pencere açmadık,, sözlerile izah etmişlerdir.

Abdülbaki Gölpınarlı mezar kitâbesinde yer alan "es-saîd eş-şehîd" ibaresinden hareketle mehdîlik iddiasıyla Pir Ali Hazretlerinin şehid edildiğini ifade etmekte (Melâmîlik ve Melâmîler, s. 45), Ahmet Yaşar Ocak da bu görüşe katılmaktadır[87].

Ancak Abdurrahman el-Askerî'nin Mir'âtü'l-ışk'ında onun ölüm tarihi ve ölüm şekli şüpheye mahal bırakmayacak açıklıkta ortaya konulmuştur. Buna göre Pîr Ali Aksarâyî, 26 Şâban 945 (17 Ocak 1539) tarihinde Kayseri'de halifelerinden Dedemzâde Hacı Hayreddin'in evinde vefat etmiş, cenazesi vasiyeti üzerine Aksaray'a götürülerek türbesinin bulunduğu yere defnedilmiştir.

Pîr Ali Aksarâyî'nin geniş bir nüfuza sahip olduğu ve ona çok sayıda kişinin intisap ettiği anlaşılmaktadır[88]. Dünyevî meseleler konusunda kendisine danışmak için Hristiyan ahaliden gelenlerin varlığı şöhretinin oldukça geniş bir çevreye yayıldığını

[87] Ahmet Yaşar Ocak. Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler. Tarih Vakfı Yurt Yayınları

[88] Pir Ali Aksarayi. Haşim İlhan. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 34

göstermektedir. Mir'âtü'l-ışk'ta onun feyiz ve tasarrufundan etrafında bulunan herkesin istifade ettiği belirtilmektedir.

Pîr Ali Aksarâyî, melâmet yolunun gereği olarak dervişlerinin taç ve hırka giymelerine izin vermemiş, onların birer sanata sahip olarak halk içinde çalışmalarını istemiş, tekke ve hankah kurmayı da kabul etmemiştir. Bizzat kendisinin çiftçilikle meşgul olduğu bilinmektedir.

Bayramî Melâmî silsilesi Pîr Ali Aksarâyî'den sonra oğlu İsmâil Ma'şûki ile devam etmiştir. Emîr Osman, İsmâil Ma'şûki'nin kutbiyyetinden söz etmeksizin silsilede Pîr Ali'den sonra Sârbân Ahmed'in ismini verir. 1532-33 yılında İstanbul'a gönderdiği Baba Hasan, Nebî Sûfî, İstanbul'da Bozdoğan Kemeri altında tekkesi olan damadı Yâkub Helvâî, Şeyh Ahmed, Kayseri'de bulunan Ahî Baba, Mehmed Abdal ve Dedemzâde Hacı Hayreddin, Nalıncı Mehmed Dede[89], Pîr Ali'nin Mir'âtü'l-ışk'ta adı geçen dervişleri arasında sayılabilir.

---

[89] Mîmî Dede ismiyle de anılan Nalıncı Mehmed Dede (v.1592)'nin türbesi, İstanbul Unkapanı'nda Cibâli'ye giderken, Üsküplü Caddesi üzerinde, Haraççı Kara Mehmed Câmii karşısındadır.

XVII. Yüzyıl

Evliya Çelebi şehir hakkında şunları kaydeder. Kılıçarslan Şahın bu şehir tahtgahı olduğundan burada büyük bir saray yaptırır ki nice yerde İrem köşkleri Havernak kasrları, Kisra kasrları ve hakan eyvanlarına denk sofalar ile bezeyip Meram gibi cennet bahçeleri ve hıyabanlar (iki tarafı ağaçlı yollar) ile süslemiştir.

Büyük veliler yurdu Aksaray'ın ziyaret yerlerini ise şöyle anlatır[90]. Evvela Dar-ı ervah adlı ruhani mekanda 7000 seçkin evliyaların yattığı tevatürle sabittir. Zira nice bin kere Kadir gecelerinde, Mirac-ı nebi gecesinde ve diğer mübarek gecelerde İlahi nur indiği açık seçik görülmüştür. Bu kabristanda öyle ruhaniyet vardır ki kedere gömülmüş bir adam bu mezarlığa gelip ziyaret ettiği an sıkıntılarından o an kurtulup şen ve neşeli olur. Bu asitanede gömülü olanlardan evvela, Şeyh Hamid-i Veli mezarlıktaki ruhların serçeşmesidir. Üstü açık yüksek bir türbede yatmaktadır ki, seçkin ve halk herkesin ziyaret yeridir, ama genellikle saralı kimseler ziyaret ederler. Bu sultan yakınında Şeyh Kemal Sultan: Niceleri "Kemal Ata Sultan bunlardır" derler ama yanlıştır. Bunlar Kümeyli tarikatında yolunu tekmil etmiş

[90] Evliya Çelebi. Seyahatname. Cilt III. Sh. 262-263

Kümeyli tarikat kurucusu ve piri Kemal Sultandır. Bu azize yakın Şeyh Pertevi Sultan: Bu zat Yesevi tarikatında ulu erdir. Kırklar Dağında, Kırk Kızlar Ziyareti: Genellikle kadınlar taifesi ziyaret ederler. Bir her yeri görebilen yüksek yere yapılmıştır. Ve, Şeyh Necmeddin-i Kübra: Niceleri Necmüdda'i-yi Kübra derler. Ulu sultandır. Allah sırrını aziz etsin. Ve, Bedreddin Sultan Veli ve Hımarlı Dede Sultan şehir içinde Külhani Ali Dede ve yine şehir içinde yatmakta olan Şeyh Gaznevi Sultan ve Şeyh Hamid-i Veli oğlu Hakiki Sultan. Bunlar Hacı Bayram Veli'nin kamil öğrencilerinden olup Ankara şehrinde ledün ilmini tekmil edip bu Aksaray şehrinde Bayramiyye tarikatında önder olup sonunda "Rabbine dön" emriyle Bayramiler de gerçek bayram etti. Ve, Şeyh Battak: Taşpazarı Mahallesinde gömülü olup gönül erbabının ziyaret yeridir. Cennet Deresi semtinde, Çelebilik ziyaret yeri. Bu asitanenin üst yanında Hıdırlık ziyareti. Tamamen şehre eğimli yüksek bir makam olduğundan bütün belde halkının seyir yeridir. Bazı hali karışık ve bozuk olan kimseler Hıdırlık kubbesinde bir gece itikaf niyetiyle konuk olup Tanrı'nın emriyle o gece şifa bulurlar. Hıdırlık türbesinde Kılıçarslan Sultan ziyareti. Aksaray şehrinin fatihi ve yapıcısıdır. Sivas şehrinin içinde ibret verici Kızıl Medrese bu Kılıç Arslanın hayratlarındandır. Ve yine Hıdırlık'a yakın, Şeyh Hamza Sultan Bayramiye tarikatında ulu erdir. Ve Şeyh Hızır Efendi…

Baş Baki-Kulu Mehmet Ağa Medresesi, Baş Baki Kulu Mehmet Ağa tarafından, muhtemelen XVII.

Yüzyılın sonlarında inşa edilmiştir[91]. 1731 tarihli bir belgede, Baş Baki-Kulu Mehmed Ağa Medresesi Mescidi'nden Sebil Mescidi diye kaydedildiği görülmektedir. Bu kayıttan hareketle Baş Baki-Kulu Mehmet Ağa Medresesi, Sebil Mahallesi'nde olmalıdır.

Bölücek Köprüsü'nün karşısında olan mescit yıkılmış, yerine Debbağlar/Hacı Şükrullah Camii (Köprü-Başı) yapılmış ve eski adı verilmiştir[92]. Eski mescidin kitabesi de bu caminin doğu duvarına yerleştirilmiştir. 1671 yılında Hacı Mehmet, 1875 yılında Şeyhzade Hüseyin Kemal tarafından tamir ettirilmiştir. Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'de bahsettiği camilerden biri olması, buranın XVII. Yüzyıl ortalarında önemli bir yere sahip olduğunun bir göstergesi olmalıdır.

Burada yürütülen faaliyetlere bakıldığı zaman, bu caminin, esnaf örgütlenmesinin karargahı olabileceği ve esnafın dini eğitimlerini burada sürdürdüğü düşüncesi gündeme gelmektedir. Çünkü bu caminin, hem eczahanesi hem dersiamlığı hem de debbağlar şeyhliği mevcuttur. Bu kadar işlevi olan bir caminin, esnaf tarafından tercih edilmesi mümkün görünmektedir. Konyalı eserinde, Uluırmak kıyısında debbağlığın yaygın olduğunu ve bu meslek mensuplarının adına izafeten "Debbağlar Camii"nin yapıldığını kaydeder.

---

91 TEMEL Eşref. Hurufat Defterleri'ne Göre Aksaray Kenti Klasik Eğitim Kurumları (XVIII.-XIX. Yüzyıllar Arası). Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üni. Konya. 2008

92 Temel, agt. Sh. 80

XVIII. Yüzyıl

Hurufat Defterleri'ne göre, Aksaray'da XVIII. Yüzyılda faal olan darülkurralar, Karamanoğlu İbrahim Bey Camii Darülkurrası ve Rızai Hasan Efendi Camii Darülkurrası'dır[93]. Mercaniye Medresesi hakkında *Hurufat Defteri* kayıtlarındaki ilk ve tek belgenin tarihi 1702, Molla Bali Medresesi'nin 1704'dür.

Bölicek Mahallesi'nde bulunan Seyyid Ahmet Medresesi, Seyyid Ahmet tarafından XVIII. Yüzyılın başlarında inşa edilmiştir.

---

[93] TEMEL Eşref. Hurufat Defterleri'ne Göre Aksaray Kenti Klasik Eğitim Kurumları (XVIII.-XIX. Yüzyıllar Arası). Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üni. Konya. 2008

XIX. Yüzyıl

1837’de nüfusu 3000-3500 kadar olan şehir XIX. Yüzyıl sonlarında ancak 4000-5000’e yükselir[94]. XIX. Yüzyılda Aksaray'ı ziyaret etmiş olan Batılı seyyahlardan bazıları, yerleşimde gayrımuslim vatandaşların varlığından ve bunlara ait kiliselerden bahsetmiş olsalar da, şehir merkezinde günümüze ulaşabilen Osmanlı Dönemine ait kilise bulunmamaktadır[95]. 1837'de Aksaray'a gelen Hamilton, harap vaziyetteki şehirde 600-700 hane bulunduğunu, bunların çoğunun Türklere, on kadarının da Ermenilere ait olduğunu belirtmektedir. Ainsworth, Aksaray'da yaşayan Hristiyan halkın yakındaki bir köyde kutlanan bayram için oraya gittiklerini belirtmektedir. Seyyah, kutlama yapılan köyün ismini vermese de, burasının Aksaray'a yakınlığı ve XIX. Yüzyılda gayrımuslimlerin yaşadığı bilinen Helvadere, Güzelyurt (Getveri) veya Akyamaç'tan (Kanatolla/Genedetla) biri olması muhtemeldir. Sarre, Aksaray'da 500 kadar Ermeni'nin yaşadığını, evlerinin çok güzel olduğunu ve kiliselerinde Yunanca bir mezar kitabesinin bulunduğunu söylemektedir. 1882-83 tarihli Konya Vilayeti Salnamesi'nde, 1259 Rum, 158 Ermeni, 22 Protestan ve beş Kıpti'nin yaşadığı Aksaray’da yedi

94 Aksaray. İlhan Şahin. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt.2

95 Sacit Pekak. Aksaray Çevresi Osmanlı Dönemi Hristiyan Kiliseleri

kilisenin bulunduğu belirtilmektedir. Salnamede kaydedilen yedi kilisenin izi dahi günümüze gelememiştir.

Şemseddin Sami, XIX. yüzyıl Aksaray'ını şöyle tanıtır[96]. "Konya Vilayeti Niğde Sancağı'na bağlı merkezi bir kasabadır. Kaza, Dağ, Suüstü, Eğecik, Hacıahmetli, Şerefli, Kurtlu ve Sıları adlı 7 nahiye ve 222 köyden oluşur. 47.550 toplam nüfusunun 2.500 kadarı Rum, 250'si Ermeni, geri kalanı tümüyle Müslüman'dır. Rumlar yalnız kaza merkezinde, Ermeniler de yalnızca Eğecik nahiyesinde otururlar. Tüm kazada, 121 ilkokul, 181 mescit, 70 medrese, 2 tekke, 7 kilise, 7 güherçile ocağı, 1 ılıca ve 1 içme bulunur. Küçük sanayi, kilim ve seccade dokumacılığı üstünedir"

Konyalı Aksaray'daki kiliseler hakkında şunları kaleme alır[97]. *"Rum* kilisesi *Dere* Mahallesi'nde tarihin *(Gebrler Mahallesi)* dediği Hristiyan mahallesinde idi. Taştan yapılmış kilise binası şimdi *Doktor Ahmet* Mutlu'nun mülküdür. Kilisenin üst kısmı yıktırılmış, hiçbir yerinde kitabesini bulamadık. *Aksaray'da* bir de Ermeni protestan kilisesi var idi. Bu da yıkılmış, *yerine* evler yapılmıştır."

Helvadere kasabasındaki kilise Yeni Cami ismiyle Helvadere Belediyesine bağlıdır. Dikdörtgen planlı bir kilisedir. Ön cephesi revaklıdır.

---

[96] Alpaslan Kılıç. 4 Nolu Niğde Şer'iyye Sicili. Yüksek Lisans Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi. 2007. Van

[97] Konyalı. Sh. 1779

Yüzyılın sonlarında il merkezine 27 km. mesafedeki *Taşpınar* beldesinde kasaba halkı tarafından yaptırılan caminin minaresi 1964'te inşa edilir. Caminin mihrabı kalem işi süslemelerle bezenir.

Taşpınar'daki **Turhasan** Türbesi kısmen ayakta kalmıştır. Duvarlarının bir kısmı ve kubbesinin çok az bir kısmı ayaktadır. Duvarlar helik taşlarından oluşmuş ve kesme taş kullanılmıştır. Zaviyeli cami ile birlikte inşa edilmiştir. Cami ortadaki ana mekanın iki yanına yerleştirilmiş girişleri son cemaat yerinden sağlanan iki tabhane odası ile güney-batı yönüne yerleştirilen türbeden ibaret plan şemasına sahiptir. Son cemaat yerini dört yığma sütun üzerinde yükselen üç yuvarlak kubbe örter. Ortadaki kubbe derindir. Son cemaat yerinin sağını ve solunu eşine rastlanmayan birer yarım kubbe örter. Penceresi beş adet olup alt sıradaki üç pencere ışıklandırmayı sağlamaktadır. Mihrap süslemeleri alçıdan yapılmış olup XIV. ve XV. yüzyıllara tarihlenmektedir. Yakınında pınar bulunmakta ve yöre halkı burayı mesire yeri olarak kullanırken bir takım kültürel faaliyetler de yine burada gerçekleşmektedir.

Durhasan olarak da bilinen veli Hasan Dağına ismini veren zattır. Türbe Vakıflar Genel Müdürlüğünün mülkiyetine aittir ve restorasyonunu beklemektedir. Halk tarafından değişik dilekler ve hayır duası için ziyaret edilmektedir. Özellikle Hıdrellez zamanında çevre köylülerin yoğun katılımıyla türbe etrafında dualar okunmakta ve yemekler yenmektedir. Geleneksel olarak her yıl kutlanan Hıdırellez Kültür ve Bahar Bayramı,

Sümrü Yaylası Turhasan Tekkesi bölgesinde düzenlenen şenliklerle kutlanmaktadır. Hasandağı eteklerinde yapılan kutlamalarda Turhasan Türbesi'ne otolarla, kamyonlarla ve traktörlerle gelen kasaba ve köylüler türbe etrafında dua ettikten sonra yemeklerini hazırlayarak bahar bayramını kutlamaktadırlar.

Kutlamalara Kutlu, Hamidiye, Armutlu, İncesu, Taşpınar, Akçakent, Yuva, Helvadere, Kargın, Sağlık, Senirtol, Akhisar, Karaören, Bağlı, Karataş, Aşağı Dikmen, Yukarı Dikmen köylerinden binlerce vatandaş katılır.

Seyit Battal Gazi türbesi il merkezine 35 km. mesafedeki *Kalebalta* köyü sınırları içinde bulunan kalenin batısındaki eski mezarlığın içinde, mezarlığın batı kısmında bulunmaktadır. Türbe kare planlı olarak düzgün olmayan kesme taştan yapılmış üstü ahşap örtü ile kapatılmış tek katlı ve düz damlıdır. Türbenin doğu kısmında ise türbe ile bağlantılı yapı öğelerinin temel izleri vardır. Türbe içine giriş kuzeydendir. Güneyinde mihrap yer almaktadır. Ortada düzgün kesme taşla çevrelenmiş dikdörtgen planlı mezar bölümünde doğu ve batı istikametinde dizilmiş üzerlerinde Arapça yazı bulunan doğuda ve batıda dört adet olmak üzere sekiz adet mezar taşı vardır. Bu mezar taşlarının büyük bir kısmı kırık durumdadır.

İ. H. Konyalı kitabında türbenin kayalara oyulmuş olarak yapıldığını, İslami döneme ait olduğunu, türbenin mihrabının olduğunu ve tamir gördüğünü ve burada yatan şahsın bir kale dizdarı (muhafız komutanı)

olduğunu tahmin ettiğini, mezar taşlarının birinde H.790 tarihi okuduğunu belirtmektedir[98].

Burası halk tarafından değişik dilekler ve hayır duası için ziyaret edilmektedir.

Taptık Emre'nin türbesi il merkezine 20 km. mesafedeki *Taptuk* köyündedir. Türbe Taptık Emre Camii ve haziresi ile aynı avludadır. Türbe daha önce açık tek mezar iken yakın zamanda cami ve diğer yapılarla birlikte çevre düzenlemesi esnasında dört cephesi ve üzeri açık dikdörtgen bir mekan olarak taştan yapılmıştır. Sanduka şeklindeki mezar taşı da bu sırada yenilenmiştir. Mezar taşı kitabesi yoktur.

Cami girişinde çapı 2,5 m. olan üstü düz taş Tapduk Emre'nin müritleriyle beraber yemek yediği Yemek Taşı'dır. Burada ayrıca şifa dağıtan Tapduk Emre'nin ağaçtan yapılma Şifa Tokmağı da bulunmaktadır. Halk tarafından hayır duası ve değişik dilekler için yoğun olarak ziyaret edilmektedir.

İl merkezine 30 km. mesafede bulunan *Yeşiltepe* kasabasındaki caminin inşa tarihi 1914 olup günümüzde giriş kısmına betonarmeden, kapalı, kiremit çatılı, son cemaat yeri yapılmıştır.

Karaören köyündeki Eski Cami 1900 tarihlidir. Tek katlı olup taştan yapılmıştır.

Karataş köyündeki cami 1860 tarihlidir.

Akhisar köyünde Çanlı Kilise ana kara üzerine düzgün kesme taşlardan ve tuğladan inşa edilmiştir. Kare

---

[98] Konyalı, sh. 1998

planlı naostan oluşan yapıya batıdan narteks bölümü ile kuzeydeki şapel ve ek binanın eklenmesiyle oluşmuştur. Ana mekan yüksek, geniş, eşit kollu, haç planlıdır. Batıdaki narteks kısmı sonradan eklenmiştir. Bu mekana ait pencere kemerlerinde taş kullanılmıştır. Ana mekan pencerelerindeki kemerlerde ise tuğla vardır. Ana mekan daha önceki dönemlerde yapılmıştır. Ana apsis yanında iki küçük yarım kubbeli yan apsisler bulunmaktadır. Kubbenin dört yanındaki tonozları taşıyan kare şeklinde fil ayakları vardır. Yapıda mazgal deliği şeklinde pencereler bulunmaktadır. Kurtarma kazısı sonucu ortaya çıkan 16 adet mezarın olduğu mekan mezar odasıdır. Buraya narteksten geçildiği sanılmaktadır. Yine bu mezar odasından kilise yakınındaki yeraltı şehri ve manastırlara geçişi sağlayan iki kapının varlığı kazı sonucu ortaya çıkmıştır. Kilisenin her mekanında farklı dönemlerde birkaç defa değişime uğrayarak kullanılmış freskler tahrip edilmiş bir şekilde göze çarpar. Freskteki konular Hz. İsa ve havarilerini anlatmaktadır. Kilise IX-X. yüzyıllarda kullanılmış olmalıdır. Çevresindeki manastırlar ve yeraltı yerleşimleri ise V. Yüzyıla kadar inmektedir. Bu yerleşimlerde de çok sayıda mezar odaları vardır.

Yalman köyündeki Eski Cami 1799 tarihli olup iç mekanda süslemeler bulunmaktadır.

Arşivlerde kayıtlı Aksaray'daki sel felaketlerinin en büyüğü 1863 yılındaki felakettir[99]. 11 Mayıs gecesi başlayan yağmur sabaha kadar yağmış ve şehri üç dört koldan sarmıştır. Şehrin yetkilileri olayın vahametini hükümete ″İkinci Nuh Tufanı″ benzetmesiyle bildirmişlerdir. Belgelerden öğrenildiğine göre bu sel felaketinde şehirdeki hanelerin yarısı tamamen kullanılamaz duruma gelir. Evlerle birlikte kamuya ait binalar da (cami, mescit, medrese, mektep, köprü vs) yıkılır. Tamamen yıkılan ev sayısı 388, tamamen yıkılan oda sayısı 1556, tamamen yıkılan mescid sayısı yedi, tamamen yıkılan cami sayısı altı, tamamen yıkılan medrese sayısı üç, tamamen yıkılan tekke sayısı dört, tamamen yıkılan okul sayısı üç ve tamamen yıkılan köprü sayısı altıdır. Kalanlar Mahallesindeki üç gözlü büyük köprü tamamen yıkılmış, Meydan Mahallesindeki Hoca İbrahim Mescidi tamamen yıkılmış, Sebil Mahallesindeki Molla Musa Mescidi, tamamen yıkılmış, Bab-ı Sagir [Küçük Kapı] Mahallesi′ndeki 30 odalı Külhancı Ali Dede/Pir Ali Sultan Medresesi, 14 oda tamamen yıkılmış, 16 oda tamire muhtaç, ayrıca mescid ve türbe de selden zarar görmüş, derslik kısmının bazı duvarları zarar görmüş, şehir içinde bulunan Başköprü adıyla bilinen üç gözlü büyük köprünün bir gözü tamamen yıkılmış, Pir Şeyh Gaznevi Hazretlerinin üç kısımdan oluşan

---

[99] Mustafa Fırat Gül- Orhan Özdil. Aksaray Şehrinde ″ikinci Nuh Tufanı″: 1863 Sel Felâketi

dergahının odaları tamamen yıkılmış olup türbe ise tamire muhtaçtır. Hacı Ömer Efendi'nin vakf etmiş olduğu mezarlık, tamamen harap olmuştur. Müderris Kara Şeyhzade İmam Hüseyin Efendi'nin üç kısımdan oluşan Cedidiye Medresesi, tamire muhtaçtır[100]. Sekiz odalı Aksarayi İbrahim Efendi Medresesi tamamen yıkılmış, Hacı Bektaşi Camii tamamen yıkılmış, Meydan Mahallesindeki mescid tamamen yıkılmış, Şeyh Hasan Kabakbaş Veli dergahı ve türbesi, türbe ve odalar tamamen yıkılmış, Nakkaş Mahallesindeki Hacı Musa Ağa Camii ve İbrahim Hoca Mescidi tamamen yıkılmış, Çerdiğin Mahallesi'ndeki Nakkaşiye Mescidi yakınında bulunan ve üç kısımdan oluşan Pir Ali Aksarayi Dergahı ve aynı mahalledeki mescid tamamen yıkılmış, Kırmızı Minare'ye ait altı kısımdan oluşan Hayratiye vakıf hanları tamamen yıkılmış, üç kısımdan oluşan Pir Şeyh Hüseyin Veli Dergahı tamamen yıkılmış, Şamlı Mahalllesindeki Parmaklı Camii, bu caminin çatısı ve duvarları tamamen yıkılmış ve sel caminin temellerini bile alıp götürmüş, şehir içinde bulunan Hayratiye ve Kırmızı Minare okulları ile Teftiş okulu tamamen yıkılmış, Tahta Köprü denilen üç gözlü büyük köprü tamamen yıkılmış, bu köprü Konya ve İzmir'e giden anayol üzerinde bulunduğundan bu yöndeki ulaşım tamamen kesilmiş, şehrin güneyinde bulunan üçer gözlü

---

[100] Konyalı eserinde Kara Şeyh'in kitabeli şahidesi olmayan kabrinin Pamucak Mahallesinde bulunduğundan söz eder. Sh. 1463

Karasu ve Azak köprüleri, cisr-i kebirleri, tamamen yıkılmış, şehrin doğusunda bulunan Göstük [Doğantarla] köyündeki üç gözlü büyük köprü tamamen yıkılmıştır.

Halk çaresizce şehirlerinin yeniden ihya edilmesini padişaha yazdıkları dilekçeyle belirtmişlerdir. Padişah, ne gerekiyorsa yapılsın, demiştir ama 8-10 kişinin öldüğü bu felaketin yaralarını sarmak uzun zaman alır.

Meydan Mahallesindeki Hasas Hacı Musa Camii Molla Musa Vakfına aittir.

Şehirde halıcılık, değirmencilik, sülük ticareti, güherçile ticareti, çömlekçilik, semercilik, faytonculuk, kavak ticareti, deri ticareti, hancılık, koyun ticareti yaygın ticari faaliyetler olarak görülür[101]. Hayvan panayırı II. Abdülhamid döneminde kurulur. At yarışları tertip edilir. 1926'da Aksaray Halk İktisat Bankası, 1926 yılında ilk elektrikli un fabrikası olma özelliği taşıyan Azm-i Milli Türk Anonim Şirketi, 1928'de Çiftçi Kardeşler Kooperatifi kurulur. 1928 Ağustosunda Vali Ziya Bey'in gayretleri sonucunda o zamanki adı ile "Memleket Hastanesi" Aksaray halkının hizmetine sunulur[102]. Hastane binası olarak dönemin Hilal-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay Derneği) Aksaray Merkez Reisi Avukat İzzet Bey (Turan)'in evi, hastane olarak kullanılmak üzere, 5 yıl süre ile seneliği 2 bin liraya Vilayet-i Hususi Dairesince (Özel İdare Müdürlüğü) kiralanarak, bugün İl Sağlık Müdürlüğü olarak kullanılan yerde, 25 yatak kapasiteli ve 2 tabiple sağlık hizmeti vermeye başlar.

Selçuklu döneminde inşa edilmiş olup da günümüze ulaşamayan yapılardan tespit edilmiş olanlar

[101] Mustafa Fırat Gül. Aksaray Şehrinin İktisadi Faaliyeti Hakkında Bir Deneme

[102] http://www.aksaraydh.saglik.gov.tr/

şunlardır[103]. Melik Mahmud Hangahı, Bedriye Medresesi, Melikiyye Medresesi, Ebubekriyye Medresesi, Seyfiyye Medresesi, Hüsamiye (Subasan) Medresesi, Darüşşifa, Kılıçarslan Hanı, Saray Hamamı, Saray, Ervah Tepe Türbesi, Çaput Baba Türbesi, Sine Çayırı Mezarlığı.

Beylikler Dönemi yapılarından günümüze ulaşamayanlar ise şunlardır. Ferişteh Hatun Camii (Sinan Mescidi), Ahmed Bey Mescidi, Boyacı Ali Mahallesi Mescidi, Çeşme Mahallesi Mescidi, Debbağlar Mescidi, Elagöz Mescidi, Emir Fakih Mahallesi Mescidi, Emir Yusuf Mescidi, Fahr-i Tabib Mescidi, Hemper Hatun Mescidi, Hatip Mahallesi Mescidi, Hoca Hüseyin Mescidi, Kalemberziyye Mescidi, Kerim Hasan Mahallesi Mescidi, Kiçikapı Mescidi, Mevlana Yakupzade Mahallei Mescidi, Minare Mahallessi Mescidi, Paşacık Mahallesi Mescidi, Ali Gaznevi Zaviyesi, Bablı Zaviyesi, Feramürziye Zaviyesi, Fikai Zaviyesi, Hacı Bektaş Zaviyesi, Mercaniye Zaviyesi, Nakkaşiye Zaviyesi, Şeyh Cemaleddin Zaviyesi, Fahriye Mevlevihanesi, Sıraciye İlim Evi, Karamanoğlu Camii Medresesi, Eslimpaşa Hatun Darü'l huffazı, Hacı Şükrullah Hanı, Nefise Hatun Türbesi, Aksaray Musallasıdır.

---

103 Muhammet Görür. Anadolu Selçuklu ve Beylikler Döneminde Aksaray Şehri. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi. Ankara. 1991

Konyalı eserinde şunları anlatır[104]. Cavlaki Mahallesinden Kalınlar Mahallesine giderken yolun sağında iki türbe vardı. Kırmızı tuğladan yapılmış bu türbeler Selçuklu sanatının şaheserlerindendi. Günümüze ulaşan türbelerden hiçbirisi bu kadar güzel değildir. Belediye Başkanı Hadi Arıbaş'ın kör kazmaya havale ettiği ve tuğlalarını Belediyenin muhtelif inşaatlarında ve un fabrikasının yapımında kullandığı anlatılır[105]. "Sağlam kalan bir türbe içinde bir mumya vardı. Mumya pamukların içinde idi. Üstüne bir puşide örtülmüş idi. Sonra yine sivri akıllı bir Belediye Reisi bunu çöp arabasına attırarak Cemiyet Deresi Kabristanı'nda bir yere gömdürmek suretiyle yok ettirmiştir."

---

[104] Abideleri ve Kitabeleriyle Aksaray Tarihi. İbrahim Hakkı Konyalı. Fatih Yayınevi Matbaası. İstanbul. 1974

[105] Hadi Arıbaş (d. 1889, Aksaray), (ö. 10 Aralık, 1971), Türk siyasetçi. Konya Hukuk Mektebi mezunudur. Develi Savcılığı, Aksaray Üye Yardımcılığı, Viranşehir Hâkimliği, Aksaray Belediye Başkanlığı (1928-1933), Şehremini Şubesi İstanbul Bölgesi Tahsilat Başmemurluğu, Konya, Seyhan Tahsil Kontrol Memurluğu, Konya Tahsilat Müdürlüğü, TBMM IX. Dönem Niğde Milletvekilliği yapmıştır. Evli ve üç çocuk babasıdır. Oruç tezinde, "Hadi Arıbaş'ın meclis faaliyetleri incelendiğinde milletvekili olarak sönük bir dönem geçirdiği görülmektedir. Ne Aksaray için ne de Meclisteki diğer meseleler hakkında Meclis Zabıtlarından bir konuşmasına rastlanmamış olduğunu" kaydeder.

El Hac Abdurrahman Hazretlerinin (v. 1900) türbesi Ervah Mezarlığında Şeyh Hamid-i Veli Hazretlerinin mescidinin ilerisindedir[106]. Abdurrahman Ruhi Hazretleri Talas'ta dünyaya gelir. Kadiri şeyhi Ahmed Kuddûsi Hazretleri'nin 1849'da vefat etmesinden sonra oğullarından Abdurrahman Rûhi babasının yerine geçmiş ve vefatına kadar irşad vazifesine devam etmiştir. Abdurrahman Rûhi'nin cenazesi Aksaray'da Somuncu Baba türbesi yanındaki kabre defnedilmiştir. Şeyh Abdurrahman Rûhi'nin farklı eşlerden olma Ali ve İbrahim isimlerindeki iki oğlundan biri olan Ali Efendi, babasının irşad hizmetinde halefi olmuş, 1938'de vefat etmesi üzerine ise altı oğlundan biri olan Ahmed Efendi, mensupların tensip ve tasvipleriyle babasının yerine geçirilmiştir.

Türbenin üstü açıktır ve etrafı kesme taştan duvarla çevrilidir. Türbede İsmail Baba'nın (Ayak Taşı kırılan) mezarı da bulunmaktadır. Halk tarafından hayır duası için ve değişik dilekler için ziyaret edilmektedir. Türbenin içine dikilen asma yedi yıl üzüm vermez. Aşılanmak için kesilmesine karar verilir ve o yıl çok güzel üzüm vermeye başlar.

---

[106] Mustafa Ünver. Borlu Kâdirî Şeyhi Ahmed Kuddûsî ve Şiirlerinde Kur'ân-ı Kerîm'e Yaptığı Atıflar

Aksaray İli Aksaray İlçesi *Sağlık* Beldesi ile Akhisar Köyü arasında Şeyh Tur Hasan'ın türbesi vardır. Şeyh Tur Hasan, Kanuni Sultan Süleyman ile eşi Hürrem Sultan'ın mazharına sahip olmuş, kurmuş olduğu zaviyede değişik hizmetler ve yardımlar yapmış olan bir kişidir. Zaviye günümüzde yoktur. Türbe ve cami bakımsız olsa da ayaktadır. Halk tarafından değişik dilekler için ziyaret edilmektedir.

Sine Çayırlığı Mezarlığı 1944 yılında Belediye Başkanı Ali Gürün tarafından kaldırılmış, kemikler Ervah Kabristanındaki eski ve metruk türbelerin mahzenlerine doldurulmuştur[107]. Bu kabristanın yeri de Buğday Pazarı, Sanayi Çarşısı, Elektrik Santralı, Toprak Mahsulleri binalarına ve çelik silolara tahsis edilmiştir. Buradan sökülen kitabeli mezar taşları Belediye Binasının altındaki Eski Bedesten'e konmuştur[108].

Aksaray'da yıkılmış olan eserler arasında yer alan Bedesten Oral'ın tespit etmiş olduğu kitabesine göre

---

[107] Ali Gürün 1942-195o yılları arasında belediye başkanlığı yapar. Meclis Albümünde (II. Cilt) hakkında şunlar kayıtlıdır. Ali GÜRÜN (Bayram Ali Naci GÜRÜN) CHP Aksaray - 1903, Niyazi – Fatiş - İlkokul – Belediyecilik, Hukuk – Aksaray Mahkemesi Başkâtibi, Noter Muavini, Halk ve İktisat Bankası Müdürü, Dava Vekili, Aksaray Belediye ve Halkevi Başkanı – XI. Dönem Niğde Milletvekili - Evli, 2 Çocuk. Ölüm Tarihi: 15.04.1980

[108] Konyalı, sh. 1506

1556’da Gazi Ali Paşa tarafından yaptırılır[109]. Ali Paşa’nın türbesi Tokat’ta ismiyle anılan caminin bahçesinde bulunmaktadır[110].

Celal Baba’nın türbesi Şirket Sokağında idi. Belediye buraya dükkanlar yapınca Celal Baba’nın kabri dükkanların arasında kalır[111]. Kitabesi olmayan türbe için halk “Kutbü’l Arifin Celal Baba” der. Aksaray’da Celal Baba’nın bir mescidi ve bir mahallesi bulunmaktadır.

Konyalı eserinde Üçler Kabristanında 1482 tarihli mezartaşıyla Şeyh Evhadüddin oğlu Baba Ekmelüddin isimli zata ait bir türbeden söz eder[112].

Kara Abdal Türbesi-I Pamucak Mahallesinde Kadıoğullarının bahçesindedir. Teninin renginden dolayı Kara Abdal olarak anılmaktadır. Türbenin üzeri açıktır ve herhangi bir kitabesi yoktur.

Aksaray vakıfları arasında Zincirli türbenin de vakfı sayılır. Konyalı eserinde Zincirli Medresede bulunan **Dingoz Baba** yatırının bu türbe olması ihtimalinden söz eder[113]**.**

Cavlaki Mahallesinde yolun sağ tarafında adi sandukalı kabrin **Uzun Dede** ismiyle anılan zata ait olduğu nakledilir. Başındaki taşta kitabe yoktur. Ali

---

[109] ORAL M. Zeki. Aksaray’ın Tarihi Önemi ve Vakıfları

[110] Evlyalar Şehri Tokat’a bkn. Sh.27-28

[111] Konyalı, sh. 1452

[112] Konyalı, Sh. 1436

[113] Konyalı, Sh. 1501

Dede, Gül Ali Dede isimleriyle de anılır. Günümüzde bu isimde bir sokak bulunmaktadır.

Genç Osman Türbesi Aksaray'a 10 km. mesafede bulunan *Gençosman* köyünün merkezindedir. Bağdat Fatihi namıyla anılmaktadır ve 17 yaşında IV. Murat'ın Bağdat Seferinde şehit olmuştur. 1621 yılında *Dorikini* köyünde doğmuştur[114]. 1638 yılında Aksaray'a gelen IV. Murat sefer için asker toplar ve yiğit Osman yaşı tutmadığı için alınmaz ama o hiç düşünmeden arkadan gizlice gelip orduya katılır. Bağdat Kalesi düşerken en önde çarpışmış ve sancağı göndere dikmiştir. Sancağı dikerken aldığı yaralarla orada şehit düşmüştür.

Türbe yapılan düzenlemelerle özgünlüğünü kaybetmiştir. Üzeri betonarme çatıyla kapalıdır. Baş ve ayak taşı yoktur. Bu türbeyi yöre halkı özellikle hayır duası için ziyaret etmektedir.

Anlatılır ki, IV. Murat orduyu teftiş ederken Osman'ı görür ve senin yaşın tutmuyor, nasıl geldin buraya diyerek sual eder. Genç Osman sesini çıkarmaz. IV. Murat , "Daha bıyığın bile terlememiş, biz bıyığında tarak durmayanı orduya almayız" der. "Sen git ananın koynuna" diyince, Genç Osman padişahtan tarağı alıp üst dudağına şiddetlice bastırır ve tarağı kanlar içinde dudağına batırır. Sonra padişahına seslenir: "Şimdi benim bıyığımda da tarak duruyor, orduya katılabilir miyim?"

[114] Gençosman köyü 1946'da Dorikini, 1968'de Dorukini ismini taşımaktadır.

der. IV. Murat bu durumdan çok hislenir ve onu öncü gazilere serdar yapar.

Şeyh Gazi Baba Türbesi Taşpazar Mahallesi Gazi Sokaktadır. Türbenin kitabesi yoktur ve üzeri açıktır. Konyalı Şeyh Gazi'nin kimliğinin bilinmediğini kaydeder[115].

Terme Baba Türbesi Sofular Mahallesinde Aksaray Lisesinin altında Çukurbahçe denilen yerdedir. Anlatılır ki, Terme Baba yaraları olan hastalara terme tedavisi uygularmış. Adı buradan gelmektedir. Yaralara okuyup üfleyerek tedavi yaparmış. Türbe günümüze gelememiştir. Eskiden üstü açık bir türbe olduğu ve halkın türbe toprağından alıp yaralı bölgelerine sürdükleri nakledilir.

Şeyh Gaznevi Türbesi Zafer Mahallesindedir. Türbe bir apartmanın altındadır ve sade bir mezardır. Kitabesi yoktur. Evliya Çelebi eserinde ismini sayar. Konyalı türbenin eski Protestan kilisesinin arkasında, arsa haline gelmiş bir harabe içinde olduğunu kaydeder. Fatih Sultan Mehmed adına Aksaray vakıflarını tespit eden bir defterde Gaznevi adına Seyyid Hüseyin tasarrufunda bir vakfiyenin yer aldığı yazılıdır. Tapu kayıtlarında şehirde Şeyh Gaznevi Mahallesi bulunduğu görülmektedir. Zaviyenin türbenin yanında olduğu kaydedilir.

Sam Oğulları Türbesi Kalealtı Mahallesi Ulu Cami arkasındaki 40 metrelik yol üzerindedir. Türbenin kitabesi yoktur ve üzeri açıktır. Konyalı bir Aksaray

---

[115] Konyalı. Sh. 1497

müftüsünün yazmış olduğu manzumeye dayanarak Ulu Cami hakkındaki makalesinde şunları kaydeder. “Hazret-i Nuh'un oğlu Sam'ın evladından Nehbad'ın Aksarayı kurduğu ve adına Sonya denildiği hakkında ciddi hiçbir kaynakta herhangi bir işarete rastlanmaz.”

Sinoplu Baba Türbesi Sofular Mahallesindedir. Kınalı Parmak olarak da anılan Sinoplu Baba Sinop’tan Aksaray’a ziyarete gelmiş ve burada ölünceye kadar kalmıştır. Rufai tarikatındandır. Parmakları kınalı olduğundan Kınalı Parmak olarak anılmaktadır. Türbenin üzeri açıktır. 1995 yılında türbenin etrafı bir duvarla çevrilmiştir. Konyalı eserinde Kınalı Parmak’a ayırmış olduğu bölümde onun Sinopluluğundan ve Rufailiğinden söz etmeden Kınalı Parmağın bir kadın olduğu üzerinde durur[116].

Sancılı Baba Türbesi Taşpazar Mahallesi Paşacık Caddesinde bulunan Sancılı Baba Camisinin önünde, yol üzerindedir. Türbenin üzeri açıktır. Nakledilir ki, yollar genişletilirken Sancılı Baba türbesi Ervah Mezarlığına kaldırılmak istenmiş, türbeyi kaldırmaya çalışan amelelerin karnına sancılar girmiş, bunun üzerine yetkililer türbeyi yerinde bırakarak, yolu biraz ilerisinden geçirmişler. Halk tarafından özellikle ağrısı ve sancısı olanlar türbeyi ziyaret eder. Türbe başında ovalanarak şifa ararlar.

Merkepli Baba Türbesinin Küçük Kergi Mahallesinde bulunan Karatay Camisinin arkasında

---

[116] Konyalı. Sh. 1480,

olduğu söylenir. Bugün şehirde Küçük Kergi Caddesi vardır. Mahallenin ismi zamanla değişmiş olmalıdır. Konyalı yanında eskiden bir zaviyesinin bulunduğunu yaşlıların anlattığını, Merkepli Baba'nın kemiklerinin Ali Gürün'ün Belediye Başkanlığı döneminde Ervah Kabristanına nakledilmiş olduğunu kaydeder ve zaviyeye ait 1820 tarihli bir berattan sözeder [117].

Burhanlı Çarkçı Baba Türbesi Ervah Mezarlığında Somuncu Baba Mescidinin ilerisindedir. Çarkçı Baba'nın gerçek adı Abdurrahim'dir. Seferberlik sırasında Aksaray'a geldiği ve 1944 yılında vefat etmiş olduğu nakledilir. Türbenin üstü açıktır ve etrafı taş duvarla çevrilidir. Yanında Hacı Nesip Efendi medfundur.

Hafız Mehmet Türbesi Belediye Yağ Pazarı yol kenarındadır. Türbenin üstü açıktır. Yanında hanımı olan Sultan Hatun ile beraber medfundur.

Hasas Baba Türbesi Hasas Mahallesi, Kabristan Sokakta Hasas Baba Camisinin karşındadır. Has Baba olarak da anılmaktadır. Demircilik yaparmış. Türbenin 1982 yılında hayırsever bir vatandaş tarafından düzenlenmeden önce tuğlasından istifade edilmek üzere yıkılmış olduğunu Konyalı eserinde kaydeder[118]. Mevcut sanduka semboliktir. Asıl mezar türbenin altındadır ve merdivenle bu bölüme inilir. Burada itikafhane bulunmaktadır. Türbenin inşa tarzına göre Selçuklular

---

[117] Konyalı, sh. 1513, 2223

[118] Konyalı, sh. 1462

veya Karamanoğulları döneminde yapıldığı sanılmaktadır.

Halk tarafından hayır duası ve değişik dilekler için ziyaret edilmektedir.

Hallaççı Baba Türbesi Çerdiğin Mahallesindedir. Hallac-ı Mansur (858-922) olarak da isimlendirilen Hallaççı Baba'nın kim olduğu konusunda herhangi bir bilgi yoktur. Türbe bahçe içersindedir ve üstü açık, sade bir mezardır. Türbe etrafındaki yıkıntıların tekke veya zaviye kalıntıları olduğu düşünülmektedir. Ulucami'de asılı bulunan Aksaray velileri ve erginlerini gösteren manzûmede burasının Hallac-ı Mansur'un zaviyesi olduğu yazılıdır.

Hacı Gazali Başer Hazretleri'nin türbesi Ervah Mezarlığında Şeyh Hamza Baba türbesinin yanındadır. Mezarında yazdığına göre Hacı İsmail Oğlu Yanan Fırına Giren Hacı Gazali'dir. Rufai tarikatındandır. Türbenin üstü açıktır.

İsmail Baba Türbesi Ervah Mezarlığında Şeyh Hamid-i Veli hazretlerinin mescidinin ilerisindedir. Kadiriye tarikatındandır. Ayak Taşı Kırılan Hacı İsmail Efendi olarak da anılmaktadır. Türbenin üstü açıktır ve etrafı kesme taştan duvarla çevrilidir. Türbede El Hac Abdurrahman Efendi'nin mezarı da bulunmaktadır. Anlatılır ki, Ervah Mezarlığı bekçisi buraya gelen bir zatın türbe ziyaretinde ayak taşına eline koyup dua ettiğini ve taşın çatladığını gözleriyle görmüştür.

Feriştah Hatun türbesi Şifahane Mahallesindedir. Aynı isimli camiye girerken sol tarafta

taş yapılı ve kubbeli bir yapıdır. Türbe kare planlı olup Aksaray taşından yapılmıştır. Kurşun plakalarla kaplı kubbe çokgen kasnak üzerine oturtulmuştur. Konyalı Ferişteh Hatun ismiyle anılan kadının, caminin banisi olup 1358 tarihinde vefat etmiş olan Fatma Hatun adını taşıdığını kaydeder[119]. Günümüzdeki caminin orijinal yapı ile alakası yoktur. Ferişteh Hatun'un dedesi Ahi Yunus, babası Ahi Mehmet'tir (v.1348).

Terlemez Baba türbesi Şifahane Mahallesindedir. Osmanlı dönemine ait olan yapı dikdörtgen planlı olup moloz taştan yapılmıştır. Üst örtüsü ve kubbesi sonradan beton harçla sıvanmıştır. İki pencereden ışık alır. Pencereler dikdörtgendir. Şeyh Hamid-i Veli Mahallesi Bostancı Sokağının sonunda bulunan Terlemez Baba Camii arkasında türbesi vardır. Terlemez Baba'nın gerçek adı **Emir Ali**'dir. Türbe **Çarpıcı Tekkesi** olarak da anılmaktadır. 1990 yılında restore edilmesine rağmen sadece temiz bir görüntü almıştır. Sade ve mimari özelliği olmayan, camiye bitişik konumda üstü kapalı, betonarme bir türbedir. Terlemez Baba mescidi ise kerpiçten yapılma, kare planlı, tek katlı ve damı kiremitle katlıdır.

Terlemez Baba'yı kısmi felç geçirenler, elleri uyuşanlar, yel hastalığı geçirenler, belden aşağısı tutmayanlar, üzüntüden, sıkıntıdan derde tutulanlar ziyaret eder. Türbe şifa için Cuma günleri sabahtan ikindi namazına kadar ziyaret edilir. Diğer günler hayır duası

[119] Konyalı, sh. 1563

için ziyaret edilir. Ziyarete gelen hasta, ocaklılar tarafından ovularak şifa bulması sağlanır. Hasta tedavinin ardından iki rekat şükür namazı kılar.

Hüsnü Baba Türbesi Zafer Mahallesinde eski hastanenin köprü dönüşünde yol kenarındadır. Türbenin üstü açıktır ve mezarın kitabesi yoktur.

Kemal Baba türbesi Sebil Mahallesindedir. Dikdörtgen planlı olup kesme taştan inşa edilmiştir. Beton sıvalı kubbesi kasnaksız olarak yapının üzerine giydirilmiştir. Yapının ön cephe duvarı köşelidir. Giriş kapısı yapıdan dışarı doğru taşırılmış olup demirdendir. İçinde iki mezar bulunmaktadır. Eskiden yerinde minareli cami bulunduğu nakledilir. Konyalı eserinde şu anekdota yer verir[120]. Vaktin hükümdarı Aksaray'a gelmiş, Kemal Baba'yı ziyaret etmek istemişti. Hükümdar geldiği zaman Kemal Baba tarlada sarımsak dikiyormuş, Padişah da tarlaya birşeyler sokmaya başlamış. Kemal Baba tarlaya sokulanın altun olduğunu anlayınca, "Hükümdarım demiş, benim altına ihtiyacım yoktur." Rivayete göre hala bu tarlada belin ve küreğin ağzına takılarak altın çıkarmış.

Üçler Tekkesi Kılıçaslan Mahallesindedir. Kare planlı olup kesme taştan inşa edilmiştir. Girişi batı cephesindeki dikdörtgen kapıdandır. Üç pencerelidir. Tek mihraplı mescit halindedir. Türbede üç tane paşa kızı medfundur. İsimleri Bahtişad Hatun, Mağfure Hatun ve Bint-i Abdüsselam'dır. Türbenin girişinde bir mezar daha

---

[120] Konyalı, sh. 1470

bulunmaktadır. Bu mezarın türbedara ait olduğu söylenmektedir. Türbedarın ismi İsa bin Musa'dır. Türbe 1965 yılına kadar kerpiçtenmiş, yıkılıp taştan yeniden inşa edilmiştir. Türbe 1994 yılında restore edilerek son halini almıştır. Halk tarafından hayır duası ve değişik dilekler için ziyaret edilmektedir.

Horoz Baba Camii ve türbesi Çerdiğin Mahallesindedir. Tek katlı kiremit çatılı yapı Aksaray taşıyla yapılmıştır. Kavak ağaçları üzerine hasır örtülerek hazırlanan damına çatı yapılmıştır. Türbe Horoz Baba Camisinin içindedir. Cumhuriyet döneminde satışa çıkarılan camiler arasında yer alır. Hayırsever bir Aksaraylı olan Sadi Güvenç Horoz Baba Mescidini satın alır ve tamir ettirerek tekrar ibadete açar[121]. Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından 2003 yılında yapılan onarım kapsamında tahrip olmuş üst örtüsü tamamen kaldırılarak, üç adet ahşap direk üzerine oturan kirişlemeli bir örtü ve bunun üzerine de ahşap kırma çatı yapılmış ve kiremit kaplanmıştır[122]. Çatlama ve ayrılmalar sebebiyle caminin ibadete kapatılmasına sebep olan duvarlar onarılmış, sökülen dış sıvanın yerine derz yapılmış, içerisi yeniden horasan harcı ile sıvanmış, gevşeyen zemin sıkıştırılarak beton dökülmüş, kapı ve pencere doğramaları ile taban tahtası yenilenmiş, yatırın olduğu bölüm taş bordür ile ayrılarak buraya yeni bir sanduka konulmuş, elektrik tesisatı yenilenmiş, bahçe

[121] Konyalı, sh. 2635

[122] http://kulturrestorasyon.com.tr/

kotu düşürülerek rutubete karşı önlem alınmış ve tretuvar yapılmıştır. Bahçe duvarı moloz taş ile yapılmış ve cami ibadete açılmak üzere teslim edilmiştir.

Küçük Bölcek Mahallesindeki **Çavdar Baba** Türbesi ve Camii mahalli taştan inşa edilmiştir. Ağaç direkler üzerine hasır atılarak yapılan damının üstü sonra kiremitle örtülmüştür[123]. Dam iki direkle duvarların üzerine oturtulmuş ön tarafı bel verdiği için üçüncü bir direk payanda olarak ilave edilmiştir. Camie altı pencere ışık vermektedir.

Ektiği çavdarları ihtiyaç sahibi insanlara dağıtmasından dolayı kendisine Çavdar Baba denildiği nakledilir[124]. Türbe camiye bitişiktir ve üstü kapalıdır. Herhangi bir mimari özelliği yoktur.

Aksaraylı tarihçi Kerimüddin Mahmud'un oğlu **Mehmet**'in türbesi, Coğlakı Sebil mahallesinde, Şaban Cevizci'nin 611 numaralı ikamet yerinde bulunmakta olup, okunan mezar taşı kitabesinde 1323 yılında yaşadığı anlaşılmaktadır[125]. Konyalı eserinde, Gerges

---

[123] Aksaray Kültür Envanteri. Aksaray Valiliği. 2009

[124] Taylan Köken. Aksaray Ziyaretgahları

[125] Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî ya da gerçek adıyla Mahmud bin Muhammed, ne zaman ve nerede doğduğu ve öldüğü bilinmeyen Selçuklu memur ve yazar. Yazdığı Müsâmeretü'l-Ahbâr isimli eser günümüzde İbn Bîbî'nin el-Evâmirü'l-Alâiyye fi'l-umûri'l-Alâiyye'sinin ardından Selçuklu tarihi hakkındaki en önemli kaynak olarak kabul edilmektedir. Aksarayî'nin 1276 ile 1323 yılları arasında devlet hizmetinde kaldığı ve 1332 ya da 1333 yılında öldüğü tahmin edilmektedir.

Mektebi Hocası Ahmed Efendinin mezarının yanındaki mezar taşı kitabesinin Kerimüddin Mahmud'a ait olduğunu kaydeder[126]. Ayrıca Oral da makalesinde bu mezar taşından söz etmektedir[127].

Ana Sultan Zaviyesi ve Türbesi, il merkezine 30 km. mesafede bulunan *Gözlükuyu* köyünün dört km. doğusundaki tepededir[128]. Türbe harap bir görünümdedir. Son zamanlarda ortaya çıkan mezar soyguncuları mezarı, sandukayı, mezar taşlarının hepsini tahrip etmişlerdir. Türbenin solunda kiliseden çevrilmiş cami bulunmaktadır. Muntazam kesme taş ile yapılan ve içindeki resimleri yer yer tahrip edilen kilisenin ne vakit camiye çevrildiğini belirtir kitabeye rastlanmamıştır.

Konyalı eserinde, türbe ve zaviye sahibinden şöyle söz eder. Ana Sultan volkanik kırmızı, sivri bir tepe üzerindeki zaviyesini sağlığında yaptırmıştır. Zaviyenin mescidi bir kiliseden çevrilmiştir. Türbesi de orada bir kovuktadır. Kaya Paşa ile kendisinden evvel ölen Ana Hatun, Selçuklular devrinde yaşamıştır. Kaya Paşa Vakfiyesi 1306 tarihlidir. Kaya Paşa'nın zaviye şeyhi olduğuna göre, devrin okur yazarlarından ve belki de bilginlerinden olduğu kabul edilebilir. Kaya Paşa'nın babası Oğulca'dır. Ana Sultan Zaviyesi şeklinde meşhur olan zaviyenin tevliyeti, meşihatı, nezareti evvela evlada, nesil münkarız olursa zamanın hakiminin reyine

126 Konyalı, sh. 1526

127 ORAL M. Zeki. Aksaray'ın Tarihi Önemi ve Vakıfları

128 Konyalı. Sh. 1422-1435

bırakılmıştır. Zaviye cami çevresinde taamhane, zikir odası, konuk yerleri yapılmak suretiyle hazırlanmıştır.

Zaviyenin bulunduğu sivri tepenin önündeki Obruk köyü günümüzde dağılmış, yok olmuştur. Anlatılır ki, köylüler müsait mevsimlerin bayram namazlarını burada kılarak bayramlaşırlarmış.

Bayram Baba Türbesi, Kızılca (Zafer) Mahallesi, Bayram Tepesi önündedir. Önünden Mamasın Barajı kanalı geçmektedir[129]. Türbenin ön tarafındaki hazirede birçok mezar bulunmakta iken, kanal açılışı esnasında bunlar yıkılmıştır. Türbe iri muntazam taşlarla yapılmıştır. Eskiden kubbeli olan yapının kubbesi çöktüğü için üstü betonla yenilenmiştir. Türbenin solunda 20 m. uzunluğunda türbedar odası vardır. Eskiden, türbeden buraya açılan bir kapı mevcut idi. Bu kapı kapatılarak buraya mezarlık alanından çıkan kemikler doldurulmuştur. Türbenin önünde üçgen bir mezar taşı serpuşu vardır. Burada vaktiyle bir de zaviye bulunduğu nakledilir[130].

Türbe 1989 yılında restore edilmiştir. Tek odalı, betonarmeden yapılmış olup içinde Bayram Baba'nın sandukası vardır. Halk tarafından hayır duası ve değişik dilekler için ziyaret edilmektedir.

---

[129] 1957-1962 tarihleri arasında inşa edilen baraj kaya dolgu tipinde olup sulama ve içme suyu amaçlıı olarak inşa edilmiştir.

[130] Konyalı, Sh. 1440

Anlatılır ki, DSİ Bedri Muhtar Mahallesinde su kanalı çalışmaları yaparken türbeyi kaldırmak istemiş. Bayram Baba bu duruma itirazını göstermek için Bayram Tepesini ikiye ayırmış. Bunu gören DSİ yetkilileri su kanalını türbenin etrafından dolaştırarak geçirmişlerdir.

Dağ eteğinin hafif meyili üzerine yapılan **Bedir Muhtar Veli** türbesinin kubbesi yıkılmıştır. Kıble tarafındaki tuğla kemerleri kalmıştır. Diğer duvarları ise sonradan kerpiçle tamir edilmiştir. Türbenin içinde üç yatır mevcut olup hiç birinde kitabeli mezar taşı bulunmamaktadır. Türbenin kemeri üzerinde yapanı, yaptıranı ve yatırların adlarını gösteren kitabe mevcut değildir. Burada yatanı halk Şeyh Bedir Muhtar olarak bilir. Türbenin az ilersinde dağın eteğinden çıkan ve halkın zemzem suyu olarak andığı bir kaynak vardır. Evliya Çelebi, Bedrettin Sultan Veli der. Taşpazar Mahallesindeki Bedriye Medresesini yaptıranın o olduğu ileri sürülür. Bedriye Medresesi 1998'de restore ettirilir. Bedir Muhtar kabristanında XI. Yüzyıla tarihlenen mezarlar bulunmaktadır. Mezarlığa Bedir Muhtar Külliyesi ismiyle bir külliye yapılması planlanmaktadır[131].

Ayrıca, etrafı açık türbesiyle Aksaray Bedir Muhtar Kabristanlığında caminin arkasındaki tepe üstünde **Ahmed-i Lütfi Hazretleri**'nin kabri bulunmaktadır. Bu zat, Nevşehir'in Nar kasabasında

---

131 http://aksaray.bel.tr/

bulunan Kadiri Tarikatının Şeyhi Hacı İsmail Hakkı Hazretlerinin talebesidir.

Çaput Baba Türbesi, Şifahane Mahallesindedir. Halk arasında Çaput Baba veya Çaput Sultan denilmekte ve hayır duası ve değişik dilekler için ziyaret edilmektedir. Cenazelik, mumyalık denilen bodrum kısmı iri kesme taştan yapılmış olup, mahruti tuğladan yapılan kubbesi yıkılmıştır. Eskiden burada mumya olduğu söylenen türbe, Selçuklu eseridir. Bugün mevcut olmayan türbenin üst kısmı XX. Yüzyılın başlarında dönemin belediye başkanı tarafından tuğlalarından faydalanılmak için yıktırılmıştır[132]. Bu tarihlerde türbenin dikdörtgen planlı, üzeri beşik tonoz örtülü mumyalık kısmının görüldüğü belirtilir. Kitabesi ve vakfiyesi günümüze kadar gelmeyen yapının iki katlı olmasından hareketle Selçuklu döneminde yapılmış olabileceği belirtilir.

Kabakbaş Veli-Emirşeyh Türbesi, Meydan Mahallesinde Şeyhzade Vahap Kabakbaş Bey'in evinin bahçesindeki küçük kabristanın içerisindedir. Hazire yan yana dizilmiş altı mezardan oluşur. Mezarlarda birer mermerden yapılmış kitabe bulunuyor. Konyalı'ya göre: "Şeyhzade Vehhab Bey'in evinin bahçesinde kabristan var idi. Kabirler yok edilmiş bahçe haline sokulmuş. Taşları dört parçadan teşekkül eden bir sandukanın ayak, baş ve pehle taşlarından sofa biçiminde bir yer yapılarak

---

[132] http://www.anadoluselcuklumimarisi.com/

mezar taşları buraya sıralanmıştır"[133]. Yine Konyalı, bu mezar taşlarından birinin 1356'da ölen Hasan oğlu Emir Şeyh'e ait olduğundan söz eder. 1863 yılındaki sel felaketinde Şeyh Hasan Kabakbaş Veli dergahı ve türbesi, türbe ve odalar tamamen yıkılır[134].

Hamza Bey Türbesi ve Mektebi, Bimarhane (Şifahane) Mahallesinde olup ana yol üzerindedir. Mektep son yıllarda yıkılmıştır. Kitabesinde Gazali soyundan Sinan Bey oğlu Hamza Bey tarafından yaptırıldığı yazılıdır. Konyalı, Selime Sultan (Ali Paşa) Türbesi'nin yanında gömülü olan Derviş Bey'in, baninin kardeşi olduğunu iddia etmektedir. Beylere mahsus bir kavuğun bulunduğu mezarı vardır. Baninin, 1529-30 tarihli erkek evlada şart koşulmuş vakfiyesi Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde bulunmaktadır. Türbenin, vakfiyesinden bir sene sonra yapıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Hamza Bey Güzelyurt Selime kasabasında ismiyle de anılan bir cami yaptırmıştır.

Hırkalı Sultan Türbesi, Coğlakı Mahallesinin sonunda, Ervah kabristanlığı yol ayrımının karşısındadır. Kubbesi tuğla ile örtülmüştür. Kemer araları taşla yapılmıştır. Kare alan üzerinde kurulan türbeye kıble tarafındaki mescidden girilir. Üstü çökmüş, sadece mihrabı kalmıştır. Kubbenin kemerleri taştan yığma ayaklar üzerine oturmuştur. Danişmendli eseri olduğu

---

[133] Konyalı, sh. 1552

[134] GÜL Mustafa Fırat - Orhan Özdil. Aksaray Şehrinde ″ikinci Nuh Tufanı″: 1863 Sel Felâketi

tahmin edilmektedir. Kitabesi mevcut olmayıp, eşiğinde üç kabir bulunmaktadır. Halk tarafından değişik dilekler için ziyaret edilmektedir. Hırkalı Sultan (Esen Hatun) Türbesi'ni, Konyalı, Danişmendli Beyliği'ne tarihlendirse de yapının mimari özelliklerine dayanılarak XIV. Yüzyılın ikinci yarısında yapıldığı kabul edilmektedir[135].

Sultan II. Kılıçarslan tarafından Arkhelais şehrinin harabeleri üzerine kurulan Türk-İslam şehri Aksaray, Selçukluların ikinci payitahtı olmuştur. II. Kılıçarslan, büyük bir askeri komutan, güzel sanatlara düşkün özellikle imar faaliyetlerine önem veren bir sultandır. Kale ile çevirdiği Aksaray'da saray, kervansaray, medrese, hamam vb. gibi eserler yaptırmıştır. Bugün çarşı, park ve hükümet binaları olan saha o zamanki kale içinde iç şehir idi[136]. Kale dışında ise ayrıca varoşları, mahalleleri vardı. Seyyitler, gaziler, alimler, tüccarlar getirterek Aksaray'a yerleştirdi. Bu suretle Selçuk ordularının umumi karargahı şekline gelmiş olan Aksaray'a gayri müslimlerin ve başka hüviyet ve asaleti belirsiz kimselerin girmelerine müsaade etmedi. Bunun yanında, kale dışında şehrin doğusunda yer alan tepeye; Aksaray suyunun aktığı Kulkul Sahrasında bulunan tepeye bir yazlık köşk, dinlenme ve konuk yerleri olan bir de zaviye yaptırmıştı. Köşkün aynı zamanda bir de haremi olup, bu sebeple

---

135 Konyalı, Sh. 1465, Görür, Sh. 185

136 M. Zeki Oral. Aksaray'ın Tarihi Önemi ve Vakıfları

Kırkkızlar adını bu haremden almış olması muhtemeldir. II. Kılıçarslan'ın vakfiyelerinden çoğu günümüze ulaşmıştır.

Sultan II. Kılıçarslan, yaptırdığı Aksaray Kalesi önünde savaşırken ölmüş, iç organlarıyla mumyalanmış, yaptırdığı kümbete konulmuştur. Bu türbede, Aksaray'da boğdurularak öldürülen IV. Kılıçarslan'ın iç organları da gömülüdür. Türbe mahruti kubbeli olup, altında cenazelik veya mumyalık olması muhtemeldir. Meydana gelen bir depremde bu yapı ile birlikte pek çok tarih yadigarı yıkılmış ya da hasar görmüştür. Bu zelzelede yıkılan Kılıçarslan Türbesi, sonradan aslına uygun olmadan tamir edilerek onarılmıştır.

Kapı üzerinde kitabe bulunmaktadır. Türbenin içi sandukalarla, çinilerle süslü idi, kubbenin üzerinde Konya'daki II. Kılıçarslan kümbethanesinde olduğu gibi çinilerin bulunduğu tahmin edilebilir. Türbenin üzerinde bulunan tepeye Aksaraylılar Kılıçarslan tepesi diyorlar. Birinci Dünya Savaşında Almanların karargahı olan tepede, Almanlar türbenin çinileri ve sandukasını Almanya'ya kaçırmışlardır. Son zamanlarda bazı define arayıcıları tarafından tahrib edilen Türbe Vakıflarca onarılır. Konyalı burasının Sultan II. Kılıçarslan'ın haremine ait olduğu için bu adı aldığını düşünmektedir. Kümbet ve Köşk 1993 yılında Vakıflar tarafından restore edilmiştir. Halk tarafından hayır duası için ziyaret edilir.

Sultan Mesud’un ölümü üzerine (1155) yerine geçen oğlu II. Kılıçaslan önemli başarılar kazanır[137]. Bunlardan biri Danişmendliler’in ortadan kaldırılmasıdır (1178). Danişmendli topraklarının Selçuklu topraklarına katılmasıyla hem siyasi ve milli birlik kurulmuş hem de Anadolu Selçuklu Devleti büyük bir devlet durumuna yükselmiştir. Anadolu’nun Türkleşmesi açısından bir dönüm noktası teşkil eden 1176’daki Miryokefalon zaferinin en önemli sonucu ise Bizans’ın Anadolu’yu geri alma ümitlerini yitirmiş olmasıdır. Altın para darbettiren, medrese yaptıran, kervansaray inşa ettiren ve kendisine kitap ithaf edilen ilk Anadolu Selçuklu sultanı olan II. Kılıçaslan hayatının son yıllarında ülkesini on bir oğlu arasında taksim eder. Böylece kendisinin büyük gayretlerle meydana getirdiği Selçuklu ülkesi on bir parçaya bölünür. Ama bu oğulları arasındaki çatışmalar daha kendisi hayattayken ortaya çıkmıştır. Bu kavgalar ölümünden sonra devam edip Türkiye Selçuklu devletini çok zayıflatır. 1190’da Alman Haçlı ordusunun dağılmasından sonra kardeş kavgası daha da ciddileşir. Kutbeddin babasını zorla yanına alarak, Kayseri'yi eline geçirmek niyetiyle kardeşi Nureddin Sultanşah'a hücuma geçip şehir kalesini kuşatır. Kılıç Arslan kaçmayı başarıp Kayseri’ye sığınır. Kutbeddin Konya’ya döner ve orada bağımsız Selçuklu Devleti Sultanı olduğunu ilan eder. Yaşlı olan Kılıçarslan önce diğer birkaç oğlu arasında

[137] Faruk Sümer. Selçuklular. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 36

dolaşır. 1192'de Kılıç Arslan Uluborlu'da bulunan oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev'le birlikte Konya'ya yürüyerek şehri eline geçirir ve Aksaray'a kaçan Kutbeddin'i kovalayıp şehri kuşatırlar. 1192'de 77 yaşındayken Aksaray Kuşatması sırasında ölür. Kabri Konya'da Alaeddin Cami bahçesinde bulunan kendi yaptırmış olduğu türbede bulunmaktadır[138].

Kınalı Parmak Türbesi, Sofular Mahallesindedir. Yerden biraz yüksekçedir. Sandukası adi taştan yapılmıştır. Baş taşında erkek serpuşu bulunmaktadır.

Sebil Mahallesindeki **Külhani Ali Baba** Türbesi, üç pencereli sağır kubbeli olup kapısı kıbleye açılmaktadır. Türbenin kitabesi yoktur. Ali Baba'nın burada Külhancı olduğu nakledilir.

Bu türbeyi, Sultan II. Abdülhamid'in serkurenası Aksaray'ın Orta Köyü'nden Hacı Ali Paşa yaptırmıştır. Burada eskiden bir mescid ve yanında bir de hamam vardı. Hamam şimdi yıkılmış, yok olmuş, arsasına bir ev yapılmıştır. Ali Baba'nın bu hamamda külhancı olduğu anlatılır. Kendisi keramet sahibi bir ergin kişi imiş. Türbenin sağında başlanıp tamamlanamayan bir mescid vardır.

Evliya Çelebi'de Külhani Ali Baba türbesini ziyaret etmiştir. Türbeye asılmış bir levhada güzel bir sülüs yazı yer alır. Şair Galib tarafından söylenen ve 29

---

[138] Semavi Eyice. Alaeddin Camii. TDV İsla Ansiklopedisi. Cilt 2

Cumad-el-ula 1276 da (M.1859) yazılan bu levhada Ali Sultan'ın türbesinin toprağının aşıkların gözlerinin sürmesi olduğu, kendisinin veliler padişahı, nice sırların kendisinde gizlendiği, kerametlerinin güneş gibi aşikar ve kapısının acizler için bir eman evi olduğu yazılırken kendisi Süleyman Aleyhisselam'a benzetilerek bu manzûmenin, karıncanın Hz. Süleyman'a hediye ettiği çekirge ayağı gibi kabul edilmesi içii yalvarır. Bu levha Pir Ali Sultan için yazılmıştır. Nasılsa buraya asılmıştır. Türbenin duvara asılmış bir kartonda levha daha vardır. Bu Arapça levhanın Türkçesi şudur. "Ey Şeyhimiz! Ahmet Rıfai Hazretleri! Ey celal ve ikram sahibi Allah! Bunu yazan ve okuyanı affet. Senden hayır isteriz. 15 Şevval 127"

Bu Ahmet Rifai'nin manevi müridlerinden, onun tarikatının mensublarından birisi tarafından yazılmış bir levhadır. Ali Sultan'ın Rifai olup olmadığı hakkında kesinlik ifade eden bir bilgi yoktur.

Ali Baba'nın türbesinde bir alem ve bir sancak ve daha başka tarihi eşyalar bulunmakta iken, bunlar Niğde Müzesi'ne götürülmüştür.

Külhani Ali Baba Hasan Dağına adını veren Hasan Baba ile sık sık çekişirlermiş. Ali Baba bir gün Hasan Baba'ya üşümesin diye mendil içinde kor gönderir. Hasan Baba'da karşılık olarak mendil içinde kar gönderir. Karı sonra yemek isteyen Ali Baba mendili hamamda bir yere asar. Mendil içindeki kar kısa sürede erir. Ali Baba buna sinirlenir ve "Hasan Baba dağ başında evliyalık olmaz, gel de şehirde evliyalık yap"

diye seslenir. Hasan Baba da bu söz üzerine kızarak koca bir kayayı kaldırdığı gibi Hasan Dağı'ndan Ali Baba'ya fırlatır. Ali Baba taşın geldiğini görür ve eski sinne çayırı denen yerde eli ile koca taşı karşılar ve parmak izleri bu kayanın üzerinde görülür.

Ali Baba ve Hasan Baba birbirlerine karşılıklı taş ve Pelit ağacı atmaktadırlar. Hasan Baba'nın atmış olduğu Pelitlerden biri bugün Ervah Mezarlığına düşer ve burada anılan Kanlı Pelit'in bu ağaç olduğu nakledilir.

Sancı Baba Türbesi, Paşacık Mahallesi yolu ortasında bulunmaktadır. Sancı Babanın bir veteriner olduğu sanılmaktadır. Yöre sakinlerinin hastalanan ve sancılanan hayvanlarını şifaya kavuşturan bir zat olduğu için kendisine Sancı Baba denmiştir.

Seb(f)il Baba Türbesi, Cavlaki Mahallesindedir. Kitabesi olmayan açık bir türbedir. Halk buraya Coğlakı (Cavlaki) Baba türbesi de demektedir. Kimliğini ve ölüm yılını gösterir bir belge ele geçmemiştir.

Selime Sultan Türbesi, Selime köyündedir. Yapı gerek mimari, gerekse dekoratif yönünden erken devir özelliği gösteren ve Anadolu'da seyrek görülen eserlerden biridir. Sekizgen kaideli ve külahlıdır. Türbede taş ve tuğla işçiliği iç içedir. Kuzeyde baskı kemerli kapının bulunduğu yüz, tuğlanın dekoratifli kullanıldığı ve taç kapı özelliği verildiği girişin bulunduğu yerdir. Kapı zikzak altıgen zincir, giyoş ve geometrik motiflerle tezyin edilmiştir. Mimari stili ve malzemeleri yönünden XIII. Yüzyıl başlarına tarihlenmektedir. Türbe 1976'da Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir.

Şeyh Gazi Türbesi, Taşpazar Mahallesinde, Gazi Sokağında bulunmaktadır. Açık bir türbe olup kitabesi yoktur. Halk buradaki yatırı Şeyh Gazi diye anmaktadır.

Evliya Çelebi'nin eserinde söz ettiği Bayrami tarikatının halifesi **Şeyh Hamza**'nın türbesi**,** Şeyh Hamidüddin'in türbesine yakın, tepenin eteğindedir. Kubbeleri tuğla ile örülmüş, harçla sıvanmıştır. Türbenin yanında cüz okumak için bir mekan mevcuttur. Kemerlerle süslenmiş üç kubbesi olup, eski devirlere ait bir süsleme işçiliği göze çarpmaktadır.

Şeyh Mustafa Kadiri Şeyhlerinden olup türbesi, Kaymakam sokağında bulunmaktadır. Kabir üzerinde adi sıvalı bir sanduka bulunmaktadır. **Mustafa Efendi**'nin halk arasındaki ismi **Titiz Baba** olup Nakkaş Mahallesindeki türbesi düzgün kesme taştan yapılmıştır. Şeyh Mustafa Baba'nın kabrini dikdörtgen duvar çevrelemektedir.

Tapduk Emre Türbesi, Aksaray ilinin kuzeyinde 20 km. mesafede, Tapduk köyü sınırları içerisindedir. Köy Ekecik dağının eteğinde kurulmuştur. Tapduk Emre'ye ait olduğu söylenen, dağ eteğinin üst kısmında yer alan ve son yıllarda yeniden çevre düzenlemesi yapılan türbe ve cami bulunmaktadır. Üç boğdamlı olarak yapılmış üstü hasır ve kavak ağacı ile örtülü cami içinde sağ kısmında ahşap parmaklıkla çevrili mezar yer almaktadır.

1988 yılında yıkılan cami kaldırılarak doğu tarafına taştan yapılmış, minaresi bulunan yeni cami inşa

edilmiştir. Eski cami içinde yer alan Tapduk Emre'ye ait olduğu söylenen mezar bozulmadan üst kısmına taş sanduka yapılmıştır. Taş sandukanın etrafı dikdörtgen şeklinde bir duvarla çevrelenmiştir. Tapduk Emre mezarının görülmesi amacıyla duvarın üst tarafına demir parmaklıklı pencere yapılmıştır.

Yeni yapılan cami ile taş sanduka türbe arasındaki eski caminin yıkımı sırasında insan kemiklerine rastlanmış ve bunların Derviş Tapduk Emre'nin müridlerine ait olduğu düşünülmüştür. Toplu mezar bulunan odanın sol tarafında taşla yapılmış ve baş kısmına sarık şeklinde baş taşı olan bir mezar bulunmaktadır. Mezarın Yunus Emre'ye ait olduğu kabul edilir. Mimari açıdan eski olan Yunus Emre'ye atfedilen bu mezarın baş taşı dışında hepsi yeni malzemeden yapılmıştır.

Anlatılır ki, Rum erenleri, Hacı Bektaş Veli'ye giderken Emre'ye "haydi sen de bizimle gel", dediler. Emre, çok güçlü bir erdi. "Dost divanında erenlere nasip veren Hacı Bektaş adında bir er görmedik", dedi ve Hacı Bektaş'a gitmedi. Emre'nin sözünü Hünkâr'a ilettiler. Hünkâr, Sulucakarahöyük'te Kadıncık Ana'nın evine yerleşince, çeşitli bölgelerden gelen muhipler, müritler ıhtırılmaya başlandı. Bu arada Hünkâr, Saru İsmail'i gönderip Emre'yi çağırttı. Emre yanına gelince Hacı Bektaş, "siz, dost divanında erenlere nasip veren Hacı Bektaş adında bir kimse görmedik demişsiniz, siz o nasip veren elin bir nişanesi/işareti olduğunu da bilir misiniz?", diye sordu. Emre, "o divanda bir yeşil perde vardı, onun

ardından bir el çıktı, bize nasip verdi. O elin avucunda güzel, yeşil bir ben vardı, şimdi bile görsem tanırım", dedi. Bunun üzerine Hacı Bektaş elini açtı. Emre, Hacı Bektaş'ın avucunda o güzelim yeşil beni görür görmez üç kez "tapduk Hünkârım", dedi. Bundan sonra da adı, Tapduk Emre kaldı. Emre başındaki tacı çıkarıp Hünkâr'a teslim etti. Hünkâr, tacını tekbirleyip giydirdi.

Velayetnamede Tapduk Emre'ye Yunus Emre'nin gönderilmesi vesilesiyle yer verilir[139].

Temre Baba türbesi, Lise binasının güney tarafında bulunmaktadır. Yatırın bulunduğu yere Çukurbahçe adı verilmektedir. Türbe açıktır. Halk türbeden toprak alarak yara olan yerlerine sürer ve şifa bulduklarına inanırlar. Bugün türbe yok olmuş durumdadır.

Çapan Dede türbesi, Aksaray'a bağlı Altınkaya kasabası yakınlarında bir tepededir[140]. Erkek çocuğu olmayan kadınlar, belli kurallar dahilinde türbeyi ziyaret ettikleri takdirde, Allah'ın izniyle, kendilerine bir erkek çocuk verileceğine inanırlar. Türbe merkezli ad verme geleneği, geçmiş yıllara göre zayıflamakla birlikte halen devam etmektedir. Altınkaya kasabasında *Çapan*'dan başka *Çal/Çalı Dede*, *Gül Dede*, *Kaş/Kaşlı Dede*, *Ömer/Omar Dede*'ye ait mezarlar da vardır. Bu mezarlar

---

[139] Velayetname. Sh, 377-382

[140] Selçuk Peker. Türk Ad Verme Geleneği Çerçevesinde Aksaray'dan Bir İsim: Çapan

etrafında da bir ad verme geleneği oluşmuşsa da bu, *Çapan Dede*'deki gelenek kadar güçlü değildir. Türbe, Aksaray-Ankara Karayolunun 37. kilometresindeki Altınkaya (Çardak) kasabasının batısındadır. Türbenin Altınkaya kasabasına uzaklığı 18 km.dir. Altınkaya kasabasından Ortaköy ilçesine giden tali yolun 16. kilometresinde arabalar park edilerek yaklaşık 2 km.lik bir yürüyüşe geçilmekte ve yolu olmayan türbeye ekin tarlalarının içerisinden yürünen 2 km. sonunda ulaşılmaktadır.

Türbe, güneyindeki uçsuz bucaksız ovaya ve güneybatısındaki Tuz Gölü'ne bakan bir tepenin üzerindedir. Dikdörtgen şeklindeki basit bir taş yapıdan ibaret olan türbenin düz çatısı içeriden ağaçlarla kapatılmış, üzerine ise beton dökülmüştür. Türbenin doğu tarafındaki küçük kapısından içeri girildiğinde yaklaşık 330 cm. uzunluğunda bir mezar ile karşılaşılmaktadır. Mezarın birkaç kez defineciler tarafından tahrip edildiği anlatılır. Türbenin bulunduğu tepe, kuzeyden güneye doğru bir uzantı şeklinde olup tepenin güney, batı ve doğu tarafları uçurumdur. Türbenin çevre kasaba, köy ve yaylalar için dini önemi büyüktür. Birkaç yıl öncesine kadar yağmur duası merasimlerinin tartışılmaz mekanı olan türbe, bu merasimlerde çevreden yüzlerce köylüyü ağırlamış ve bu ağırlama sırasında onlarca koyunun kesildiği, kazanlarla pilavların döküldüğü yemekler verilmiştir. Türbede kesilen adak ya ilk görülen kişiye ya da köydeki fakirlere verilmekte, erkek çocuk doğduktan sonra ise ara vermeden yedi yıl boyunca birer kurban

kesilmekte ve ilk altı kurban köydeki fakirlere dağıtılmakta, yedinci kurbanın eti ile de yemek verilmektedir.

Kasabaya beş km. mesafede Halvay Yaylası ile Asma Yaylası arasındaki Asma Boğazı adlı yerde **Çal/Çalı Dede** isimli bir kişinin mezarı vardır. Mezarın üzeri betonarme bir bina ile kapatılmıştır.

Kaşlı Dede'nin bakımsız mezarı ise Karkın Yaylası ile Oymaağaç köyü civarındaki bir tepededir.

Kasabanın hemen bitişiğindeki mezarlığın içerisinde yer alan **Omar/Ömer Dede** mezarının üzeri basit bir yapı ile örtülmüştür. Viran yapının içerisine girildiğinde önceden yapılan ziyaretlere ait kalıntılar göze çarpmaktadır.

Gül Dede'nin *Altınkaya* Kasabasına yakın konumda bir tepe üzerinde türbesi vardır. Bu türbeyi özellikle erkek çocuğu olmayan kadınlar ziyaret etmektedir. Erkek çocuğu olanlar ismini Gül Dede olarak koymaktadırlar. Çocuğu olanlar yedi yıl boyunca türbede kurban keserler.

Aksaray iline bağlı *Koçpınar* Köyü Yassıviran mevkiinde bulunan tarihi mezarlığın içinde **Koçpınar** türbesi vardır. Mezarlığın içinde bulunan türbede iki mezar bulunmaktadır. Bu türbede kimlerin medfun olduğu bilinmemektedir. Türbe yöresel taşlardan inşa edilmiştir. Üstü kapalıdır. Türbede iki kişinin mezarı vardır. Halk tarafından hayır duası için ve değişik dilekler için ziyaret edilmektedir.

Aksaray iline bağlı *Gökçe* (Mamasun) köyündeki **Şammaz Baba** makamı bulunmaktadır[141]. Hıristiyanlar türbede yatanın III. Yüzyılda Kapadokya'da yaşamış olan Aziz Mamas (Aya Mama) olduğunu söylemektedir. Ortodoks Hristiyanları için kutsal kabul edilen azizin Hasan Dağı eteklerinde yaşadığı belirtilmektedir.

Müslümanlar ise Şammas veya Şambaz Baba olarak adlandırılan velinin, bu topraklarda gündüzleri Hristiyanlara, geceleri ise Müslümanlara ders veren ermiş bir zat olduğunu söylemektedirler.

Türbe kaya kiliselerine benzemektedir. Muhtemelen önceden kiliseydi. Sonradan türbe haline getirilmiştir. İki göz olan türbede Şammaz Baba'nın sandukası bulunmaktadır. Duvarda mum adağı için nişler açılmıştır. Türbe eskiden mescit olarak da kullanılmıştır. Türbenin içinde insan kemikleri ve geyik kemikleri buraya gelenler tarafından çalınmıştır.

Türbe özellikle bölgeden göç eden Ortodoksların torunları tarafından ziyaret edilmektedir. Mum adağını hem Türkler, hem de Ortodokslar uygulamaktadır. Müslümanlar özellikle akıl hastalıkları için ziyarete gelmekte ve burada bir gece kalmaktadır. Tedavi için türbe yanında oyuklarda kalınmaktadır. Ayrıca ikinci gözde namaz kılınmaktadır.

Anlatılır ki, Aziz Mamas bir çobanmış. Beslemiş olduğu koyun, keçi ve geyiklerin sütlerinden yoğurt, peynir yapar etrafındaki fakir fukaraya satarmış. Şammas

---

[141] Poli-Hasan Karlıtaş. Aziz Mamas ve Büyük Yalan

Baba Türbesi 1880'li yıllarda hem cami hem de kilise olarak kullanılırmış. Pazartesi'den Cuma gününe kadar Müslümanlar tarafından cami olarak kullanılan bu mekan Pazar günleri de bölgede yaşayan Rumlar tarafından kilise olarak kullanılmıştır. Bu mekanın aynı anda cami ve kilise olarak kullanılan tarihteki tek yer olduğu anlatılır.

İstanbul'un Ayamama deresine adını veren Kapadokya'lı Aziz Mamas'ın Gökçe (Mamasın) köyündeki mezarının Pir Şammas Baba adıyla türbeye çevrilmiş olduğu nakledilir. O yöredeki Aziz Mamas'ın gerçek mezarı, Kayseri yakınlarındaki Dikilitaş bölgesindedir. Ancak XIX. Yüzyılda tahrip edilerek yıkılmıştır. 1924 yılına kadar Aziz'in ölüm yıldönümü olan her 2 Eylül'de Hristiyanlarca ziyaret edilen mezar, bu özelliğini günümüzde Güzelyurt'ta bulunan kiliseye devretmiştir. Kıbrıs genelinde sekiz kilise Aziz Mamas adına adanmıştır. En önemlisi III. Yüzyıla ait mermer lahit mezarın (sarcophagus) bulunduğu Güzelyurt'taki Aziz Mamas Kilisesi'dir.

Selçuklular zamanında Eskil'in Karaman Vilayetine bağlı Esb-Keşan Kazalar grubuna merkezlik yaptığı İstanbul Başvekalet arşivi İl Yazıcı defterinde belirtilmektedir[142]. Geniş yerleşim yerlerine sahip olan Eskil'de; Böğet Köyü, Ortakuyu, Köşk, Hüyüklü, Mutlu, Çulfa, Sağsak ve Tosun Yaylalarında höyükler mevcut olup, mimari eser kalıntılarına rastlanılmaktadır.

Ortakuyu yaylasında Bizanslılardan kalma Tiyatro kalıntıları mevcuttur. Bağdat yolu olarak bilinen tarihi yolun taş döşeli kısımlarına Bayramdüğün mevkisinde rastlanılmaktadır. Eskil 1929 yılında belde statüsüne kavuşmuş, aynı tarihte Eskil Belediyesi kurulmuş, 1990'da ilçe statüsüne getirilmiştir.

İlçe Merkezinde bulunan Ulu Cami Osmanlı mimarisinin ahşap direkli camilerinin güzel örneklerindendir[143]. Yapının sütunları, tavanı ve döşemesi ahşaptır. Caminin giriş kapısı üstünde 1734 tarihli sekiz satırlık kitabesi bulunmaktadır. Bu kitabenin yapım mı onarım kitabesi mi olduğu belli değildir.

Cami kesme taştan yapılmış olup kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Camii içinde 44 adet ahşap sütun bulunmaktadır. Mihraba dikey beş sahından

---

142 http://www.eskil.bel.tr/

143 Bekir Deniz. Aksaray'da (Niğde) Ahşap Sütunlu İki Köy Camii

oluşmaktadır. Caminin tavanı düz ahşap levhalarla kaplıdır. Levhaların üzerine ahşap çıtalarla kafesleme yapılmıştır. Tavanda çıtalar arasında yerleştirilmiş ahşap üstüne kök boyayla kalemişi bikisel ve geometrik süslemeler yapılmış dairesel panolar dikkat çekicidir. Özellikle mihrap önünde, tavanındaki dikdörtgen panoda yer alan bitkisel süslemeler ve İhlas suresi göz kamaştırıcıdır. Ahşap sütun yastıkları da bitkisel ve geometrik kalemişi bezemelidir. Yastıkların üzerinde ahşap hatıllar bulunmaktadır. Kiriş de denilen hatılların üzerinde ahşap tavanı taşıyan tahtaları destekleyen ahşap konsollar görülür. Bazen aynı kirişleri taşıyan sütunların iki tanesi yan yana gelerek ikiz sütun gibi bir izlenim verirler. Harimde beden duvarlarındaki pencerelerle, doğu yönündeki kapı dışında açıklık yoktur. Sadece doğu duvarında kapı ile pencere arasına çift kapaklı bir dolap yerleştirilmiştir.

Harimin kuzeydoğu yönündeki ahşap merdivenle ikinci kattaki kadınlar mahfiline çıkılmaktadır. Ahşap malzemeli mahfil harimin üç yönünü dolanmaktadır.

Cami mihrabı ve minberi son dönemlerde yapılmıştır. Yapı 1926, 1970 ve 1984 yıllarında onarım geçirmiştir. Birinci onarım, aynı köyden 'Yusuf Hoca' isimli bir zat tarafından yaptırılmıştır. Bu tamirde, binanın toprak damı sökülerek, kiremit kaplı sivri çatı ile örtülmüştür. Caminin sıvasız taş örgüsü sıva ile kapatılmıştır. Yine aynı onarımda, bugünkü kadınlar mahfili yapılmıştır. Kadınlar mahfili cami içinde üç yönü çevrelemektedir.

Cami son kez de, 1984 yılı yaz döneminde Vakıflar Genel Müdürlüğünce onarılmıştır. Bu tamirde, yapının yarım daire profilli mihrabı iç içe üç nişli bir mihrap haline getirilmiş, kuzey duvarının kadınlar mahfili seviyesindeki nemlenen sıva tabakası sıyrılarak, tekrar sıvanıp badanalanmıştır. Camii minaresi 1964 yılında yapılmıştır. Yapının avlusunda yer yer devşirme malzemeler görülmektedir.

Düzgün kesme taştan yapılan *Böget* köyü camii kare planlı olup, mihraba dikey üç neflidir. Altı adet ahşap sütuna oturan üst örtü de ahşaptır. Sütun altları mermerdendir. Minber ve mihrabı sonradan yapılmıştır. Yapıda yer yer devşirme malzeme kullanılmıştır. Yapının doğu duvarında Yunanca kitabeli taş kullanılmıştır. Duvarlarda Allah, Muhammet ve dört halifenin isimleri yazılmış olup 2006 yılında yapılan restorasyonla yenilenmiştir. Ahşap olan tavanda geometrik ve bitkisel motifli kalemişi süslemeler yer almaktadır. Cami girişinde son cemaat mahali, içinde kuzey tarafta kadınlar mahfili bulunmaktadır. Minaresi 1980'li yıllarda yenilenmiştir. Yapı 2006 yılında geniş çaplı restorasyon geçirmiştir.

Nakledilir ki, İbrahim Bey, yakın zamanlara kadar barut imâl edildiği için, eskiden «kârhane» diye anılan, bugün çöplük olarak kullanılan yerde köyü kurmuş, aynı yerde erkekler ve kadınlar için birer hamam, bataklık arazinin kenarına bir ev (köşk), bir cami, köyün giriş ve çıkış yönlerine de birer değirmen yaptırmıştır. Günümüze hamamlardan birisinin kalıntıları

gelebilmiş, ev ve değirmenler yıkılmıştır. Cami ise, halen kullanılmaktadır. İbrahim Bey'in caminin ahşap malzemelerini, bugün Eskil'e bağlı «inağzı» diye bilinen ören yerindeki bir camiden getirttiği anlatılır.

Tarihi kaynaklarda, XIX. Yüzyılda Aksaray'ın barut yapım yeri olduğundan söz edilir. Fakat Eşmekaya'nın ismi geçmez.

Eşmekaya kasabasında Aşağı Mahalledeki cami mihraba dikey 3 nefli olup kare planlıdır[144]. Girişi doğudandır. Cami içinde ahşap direkler kullanılmıştır. Kadınlar mahfili sonradan yapılmıştır. Girişinde son cemaat mahfili bulunmaktadır. Camide yer yer devşirme malzemeler görülmektedir. Son cemaat mahallinde ahşaptan oymalı mihrap nişi bulunmaktadır. Duvarlar kerpiç olup üstü çatı kaplanmıştır. Minaresi 2002 yılında yenilenmiştir.

---

144 Bekir Deniz. Aksaray’da (Niğde) Ahşap Sütunlu İki Köy Camii

Cumhuriyetin ilk yıllarında, Aksaray, vilayet iken ve Aksaray'ın daha sonra ilçe olduğu dönemde Gülağaç, buraya bağlı bir köy durumunda idi[145]. 1957 yılında belde olan ilçenin o zamanki adı Ağaçlı'dır. Aksaray 1989'da il olunca Ağaçlı beldesi de aynı tarihte ilçe olan Güzelyurt'a bağlanır. Gülağaç, 1990'da merkezi Ağaçlı kasabası olmak üzere ilçe statüsüne kavuşur.

Gülpınar kasabasının çok eski bir tarihi vardır[146]. Gelveri'yi (Güzelyurt'u) Sultan II. Keykavus'dan Konya Subaşısı Sipehsalar 657 tarihinde satın almıştır. Burasının da Selçuklu Hükümdarlarından birisinin hacibinin mülkü olduğu anlaşılmaktadır. Sonra halkın ağzında bu ad (Hicib) şeklini alır. Kanuni devrine ait bir İlyazıcı Defteri'nde bu ad (Hacib Köyü) şeklinde geçer. Malikanesinin yarısı bu köydeki Kara Abdal Zaviyesinin, diğer yarısı da Turasan Dede'nin evlad vakfıdır. **Kara Abdal Türbesi,** Şeyh Turasan Dede'nin halifesine ait olup Gülpınar kasabasının Orta Mahallesinde, kabristanlığın içindedir[147]. Sultan III. Murad adına tutulan defterde de bu köyün Aksaray'ın Bekir Nahiyesine bağlı olduğu söylenir.

---

145 http://www.gulagac.gov.tr/
146 http://www.gulpinar.bel.tr/
147 http://www.gulpinar.bel.tr

III. Murad zamanında, köyün yetmiş mükellef nüfusu vardır. Kara Abdal Zaviyesi yıkılmış, türbenin kubbesi de çökmüştür. Zaviyenin kubbeli camii ayaktadır. Hicip Kasabası, Hasan Dağı'nın sularını cömertçe akıttığı bir yere kurulmuştur. Bugün (Kayi, Kaya) gibi konuşulan yerde bu cami yıkılmış, taşları yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Cami bir kaynağın başına yapılmıştır.

Buradaki Türbe metruk bir kabristanin içindedir. Bu müslüman kabristan vaktiyle burada büyük bir köyün olduğunu gösteriyor. Eski adı (Hacip) olan ve buradaki bol sulu kaynaklarından dolayı önce Gürsu sonra da Gülpınar adı verilen bu kasabanın Hititler devrine kadar uzanan bir tarihi vardır.

Bekar Sultan Türbesi, Hıcıp (Gülpınar) köyünün 2 km. kadar yakınındadır. Karasu membaının sağında ekin ve yonca tarlalarının ortasında kubbeli bir türbedir. Türbeye ulaşmak için yol bulunmamakta ve tarlalardan geçilerek ulaşılabilmektedir. Türbe dört köşe temel üzerine oturtulmuş olup sekiz yüzlüdür. Alt kısmı kırmızı taştan, üst kısmı tuğladan yapılmış, tepe kısmında sekiz yüzün daralmasından oluşmuştur. Cephe genişliği 3.10 m. ve kuzeye açılmakta olan kapısının içten içe eni 0.95 metre, yüksekliği ise 2.15. m' dir. Taşlar çok güzel ve birbirine uygun şekilde konulmuş olup, günümüzde de bu halini muhafaza etmektedir. Türbenin alt kısmını kuşak halinde saran boş bir kısım bulunmaktadır. Burayı çinili bir kuşağın sardığı fakat sonradan yok edildiği sanılmaktadır.

Türbenin kitabesi de kayıptır. Yapının taş kısmının bitip kubbe kısmının başladığı yerde yer yer mavi çinilerle süslenmiş istalaktiti andıran benzemeler vardır. Bunun altında çinili tuğla ile yazılmış bulunan çok nefis bir kufi yazı bulunmaktadır. Bu kufide Besmele ve Ayet-el Kürsi bulunmaktadır. Konyalı eserinde, türbenin son zamanlarda kubbesine bal yapan arıların balını almak amacıyla alt kısımların ve sandukaların dinamitle tahrip edilmiş olduğunu esefle kaydeder[148]. Türbenin kubbe eteğinde bir pencere vardır. Bodrumunda da cenazeler ve mumyalık olmalıdır.

Türbenin kuzeyinde hamama ve havuza benzeyen kalıntılar ve doldurma harçlı yapı kalıntıları vardır. Türbenin güney kısımlarının alt tarafında temelleri bulunan bir zaviye yahut camiye benzeyen yer bulunmaktadır. Kitabesi yok olmuştur. Köylüler bu türbeye Bekar Sultan Türbesi demektedirler. Buranın büyük bir iskan yeri ve türbenin de Danişmendoğulları eseri olduğu kabul edilir.

Gönül Öney Anadolu'dakilerle İran'daki türbeleri mukayeseyi ele aldığı makalesinde, türbenin taş gövdesi, tuğla külahı ile sanki Ervah Tepe türbesinin altı taştan kopyası olduğunu, portal, stalaktitli saçak, ayet bordürü ile İran etkileri gösterdiğini kaydederek türbeyi XII. Yüzyıl sonu ile XIII. Yüzyıl başlarına

[148] Konyalı, sh. 1447

tarihlendirir[149]. Deniz de makalesinde aynı görüşü paylaşır[150]. Ervah Mezarlığı'nda bulunan ve 1930-35 yıllarında yıktırılarak tuğlaları hapishane inşasında kullanılan anonim türbeyle, Bekar köyünde bulunan Bekar Sultan Türbesi (XII. yy. başları), Orta Asya ve İran (Büyük Selçuklu) geleneğini devam ettiren iki iyi örnektir.

Türbe Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 2000'li yıllarda restore ettirilir.

İlçeye beş km. mesafede bulunan *Demirci* kasabasında 1870'te yapılan Eski Cami'nin kitabesi olup kuzey-doğu köşesi kesik bir dikdörtgendir. Duvarlar moloz ve kesme taş, içi çamur harçlı, dış derzler çimento harçlıdır. Üstü toprak damla örtülüdür. Kuzey cephede sivri kemer üstünde dama çıkan bir merdiven vardır. Merdivenin doğu tarafında bulunan cümle kapısı kenarları profilli sivri kemer altında basık kemerlidir. Kapı üstünde kabartma iki ay ve altı köşeli bir rozet arasında sülüs "besmele" yazılıdır. İçerde dört köşeli kaide üstünde sekiz köşeli yanlamasına iki sıra halinde altı sütun ve sivri kemerler üstünde mihrap aksı istikametinde uzanan sivri tonozla örtülü dört neflidir. Mihrap batıdan ikinci nefin kıblesinde olup kıble duvarın tam ortasında değildir.

---

[149] Gönül Öney. İran ve Anadolu Selçuklu Türbelerinin Mukayesesi

[150] Bekir Deniz. Ak Kesene: Çu Havzasında Bir Yapı

İlçeye 11 km. mesafede bulunan *Camiliören* köyündeki geç Osmanlı dönemi camii mihraba paralel üç nefli dikdörtgene yakın planlıdır. Kesme taştan yapılmıştır. Kuzeyde bulunan son cemaat mahallinin batısında bulunan giriş kapısı, yapılan onarımlar sırasında doğu tarafa alınmıştır. Cami içinde mermer sütunlara atılan sivri kemerler üst örtüyü taşımaktadır. Cami mihrab önü kubbeli olup yan nefler çapraz tonozla örtülüdür. Mihrabın iki yanında mazgal pencere açılmıştır. Duvarların üstü bugün sıvalı ve boyanmıştır. Boya üstünde son zamanlarda yapılmış kalemişi hat yazıları ve çiçek motifleri kemer içlerine kırmızı mavi renklerde süslemeler bulunmaktadır. Cami duvarına sabit taş minberi köşk şeklinde yapılmıştır. Mihrabı alçıdan olan caminin bir de köşk minaresi bulunmaktadır.

XII. Yüzyılda Anadolu'ya hakim olan Selçuklular, toprağı işlemeyi bilen Rumların göçünü önlemek için onlara bazı imtiyazlar tanırlar. Böylece Hristiyan ve Müslüman halk bir arada yaşamaya başlar. Belisırma'da bulunan St. Georges (Kırkdamaltı) Kilisesi bu duruma iyi bir örnektir. Burada bulunan freskte, bölgenin o dönemdeki beylerbeyi olan Basil Güyakupos, Türk kıyafetleri içinde resmedilir ve freskin kitabesinde Sultan II. Mesut için çok yüksek ve çok asil bir sultan olarak söz edilir[151].

Güzelyurt, bir müddet için Eratna ve Karaman Beylikleri'nin de toprağı olur, Yine bu sıralarda Moğol akınlarına uğrar. 1470 yılında Osmanlı hakimiyetine girer. Osmanlı döneminde, Güzelyurt'taki Hıristiyan nüfus, Lozan antlaşmasına kadar, daima Selçuklular döneminde buraya yerleştirilen Müslüman nüfustan fazla olmuştur. 1815 yılında yapılmış bir nüfus sayımında Hristiyanların oturduğu 300 hane ve 100'den fazla kilise olduğu tespit edilmiştir. Buna karşılık Müslümanlara ait üç cami vardır. Bu haliyle Güzelyurt, çok eskiden beri gelmekte olan ve kültürel geleneklerini sürdüren bir Rum köyüdür.

Güzelyurt tarihi gelişmesini özellikle, Nenezili

[151] www.aksaraykulturturizm.gov.tr/

(bugünkü ismi *Bekarlar* kasabası) din bilgini Aziz Gregorios Teologos'a (IV. Yüzyıl) borçludur. Kendisine Gelveri'yi merkez olarak seçen bu aziz Hristiyanlığın Anadolu'da yayılmasını sağlar. O dönemde manastır yaşantısının temelini atar. İleri sürdüğü fikirler daha sonra Ortodoks mezhebini ortaya çıkarır. İlçede ve Manastır Vadisi'nde Bizans ve Osmanlı döneminden kalma, kayalara oyulmuş elliye yakın kilise vardır. Ayrıca üç yeraltı şehri ve bir kaya camii bulunmaktadır.

XIX. Yüzyılda Hristiyanlar, Selçuklu Dönemi'nde daha önce bir takım ayrıcalıklara sahip olmaları ve Osmanlı zamanında kapitülasyonlardan yararlanmaları, ayrıca askere gitmemeleri sebebiyle ekonomik üstünlüğü ellerinde bulunduruyorlardı. Güzelyurt'taki Rumların büyük çoğunluğu arazinin verimsiz olması sebebiyle büyük şehirlerde iş yapmışlar ve çok zengin olmuşlardır. Bu gelirlerin memlekete aktarılması neticesinde, önemli bir dini merkez olan Güzelyurt bölge ticaretini elinde tutar hale gelmiştir.

Osmanlının son dönemlerinde özel izinle para basabilecek kadar kuvvetli bir temele sahip olan bu dini sistem sonucunda, yalnızca merkezde 48 adet kilisenin varlığı saptanmıştır. 4,5 km. uzunluğundaki Manastır Vadisi ise, tarihte bir manastır ve pek çok kilise ile binlerce insanı barındırmıştır. III. ve IV. yüzyıllarda ilk manastır hayatının burada başladığı söylenmektedir. Vadi boyunca 28 adet kaya kilisesi bulunmaktadır. İçlerinde en önemlileri Sivişli Kilise, Büyük Kilise Camii, Papaz Evi, Kalburlu Kilise ve Kömürlü Kilise'dir. 1924 yılına kadar,

ilçede Rum ve Türk nüfus bir arada yaşamışlardır. Büyük Mübadele'de Rumlar, Yunanistan'ın Kastorya ve Kozan köylerinden gelen Türklere evlerini terk etmişlerdir. İlçede mübadele 1924 yılında yapılmış ve buradan göç eden vatandaşlar Yunanistan'ın Kavala şehrine bağlı Nea Kalvari (Yeni Gelveri)'ye yerleştirilmiştir. Kurulan bu yerleşim alanı tamamen Türk dili konuşmakta ve her yıl düzenli bir şekilde uluslararası Türk-Yunan Dostluk Festivali düzenlenmektedir.

Selime kasabasında Ihlara vadisine giden yolun kenarındaki cami, peribacalarının eteğinde meyilli bir yerde kurulmuştur[152]. Yapı *Selimiye* ve *Hamza Bey Camii* adlarıyla da anılmaktadır. Giriş kapısının üzerinde üç satırlık Arapça kitabeye göre cami 1524-25 yılının Şaban ayının ortalarında İmam Gazali evladı neslindcn Oruç Beyoğlu Hamza Bey tarafından yaptırılmıştır. Kuzey-güney doğrultusunda uzanan düzgün olmayan dikdörtgen bir plana sahiptir ve tek sahnlıdır. İçten kuzey-güney doğrultusunda uzanan beşik tonozla örtülüdür. Kesme taştan inşa edilen cami, fevkani bir düzenleme göstermektedir. Güneydeki mekanın altında bugün kiler olarak kullanılan ve giriş kapısı örülerek kısmen kapatılmış bir zemin kata sahiptir. Caminin batı duvarının dışa taşan kademesi üzerinde ve batı duvarına bitişik merdivenle ulaşılan köşk minaresi orijinal değildir. Hamza Bey bu eserden başka Aksaray Bimarhane Mahallesi 'nde, 1528-29 tarihinde bir mektep yaptırmıştır.

---

[152] Ali Boran-Zeki Erdal. Aksaray'da Üç Cami

Konyalı, Selime Sultan (Ali Paşa) Türbesi'nin yanında gömülü olan Derviş Bey'in, baninin kardeşi olduğunu iddia etmektedir. Kitabesinde “merhum ve mağfur Said-üs-şehid” yazılıdır[153].

Ali Paşa Türbesi, Selime köyü kabristanı içerisinde bulunmaktadır. Sekiz yüzlü ve konik kubbeli türbenin alt kısmı ve kubbesi taşla yapılmış her yüzünün eni 3.30 cm. köşeleri kırmızı tuğla ile yapılarak dekoratif bir görünüm kazanmıştır. Dekoratif kısımların ortaları muntazam kesme taşla yapılmış olup türbenin kapısı kuzeye açılır. Türbe birçok Selçuklu türbesi gibi cenazelik veya mumyalık olarak adlandırılan bodrum katlıdır. Bu katın kapısı güneye açılır. Türbenin kapısı tuğla ile kemerleşmiştir, yüksekliği 1.70 m’dir. Türbenin içinde iki sıra halinde yedi basit ve sade sanduka mevcuttur. Ali Paşa burada öldürülmüş ve sonra da ailesi tarafından bu türbe yaptırılmış, cesetler türbenin cenazeliğine konulmuştur.

Konyalı eserinde türbe ve hikayesi hakkında bilgi verir[154]. Cenazeler ıskaralar üstüne konmuş tabutlardaki ölü başları her sene Selimeliler tarafından alınarak çayda yıkandıktan ve temizlendikten sonra tekrar yerine konuyor. Bize bir çocuk bu başları çıkardı, eşiğe sıraladı ve gösterdi. Başlar bembeyaz ve çok temizdi. Zaten Selimeliler yağmur yağmadığı senelerde yağmur duasına

---

[153] Konyalı, sh. 2336

[154] Abideleri ve Kitabeleriyle Aksaray Tarihi. İbrahim Hakkı Konyalı. Fatih Yayınevi Matbaası. İstanbul. 1974

çıkarken Selime'deki bir mağarada bulunan mumyayı çayda ıslatarak tekrar yerine koymayı adet edinmişlerdir.

Moğollardan İrencin Noyan'ın Aksaray'da bulunduğu zaman Şenkitoğlu, Aksaray beyi ve hakimi Ali Paşa'ya müthiş bir husumet göstermişti[155]. O İrencin'e yaranmak için her meşhuru, her nüfuzlu adamı yok etmek istiyordu. Aksaray hakimiyetini babalarından ve dedelerinden tevarüs eden Ali Paşa'ya ve kardeşi Ahi Ahmed'e sataşmıştı. Halbuki İrencin, Ali Paşa'nın Aksaray'daki hakimiyetini kabul etmişti. Şenkitoğlu Ali Paşa'ya her çeşit iftirayı yapmış, kendisine yardımcı olarak Tatar askerlerinin gelmekte olduğu hakkında bir yalan haberi Aksaray'da yaymıştı. Bunun üzerine Ali Paşa kardeşi Ahi Ahmed ve yanındakilerle beraber tarihçi Kerimüddin Mahmud'un mülkü olan Selime Kalesine gittiler ve sığındılar. Şenkitoğlu ile Aksaray kadısı Merendli Mecdüddin bunları takip etti. Yalan vaatlerle Ali Paşa'yı ve 30 adamını kaleden çıkarttırarak hepsini öldürttüler. Öldürdüklerinin ve kale sahibi Aksaray evkaf mütevellisi olan tarihçi Kerimüddin'in mallarını ve servetini yağmaladılar. Öldürülenlerin cesetleri Selime köyü kabristanına gömülmüştür. Ali Paşa'nın ailesi ve onu sevenler bu türbeyi yaptırdılar. Cesetlerini türbenin cenazeliğine koydular. Türbedeki diğer yatırlar da muhtemelen bu ailedendir.

Ali Paşa ve kardeşi Ahi Ahmed ile beraber Aksaray'ın nüfuzlu ve şöhretli adamları bu arada

---

155 Müsameretü'l Ahbar. Kerimüddin Aksarayi. Sh. 248

Aksaray’daki Cıncıklı Camisini (Hacı Yusuf Mescidi) yaptıran Hacı Yusuf da vardı[156]. Tarihçi Kerimüddin ölenler arasında şu kişileri de yazar. Hoca Ömer Şerefüddin, Hoca Yakut, Hacı Yusuf, Okçubaşı Ferhad, Nerbaşi, Leyl-i Katiboğlu.

Aya Gregorios Theologos Kilisesi bir orta ve iki yan neften oluşan bazilika tipinde bir kilisedir. Kilise avlusunda misafirhane, fırın, su sarnıcı ve tuvalet bulunmaktadır. Bu yapıların hepsi düzgün kesme

---

[156] Muhsin Çelebi Mahallesindeki mescidin günümüze orijinal tek duvarı kalmış olup planının nasıl olduğu takp edilememektedir. 1846 ve 1962 tarihlerinde onarım görmüş olan mescidin batısında dikdörtgen niş içerisinde bir kapı bulunur, güneyde ise yuvarlak mihrap nişi yer alır mihrabın iki yanında simetrik birer pencere görülmektedir. Sonradan eklenen ahşap minber mihrabın sağındadır. Kuzey tarafında ahşap kadınlar mahfili bulunmaktadır. Tavan ahşap kaplamadır. Mescidin en süslü cephesi batı cephesidir ve tuğla ile örülmüştür. Duvarın alt kısmı ve köşeleri taşla sağlamlaştırılmıştır. Bütün cephe üç sağır kemerle bölünmüş ve turkuvaz renkli çini ile süslenmiştir. Kapı üzerinde bulunan kufi yazılı çini kitabe kapının genişletilmesi sırasında büyük ölçüde tahrip olmuştur. Süslemeler geometrik olup çok miktarda yıldız motifleri işlenmiştir. Üst örtüsü kırma çatı olup kiremitle kapatılmıştır. Zaman içinde yok olan çinilerin yerini turkuvaz, kiremit kırmızısı ve beyaz boya ile boyanarak temsili olarak yaşatılmaktadır.

taşlardan yapılmıştır. Avluya giriş batı yönünde anıtsal bir kapıdan sağlanmaktadır

Andreades ve Akakiadesin belirttiğine göre bu kilise Büyük Teodosius tarafından 385 yılında yaptırılmıştır[157]. Akakiades, kilisenin üç kapısından birisinin üzerindeki kitabede, "Bu haç kilisesi Bizans İmparatoru Theodosius tarafından inşa edilmiştir. İmp. Gregorius Naziarzos eli ile de kutsal haçın bir parçasını kiliseye hediye etmiştir.", cümlelerini okuyabildiğini daha başka yazılar da olduğunu, fakat bunların okunmasının mümkün olmadığını yazmaktadır. Kapalı Yunan haçı tipine ait olan bu kilisenin plan şeması sonradan yapılan ilavelerle değişikliğe uğramıştır. Apsis kısmında görülen kalıntı eski yapının parçasıdır.

Kilisenin yapıldığı 385 yılından sonra önemli değişiklikler geçirdiği anlaşılmaktadır. En önemli değişiklik ise 1835 yılındaki restorasyon sırasında olmuştur. Kilisenin plan şemasında kapalı Yunan haçı tipinden üç nefli kubbeli bazilika tipine geçilmiştir.

Andreades'in belirttiğine göre kilisenin kitabesinde "Aya Gregorios Theologos'un bu kutsal kilisesi Kellivar'lı Hristiyanların yardımıyla ve mimar Gregorius Madenci tarafından 1835 yılında tamir edilmiştir." cümlesi yer almaktadır. Bu kitabenin daha eski bir kitabenin yazılarını silmek suretiyle yazıldığı iddia edilmektedir. Bu da 385 yılındaki kitabe olsa gerektir. Kilisenin giriş kapısı üzerinde yazılı bulunan

---

[157] www.guzelyurt-belediyesi.com/

1896 tarihi büyük bir olasılıkla narteksin kapatılması sırasında yazılmıştır.

Aya Gregorios Theologos Kilisesi 1924 yılından sonra camiye çevrilmiştir. 15 m. yüksekliğinde olan çan kulesi tuğla ile örülerek minare haline getirilmiş dış cephede hiçbir değişiklik yapılmamıştır.

Kaya Camii kaya oyma iki mekan ve taştan yapılmış son cemaat yeri bulunan bir camidir. Oyma mekanlardan birisi ana mekan diğeri ise okul-Kuran kursu olarak kullanılmıştır

Cami esas olarak önde düzgün olmayan taşlardan yapılmış tonoz örtülü bir son cemaat yeri ve onun gerisindeki ana mekandan oluşur. Ana mekan tamamen kayaya oyulmuştur. Girişte karşıda mihrap sağ yanında minber kalıntısı (taş merdivenler) sol yanında ise iki kandillik nişi bulunmaktadır. Sağ yanda mihrap ve minber arasında bir adet kandillik nişçiği vardır. Girişte sol yandaki geniş ve yüksek niş ayakkabılık olarak kullanılmış olmalıdır. İç mekanda minber merdivenlerinin başladığı yerde bir kaya sütunu bulunur.

Ana mekanın okuma yeriyle ilişkisi küçük bir pencereyle sağlanmıştır. Ayrıca geçiş yoktur. Bu kısma dışardan ve sağ yandan girilir. Güney kısmında ortada ocak, yanlarda ise nişler bulunur. Nişlere Manastır Vadisine bakan küçük pencereler açılmıştır. Son cemaat yeri tonozunu taşıyan iki kemerden biri çökmek üzeredir. Bu mekandan da sağda kaya duvara oyulmuş bir mihrap ve yanlarında kandiller görülmektedir.

1858 tarihli dörtlü beşik çatısı olan iki katlı Rahipler Okulu ile kuzeyde bitişiğinde düz damlı ve tek katlı bir yapıdan oluşan iki yapı, arkadaki bağımsız Kızlar Okulu; "Manastır Okulu"nu oluşturmaktadır. Kompleks bir yapı grubu oluşuyla ve bulundukları yer sebebiyle Güzelyurt'ta önemli bir yer tutarlar. Manastır Okulu'nu oluşturan yapılardan birisi olan iki katlı Rahipler (Erkekler) okulu restore edilerek otele, yanında devam eden ona bitişik dikdörtgen şeklindeki tek katlı yapı ise restorana dönüştürülmüştür.

1913 tarihli Kızlar Okulu kare bir plana sahip ortada uzun bir tonoz mekana (salon) iki yönde açılan odalardan oluşur. Odanın tavan örtüleri tonoz şeklindedir. Yapıya giriş batı yönündendir. Bu kısım niş şeklindedir. Önü sütunludur. Karşı simetriğinden de yapıya girmek mümkündür. Salona açılan odalarda dikdörtgen şekilli ikişer pencere bulunur. Çatısı trapez çatı şeklindedir. Yapı Güzelyurt Belediyesi tarafından restore edilerek turistik otel haline getirilmiştir

1832 tarihli *Kasaba* Camiinin kıble tarafı kayalara oyulmuş, mağara şeklinde kuzey tarafı ise yumuşak kesme taş kagirdir. Pencereler kesme taş lentoludur. Üstü toprak dam ile örtülüdür. Doğu taraftaki bir taş merdivenle dama çıkılır. Dam üstünde dört taş direkli bir kulecik minare yerini tutar.

Kapı sivri kemer altında basık kemerlidir. İçeride derinliğine sıralı dört köşeli, üçerden altı ayak ve sivri kemerler üstünde uzanan tonozlarla örtülü üç nefli bir

yapıdır. Mihrap üç dilimli, dairevi kemerlidir. Minber tahta ve basittir.

Baydı Hatun Türbesi, Ihlara'ya girerken yolun solundaki köye ve Ihlara deresine hakim bir yerde bulunmaktadır[158]. Türbe taştan yapılmış, dört taş kemerli beşik örtülü bir yapıdır. Kapı sövesi iki taştandır. Üstüne adi uzun bir lento konmuştur. Kapının iç kısmı kemerli olarak yapılmıştır. Üstünde 0.80 cm. uzunluğunda kaba taştan yontulmuş bir alem bulunmaktadır. Başına erkeklere mahsus serpuşlu bir taş dikilmiştir. Bu sanduka ve taş daha sonra yapılmıştır. Baydı Hatun türbesi Karamanoğulları dönemine ait olup beratı bulunmaktaydı. Fatih de bunun yürürlükte kalmasını kabul etmişti.

Vaktiyle mescit olarak da kullanılan türbeye halk, 'Hızır İlyaslık' dermiş ve her yıl burada toplanarak yerler, içerler ve eğlenirlermiş. Son yıllarda türbe ve çevresi yenilenmiştir.

Selime Kasabası, Aksaray İlinin Güzelyurt İlçesi sınırları içerisinde yer alan bir yerleşim yeri olup Ihlara Vadisi'nin bitiminde yer almaktadır. Kasabanın Farsça ismi Salime olup, Roma Dönemi'nde burası Salaberina adıyla bilinmektedir. Burası çok önemli bir müstahkem mevki olduğu için arşivlerde il şeklinde de anılmış ve yazılmıştır. İlk İslami kaynaklarda buraya, Salamon denmektedir.

Peribacalarının en büyüğünün içine bir kale

---

[158] Konyalı, Sh. 1436

kurulmuş, Hititler, Asurlular, Persler, Romalılar, Bizanslılar, Danişmentler, Selçuklular ve Karamanoğulları bu kaleden yararlanmıştır. Kayalara üç-dört katlı sığınaklar, barınaklar, kiliseler, mezarlar, meskenler ve türbeler oyulmuştur. Mekanlar öyle yüksek ve geniş oyulmuşlardır ki deve kervanları yükleri ile girerek en üstteki sığınak yerine kadar ulaşmışlardır.

Eskiden burada çok sayıda mumya bulunduğu ifade edilse de köylüler tarafından bunların hepsinin tahrip edildiği anlaşılmaktadır. Burada bulunan manastır, Kalenin güney ve güney doğusunda kayaya ve peribacaları içine oyulmuş kilise, şapel ve barınmak amacıyla oluşturulmuş mekanlar kompleksidir. Üç nefli bazilikal planlı kilisesi, bölgedeki bu plan tipinin tek temsilcisidir. Manastır VIII. ile IX. yüzyıla, kilisedeki figürlü freskler, X. yüzyıl sonu ile XI. yüzyıl başlarına tarihlenmektedir. Fresklerdeki sahneler Hz. İsa'nın Göğe Çıkışı, Müjde, Doğum, Üç Müneccimin Tapınması, Çocukların Öldürülmesi, Mısır'a Kaçış, Elizabeth'in Takip Edilmesi, Vaftiz, Hz. Meryem'in İlk Yedi Adımı, Hz. Meryem'in Mabede Takdimi, Koimesis ve piskopos tasvirleri yer almaktadır.

Kalenin dışında kaya mekanlar, Ihlara Vadisi'ne özgü konutlar, camiler ve bir adet köprü bulunmaktadır.

Selime Köyü'nün güneyinde yer alan ve 1525 yılında yapılan cami yol üzerinde solda kalır. Dikdörtgen planlı cami, düzgün kesme ve moloz taştan yapılma yığma bir yapıdır. Caminin çatısı düz betondur.

Girişi, yola bakan cephenin sol tarafından

sağlanır. Kapı üzerinde dört satırlık beyaz mermer üzerine bozuk sülüs yazıdan oluşan kitabesi vardır. Kapının sağından, duvara bitişik taş bir merdivenle devrinin özelliklerini gösteren dört taş sütun üzerinde beton külahlı ezanlığa çıkılmaktadır.

Sağ yan cephesinde ortada yukarda tek bir pencere sol yanda ise ortada bir pencere vardır.

Ihlara yolu üzerinde sağ tarafta vadi içinde kalan Selime Sultan türbesi, Selçuklu dönemi yapısıdır. Sekizgen temel üzerine oturmuş, sekizgen külahlı, kesme taştan yapılmış türbenin yedi yuvarlak kemerli duvarı işlemeli bir duvarında ise alınlığı yuvarlak kemerli kapısı vardır. Etrafı mezarlık olup duvarla çevrilidir.

İlçeye beş km. mesafede bulunan *Sivrihisar* köyünün 1,5-2 km. doğusunda bulunan iri düzgün kesme taştan yapılmış kızıl renkli taşlardan olması nedeniyle Kızıl Kilise adını almış plan ve freskolarına bakılarak V-VIII. yüzyıla tarihlendirilen serbest haç planlı kilise ve 100 m. kuzeyinde temel izleri mevcut küçük şapel bulunmaktadır.

İlçeye 18 km. mesafede bulunan *Gaziemir* köyünün adı, köyde bulunan Emirgazi Türbesi'nden gelir. Daha önceden adının Emirgazi olduğu, sonradan bu ismin Gaziemir şeklinde değiştirildiği söylenir. Aksaray'a 50, Güzelyurt'a 18 km. uzaklıkta yer alan köyün başlıca gelir kaynakları arasında tarım ve hayvancılık bulunmaktadır. Nüfusu bin civarında olan köyde yaşayanlar Alevi kökenlidir.

Köyde bulunan **Emirgazi** Türbesi, dikdörtgen

şeklinde, yaklaşık 8x5 m ebatlarında taştan örülerek yapılmıştır. Türbenin üzeri daha önceden kemerli bir tavan örtüsü ile kapalı iken, bu bölüm sonradan yıkılarak ortadan kaldırılır. Türbenin içinde mezar taşı ve sandukası bulunmayan bir de yatır vardır. Türbenin Danişmentoğulları'ndan Emirgazi'ye ait olduğu sanılıyor.

Danişmendliler ve Anadolu Selçukluları döneminde, doğudan Anadoluya gelen Türkmen aşiretleri, hem Bizanslılardan kalan meskenlere hem de meralara yeni yerleşim merkezleri kurarlar. Bunlardan biri de Eyüpeli olup, Ortaköy bu köyün kalıntıları üzerine kurulmuştur.

1243 Karadağ bozgunu neticesinde meydana gelen devlet otoritesi boşluğu sebebiyle Ortaköy ve çevresi de Selçuklu Eratna oğulları, Kadı Burhaneddin ve Karamanoğulları arasında el değiştirir. 1470'de İshak Paşa'nın Şereflikoçhisar ve Aksaray çevresini Osmanlı hakimiyetine almasıyla birlikte, Ortaköy ve çevresi de Osmanlı yönetimine girer. 1477'de Aksaray ve çevresinin nüfusu yazılmış, tahrir defterleri tutulmuş, emlak ve vakıfları belirlenmiştir.

Bu dönemde Aksaray, Karaman Eyaletine bağlı bir sancak merkezidir. Aksaray'a, Hasandağı, Bekir, Eyübeli, Sahra, Ova, Eyyup nahiyelerinin yanı sıra Şereflikoçhisar da nahiye olarak bağlanmıştır. Ortaköy halkı, Aksaraylılar gibi II. Beyazıd dönemindeki Cem Sultan isyanında, Sultan Beyazıd tarafını tutmuşlardır.

Günümüzde Merkez Camii olarak anılan Hacı Ali Paşa Camii 1905 yılında inşa edilir. Mihrabın

çevresinde Hattat Raşit Tiryakioğlu'nun yazdığı Besmele ve Ayete'l Kürsi vardır[159].

1883 tarihli Yukarı Mahalle Camii dikdörtgen planlıdır. Duvarlar kesme ve moloz taş kargirdir. Camiye doğu cephesinin ortasındaki bir kapıdan girilir. Bu kapının kuzey tarafındaki bir taş merdivenden dama çıkılır. İçerde salon kısmında dört ahşap direk ve kavak kirişleri ve mertekler örtmektedir. Kuzey tarafta duvara yapışık iki ayakla iki taş sütun üstünde üç dairevi kemer gerisinde ahşaptan basit bir mahfil vardır. Mihrap ve minber basittir. Günümüzde restorasyon görmüş, kubbesi kurşun levha ile kaplanmış ve cephesi sıvanmıştır.

Sarıkaraman beldesindeki cami 1825 tarihli olup hemen yanına yeni bir cami yapılmıştır. Bu yeni cami ile birlikte eski caminin kullanımı bırakılmış olup harap durumdadır. Dikdörtgen planlı caminin harim kısmı iki nefe ayrılmıştır. Camiye basık kemerli bir giriş kapısından girilmektedir. Caminin son cemaat yeri bulunmamaktadır. Harim kısmında ahşap kadınlar mahfili vardır. Caminin harim kısmında yer yer arapça harflerle yazılmış yazılar yer alır. Caminin doğu dış beden duvarında ezanlığın ve ezanlığa çıkan merdivenlerin izleri görülmektedir.

Sarıkaraman Kasabası *Reşadiye* köyünde bulunan ve halk tarafından Ziyaret Tepesi olarak adlandırılan tepe ismini **Yunus Emre**'ye atfedilen bir türbenin bulunması sebebiyle almıştır. Türbe (anıt mezar) yörede ziyaret

---

159 Doğan Kaya. Ortaköy ve Çevre Folkloru Araştırması

tepesi olarak adlandırılan 1267m. yükseklikteki kayanın doğu ucunda yer almaktadır. Burada eskiden moloz taştan kireç harçla inşa edilmiş bir türbe harabesi yerine 1988 yılında Kırşehir Valiliğince Yunus Emre dönemi mimarisine uygun olarak yeni bir türbe inşa ettirilmiştir. Türbenin yaklaşık 250 m. güneyinde ise moloz taş ve Horasan harcı ile yapılmış çilehane binası yer almaktadır. Türbe çevresine üzeri açık bir namazgah ve ek tesislerden ibaret mekanlar inşa edilmiştir. Türbe içinde taş çerçeveli lahit bulunan dıştan dışa 4,50 m. kare prizma gövdeli, kesik piramidal külahlı bir yapıdır. Tabii kayalar üzerinde türbenin doğu ve güney cepheleri pencereli batı ve kuzey cepheleri ise kemer halindedir. Üst kısmı pencereli bindirme tavan şeklindedir. Namazgah türbenin kuzeyinde ve çevresi üç yandan alçak duvarla çevrilmiştir. Güneyine sade bir mihrap yerleştirilmiştir. Nevşehir taşı denen sarı renkli kesme taştan yapılmıştır. Çilehane olarak adlandırılan yapı ise moloz taştan yapılmıştır.

Sarıkaraman Beldesi *Durhasanlı* Köyündeki **Durhasanlı** kümbeti kare planlı, dört kemer üzerine kubbeli, duvarlardan kubbeye geçiş pandantifli olup kuzey girişlidir. Kümbetin dışı kesme taşla yapılmış olup iç duvarları moloz taşla yapılmıştır. İçteki köşe taşları da düzgün kesme taşla, kubbe bindirme tekniği ile moloz taşla inşa edilmiştir. Kümbetin içindeki mezar tahrip edilmiş, daha sonraları ise mezarın üzeri çevredeki taşlarla tekrar yapılmıştır. Kubbede dört tarafta birer tane pencere bulunmaktadır. Kümbetin girişi basık kemerli ve

kesme taştan yapılmadır. Yapı statik olarak tehlike arz etmektedir. Yer yer yapılan kaçak kazılar sonucu oldukça tahrip edilmiştir.

İshak Dede'nin *Hıdırlık* köyü ile *Yıldırımlar* köyü arasında türbesi vardır. İshak Dede'nin kim olduğu konusunda herhangi bir bilgi yoktur. Türbe yerel taşlardan inşa edilmiştir.

İlçenin *Namlıkışla* köyü yakınında bulunan Kartuluk Dağının en yüksek yerinde **Dede** olarak anılan bir ziyaret yeri vardır. Kartuluk Dağında kimin medfun bulunduğu bilinmemektedir. Bu yatır Türklerin dağ inancı kültüne göre ziyaret edilmektedir. Türbenin üzeri açıktır. Halk tarafından çocuğunun yaşamasını isteyenler ve malının çoğalmasını isteyenler tarafından ziyaret edilmektedir. Ziyarete gidenler türbe başında üç Fatiha okur, dileklerini dilerler ve yanında götürdükleri hediyeleri türbede bırakırlar.

Pir Koca'nın *Pirli* köyü mezarlığında türbesi vardır. Hacı Bektaş-ı Veli müritlerinden biri olan Pir Koca dinlenmek için bu köyde mola verir ve köyü beğenerek buraya yerleşir. Pirli köyü halkı Bektaşi tarikatındandır. Pir Koca'nın Cem Sultan ve II. Beyazıt'ın taht mücadelesinde Cem Sultan tarafında yer aldığı söylenmektedir. Türbenin üzeri açıktır. Halk tarafından değişik dilekler için ziyaret edilmektedir.

Anlatılır ki, Pir Koca'nın mezarında sürekli olarak bir mum yanarmış. Köye gelen bir Rum'un ardından bir daha mum yanmamış.

Sarıkaraman kasabasının dört km. yakınında bulunan ziyaret tepesinde türbesi vardır. Türbenin yeri bugün Reşadiye köyü sınırlarındadır. Anadolu'nun ve Türklerin en önemli tasavvuf ulularından olan Yunus Emre'nin birçok kasabamızda mezarı ve makamı bulunmaktadır. Aksaray'daki Yunus Emre türbesinden hemen hemen hiçbir araştırmacı hiç bahsetmemiştir. Oysa Hacı Bektaş-ı Veli Velayetnamesinde anılan Yunus Emre menakıbında doğum yeri olarak geçen Sivrihisar Sarıköy yalnız Eskişehir'de yoktur. Aksaray'da da Sivrihisar ve onun kuzeyinde Sarıköy bugünkü adıyla Sarıkaman Köyü (Kasabası) yer almaktadır. Türbede yatan şahsın kemikleri toplanmış ve yapılan incelemelerde bu şahısta Çömelme Hastalığı tespit edilmiştir.

Türbe bugün yenileştirilmiştir. Eski türbe yıkılmış ve günümüzdeki türbe yapılmıştır. Türbeye yakın yerde **Çile Damı** denilen Yunus Emre Çilehanesi bulunmaktadır.

Halk tarafından hayır duası ve değişik dilekler için yoğun olarak ziyaret edilmektedir. Eskiden türbe yanında bulunan çitlenbik ağacına çaput bağlanırmış. Türbe yağmur duası için de ziyaret edilmektedir.

Türbeyi ziyarete gelenlere veya çevrede çalışanlara Yunus Emre isim vererek birçok örnekte görünmüştür.

Aksaray’da Tarikatlar

Aksaray’da medfun bulunan dini şahsiyetler arasında Sinoplu Baba, Hacı Gazali Başer gibi Rufai ve İsmail Baba, el-Hac Abdurrahman Hazretleri, Ahmed Lütfi Hazretleri gibi Kadiri ve özellikle Pir Ali Aksarayi ve takipçileri gibi Bayrami şeyhlerinin bulunması, bu tarikatların şehirde bir zamanlar faal olduğunu göstermektedir.

Aksaray’da Mevlevilik

Aksaray Mevlevihanesi Beylikler döneminde yapılmış olup günümüze ulaşmamıştır[160]. Mevlevihanenin banisi bir hekim olup bir de mescid yaptırılmış idi ki bu mescid ya mevlevihanenin içinde veya bitişiğinde idi. Fahriye Mevlevihanesi’nin Dere Mahallesi Ortaokul Caddesi üzerinde olduğu nakledilir. Ervah Mezarlığındaki kabirlerden biri Mevlevi Ömer oğlu Hoca Osman (v. 1349)’ın diğeri Nurullah’ındır. Fatih ve II. Bayezid adına Aksaray vakıflarını tespit eden defterlerden Aksaray içinde Mevlevihane-i Fahriyye bulunduğu anlaşılıyor. Fatih zamanında bu

---

160 Muhammed Görür. Anadolu Selçukluları ve Beylikler Döneminde Aksaray Şehri. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi. Ankara. 1991

Mevlevihaneye Mehmed Çelebi tasarruf ediyordu. Bir bağ yeri Mevlevihaneye gelir olarak vakfedilmişti. Mevlana Celaleddin'in torunlarından Nefise Hatun'un türbe vakfı Mehmed Çelebinin tasarrufunda idi. Bu vakfın gelirleri arasında ırmak kenarında sevinç yerine yakın altı parça tarla vardı. Geliriyle Nefise Hatun'un ruhu için Kur'an okutulması vakfiyesinde belirtilmişti. Bu hatunun kocası Mübarek Şah idi.

Konyalı, Belediye başkanı Taki Tatlıpınar'ın babası Esad Efendi (v. 1950)'nin amcası Hacı Besim Efendi'nin Mevlevi şeyhi olduğundan söz eder[161].

1477 tarihli Fatih adına Aksaray vakıflarını tespit eden defterde Mevlevihane'nin muattal olduğu kaydı bulunmakta iken, 1501 tarihli Aksaray defterinde Mevlevihane'nin kaydı yer almakta ancak muattal yazısı bulunmamaktadır. Buradan hareketle Mevlevihane ve Fahr-i Tabib Mescidi'nin ibadete açık olduğu anlaşılmaktadır. 1520 tarihli defterde yer alan dini yapılar arasında Fahriye Mevlevihanesi de yer almaktadır[162].

Mevlevihanenin 1476'da 100 akçe olan vakfın yıllık geliri 1500, 1522 ve 1584'te 150 akçe olarak kalır[163].

---

161 Taki Tatlıpınar 1973-1980 yılları arasında Belediye başkanlığı yapmıştır.

162 Mehmet İnbaşı. XVI. Yüzyıl Başlarında Aksaray Şehri

163 Doğan Yörük XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı. Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi. Konya. 2002

“Veled Çelebi’nin Menakıb’ına Göre 1912’de Faal Olan Mevlevihaneler Ve Şeyhleri” arasında yer almadığı gibi Aksaray Mevlevihanesinin 1915 yılında Mevlevi Alayına katılan Mevlevihaneler arasında da ismi geçmez.

Yer ve İsim İndeksi

A

B

C

Ç

D

E

F

G

H

İ

K

M

N

O

P

R

S

Kaynakça

Kitaplar

1. AKSARAYİ Kerimüddin. Müsameretü'l Ahbar. Çev. Mürsel Öztürk. TTK Basımevi. Ankara. 2000
2. AYKUT A. Sait. İbn Battuta seyahatnamesi YKY Cilt. I
3. BOZ Erdoğan, Hakiki Divanı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Afyonkarahisar, 2007
4. CANTAY Gönül Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları. Atatürk Kültür Merkezi Yayını. Ankara. 1992
5. DURAN Hamiye. Alevi Bektaşi Klasikleri Velayetname. Türk Diyanet Vakfı. Ankara. 2007
6. EFLAKİ Ahmet. Ariflerin Menkıbeleri. MEB Yayınları. Cilt I-II. İstanbul. 1995
7. GÖLPINARLI Abdülbaki. Melamilik ve Melamiler. İstanbul Devlet Matbaası. 1931
8. KONYALI İbrahim Hakkı. Abideleri ve Kitabeleriyle Aksaray Tarihi. Fatih Yayınevi Matbaası. İstanbul. 1974
9. OCAK Ahmet Yaşar. Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler. Tarih Vakfı Yurt Yayınları

10. TURAN Osman. Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti. Turan Neşriyat Yurdu. İstanbul. 1969
11. Aksaray Kültür Envanteri. Aksaray Valiliği.2009
12. Evliya Çelebi. Seyahatname. Cilt III

Tezler

1. ATA Rana. Aksaray Kılıçarslan Tepesindeki "Köşk" Yapısı. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi. İstanbul. 2007
2. Doğan Yörük XVI. Yüzyıl Başlarında Aksaray Kazası ve Kazanın İskanı. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi. Konya. 1996
3. Doğan Yörük XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı. Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi. Konya. 2002
4. GÖRÜR Muhammed. Anadolu Selçukluları ve Beylikler Döneminde Aksaray Şehri. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi. Ankara. 1991
5. KENCİK Ali Rıza. Cemaleddin Aksarayi Ve Ona Nispet Edilen "Erba'ûne Hadisen" Adlı Eserin Tahkiki. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi. Konya. 2009
6. KILIÇ Alpaslan. 4 Nolu Niğde Şer'iyye Sicili. Yüksek Lisans Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi. 2007. Van

7. ORUÇ Alper Tunga. 1923-1980 Aksaray Milletvekilleri ve Faaliyetleri. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi. Konya. 2006

8. ÖNGÖREN Reşat. XVI. Asırda Anadoluda Tasavvuf. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi. İstanbul. 1996

9. SADAY Barış. Türkiye Selçuklu Devlet Adamı Seyfeddin Ayaba. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi. Ankara. 2012

10. TEMEL Eşref. Hurufat Defterleri'ne Göre Aksaray Kenti Klasik Eğitim Kurumları (XVIII.-XIX. Yüzyıllar Arası). Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üni. Konya. 2008

11. TOPAL Nevzat. Anadolu Selçukluları Devrinde Aksaray Şehri. Doktora Tezi. Niğde Üniversitesi. Niğde. 2006

Makaleler

1. ATA Ramazan. Osman Turan'a Göre Anadolu Selçuklu Devleti Zamanında Aksaray

2. BORAN Ali -Zeki Erdal. Aksaray'da Üç Cami

3. ÇAVUŞOĞLU Ali. Yusuf Hakiki'nin Tasavvuf Risalesi

4. DENİZ Bekir. Aksaray'da (Niğde) Ahşap Sütunlu İki Köy Camii

5. DENİZ Bekir. Belgeler Işığında Aksaray Melik Gazi Hangahı Veya "Darphane" Diye Bilinen Yapının Tarihlendirilmesi

6. DENİZ Bekir. Ak Kesene: Çu Havzasında Bir Yapı
7. GÖKMEN Mehmet Ali Hacı. Selçuklu-Danişmendli İlişkileri Çerçevesinde Kadınhanı'na Adını Veren Raziye Devlet Hatun
8. GÜL Mustafa Fırat - Orhan Özdil. Aksaray Şehrinde ″ikinci Nuh Tufanı″: 1863 Sel Felaketi
9. GÜL Mustafa Fırat. Aksaray Şehrinin İktisadi Faaliyeti Hakkında Bir Deneme
10. İNBAŞI Mehmet, 16. Yüzyıl Başlarında Aksaray Şehri
11. KAYA Doğan. Ortaköy ve Çevre Folkloru Araştırması
12. KONYALI İbrahim Hakkı. Aksaray Ulu Camii
13. ORAL M. Zeki. Aksaray'ın Tarihi Önemi ve Vakıfları
14. ÖNEY Gönül. İran ve Anadolu Selçuklu Türbelerinin Mukayesesi
15. PEKAK Sacit. Aksaray Çevresi Osmanlı Dönemi Hristiyan Kiliseleri
16. PEKER Selçuk, Türk Ad Verme Geleneği Çerçevesinde Aksaray'dan bir İsim: Çapan
17. SANER Turgut -Rana Ata. Kiosk Building On The Hill of Aksaay Kılıçarslan
18. Temel BAYRAK, H. Murat YILMAZ. Eğri Minarenin Eğilmesinin Statik Analizi
19. ÜNVER Mustafa. Borlu Kadiri Şeyhi Ahmed Kuddûsi ve Şiirlerinde Kur'an-ı Kerim'e Yaptığı Atıflar

20. ÜNVER Süheyl. Konya Aksaray'ı Darüşşifa Medresesine Ait Bir Vesika

Ansiklopedi

1. Hamid-i Aksarayi, Evliyalar Ansiklopedisi
2. Pir Ali Aksarayi, Evliyalar Ansiklopedisi
3. Somuncu Baba, Evliyalar Ansiklopedisi
4. Yusuf Hakiki Baba, Evliyalar Ansiklopedisi
5. Aksaray. İlhan Şahin. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt.2
6. Ulucami. Zeynep Hatice Kurtbil. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 42
7. Semavi Eyice. Alaeddin Camii. TDV İsla Ansiklopedisi. Cilt 2
8. Faruk Sümer. Selçuklular. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 36
9. Somuncu Baba. Haşim Şahin. TDV İslam Ansikopedisi. Cilt 37
10. Pir Ali Aksarayi. Haşim Şahin. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 34

WEB

1. www.kulturturizm.gov.tr
2. www.somuncubaba.gen.tr
3. www.somuncubababursa.com
4. http://tez2.yok.gov.tr

5. www.kenthaber.com
6. http://www.anadoluselcuklumimarisi.com
7. http://www.gulpinar.bel.tr
8. www.guzelyurt-belediyesi.com/